

2014. évi
GYERMEK
VÉDELMI
TUDOMÁNYOK

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

■ GYERMEK

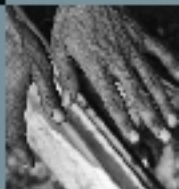
■ GYERMEK
VÉDELMI
TUDOMÁNYOK

■ GYERMEK
VÉDELMI
TUDOMÁNYOK

■ GYERMEK
VÉDELMI

Tartalom

■ BEVEZETŐ

- Herczog Mária: Ki vagyok én? 4

■ FÓKUSZBAN

- Dr. Somfai Balázs: A családból kiemelt gyermek kapcsolatai 7

■ MÉRLEG

- Miklósi Balázs: Drogprevenció, de hogyan? 13

■ NÉZŐPONT

- Bárd Petra: „Ne parázz!”
Gondolatok a fogyatékoságról a sérült emberek világát bemutató gyermekkönyv kapcsán 20

■ BESZÉLGETÉS

- Havel Varga Mariann: 80-505-000 a Kék Vonal Gyermek- és Ifjúsági Telefon 27

■ BESZÁMOLÓ

- Kőműves Ágnes: Fogvatartottak és büntetés-végrehajtási intézetekből szabadulóknak munkaerő-piaci (re)integrációjának támogatása 33
- Gyurkó Szilvia: Ahol a pláza-cicák dorombolnak 44

■ BEMUTATJUK

- Kőműves Ágnes: Csellengők
Szemelvények egy átgondolt ifjúság- és szociálpolitikai tevékenység bevezető évéből 46
- Evarics Regina: A Virág-mozgalom 52

■ AJÁNLÓ/KÖNYV

- Gyurkó Szilvia: Kell egy hely. A bevásárlóközpontok mint a csellengés helyei:
a „helyfogyasztás” kontextuális elemzése 57

■ GÖRBETÜKÖR

- Csutoros Gergely: Hát szóval... 59

■ MOZAIK 60

Ki vagyok én?

■ Hosszas előkészületek és viták után került sor a nyár elején az ICSSZEM – azóta már Szociális és Munkaügyi Minisztérium és az Európai Roma Jogi Központ – European Roma Right Center – közös szervezésében arra a konferenciára, amely három szempontból vizsgálta a roma gyerekek helyzetét. Egyfelől azt a sokszor, sokféleképpen de mégsem mindenki megelégedésére vitatott kérdést vetette fel, hogy szabad-e, lehet-e tudni és nyilvántartani a gyerek etnikai, vallási hovatartozását és ennek alapján tájékoztatni az örökbefogadó szülőket. Az sérti-e a gyerek jogait, ha ez ismert, vagy ha nem. A kérdést az teszi kiemelten aktuálissá, hogy az örökbefogadó szülők túlnyomó többsége elzárkózik cigány gyerekek családba fogadásától, de nem rendezett az a kérdés sem, hogy ki, honnan tudja, tudhatja a gyerekek etnikai, vallási hátterét, fontos-e ez, ki nyilatkozhat róla, és kinek a számára elérhető, hozzáférhető ez az adat, ha nyilvántartják. A konferencia másik két témája a szakellátásba bekerülő, illetve ott élő gyerekek között a romák felülreprezentáltsága, valamint az ugyancsak ezen etnikumhoz tartozók magas számú fogyatékosnak, tanulásban akadályozottnak nyilvánítása az iskolaérettségi vizsgálat során. Ez utóbbi témák valójában ugyancsak nem válaszolhatók meg az előbbi nélkül. Érdekes módon az örökbefogadással összefüggő nyilvántartás miatt az állampolgári jogok biztosához fordulók, illetve az őket támogató és a szakmai vitában is aktív roma szervezetek, szakértők nem kifogásolták a saját maguk által felállított kategóriákat, vagyis adottnak és természetesnek tekintették, hogy jóval több cigány gyerek él a szakellátásban, és kerül speciális osztályba, sorolják fogyatékosnak, miközben ezt a csoportazonosítást elutasították az örökbefogadások esetén. Persze teljesen érthető a logika, és a megközelítésbeli különbség, de szakmai szempontból mégsem fogadható el, nem vihető így tovább. Arról van ugyanis szó, hogy ha egyszer használják érvelésüknél azt a tényt, hogy a roma gyerekek hátrányt szenvednek el etnikai hovatartozásuk miatt, gyakrabban kerülnek intézetbe, kevésbé kerülnek ki nevelőszülőkhöz, illetve eleve olyan iskolai osztályba kerülnek, ahol rosszabbak az esélyeik a sikeres iskolai pályafutásra, továbbtanulásra, akkor ők maguk elfogadják, hogy valakik, valahol ezeket a gyerekeket romának tekintik, akképpen sorolják őket be. Ezt teszik egyébként maguk a roma szakértők is, amikor kijelentik, hogy messze felülreprezentáltak a cigány gyerekek ezen élethelyzetekben. Kérdés tehát, ha nem lehet nyilvántartani, nem definiált és nem tudható ki a roma, ha örökbefogadásról van szó, hogyan tudhatjuk mégis azokban az esetekben, amikor egy másik érveléshez van szükségünk erre az adatra. Az NCSSZIBen az elmúlt két évben egy szakértői konzultáció sorozat folyt e kérdéssről, amelynek eredményeképpen rövidesen egy tanulmánykötet is napvilágot lát, többféle megközelítésű írásokkal.

Az örökbefogadások kapcsán két markáns álláspont feszül egymásnak. Egyfelől a nemzetközi és hazai jogi dokumentumok értelmében a jog az etnikai, vallási identitás megőrzésére helyezi a hangsúlyt, ami szükségessé teszi ezek tisztázását és ismeretét, másrészt az az érthető, de nem elfogadható vélekedés, hogy jobb a gyerekeknek, ha nem tudják róla, hogy cigány, mert így jobb esélye van a családba kerülésre, az örökbefogadónak pedig nincsen joga ezen az alapon szelektálni. Az utóbbi azon kívül, hogy hosszú távra konzerválja a hazugságot, tisztázatlanságot, azzal a veszéllyel is jár, hogy továbbra is informálisan, becslés alapján fogja megítélni a szakember és a gyerekre vágyó szülő egyaránt, hogy ki roma, ki nem – és esély sem teremthető arra, hogy egy szebb világban éljünk, ahol a gyerekek

ről kiderülhet: nagyon sokfélék, de ez nem elsősorban az etnikai hovatartozásuktól függ. Ezt az is bizonyítja, hogy például az afrikai vagy más nemzetiségű gyerekek családba helyezése sokkal kevésbé okoz gondot, pedig ott is nyilvánvaló lehet, hogy nem vérszerinti gyermeket nevelnek: főképpen az előítéletek csökkentése volna tehát a cél, ami csak úgy érhető el, ha látványos és nagyszámú eset bizonyítja, hogy a gyerekek nevelésén, oktatásán és mindenekelőtt szeretetén, elfogadásán múlik, hogy milyen felnőtt lesz belőle.

A szakellátás rendszerébe kerülő és ott élő gyerekek etnikai megoszlásáról Neményi Mária készített felmérést az OM és az ICSSZEM felkérésére, az NCSSZI közreműködésével 2005-ben.

„Az adatok elemzését jócskán megnehezítő tényező, hogy kérdőívünk nem egységes módon tartalmazza a gyermekek származására vonatkozó adatokat. Voltak területek – köztük éppen Budapest, valamint Heves megye –, ahol egyetlen gyermek esetében sem adtak etnikai származására vonatkozó információt, tehát a „roma” kategória semmilyen formában nem jelent meg az adatokban. Ezeket a kérdőíveket minden olyan kérdés elemzésénél kénytelenek voltunk félretenni, ahol a gyermekek származása szerinti különbségeket vizsgáltuk. Az összes többi kérdőív romaságra vonatkozó információja alapján pedig csak annyit állíthatunk – nem többet, de nem is kevesebbet –, hogy ahol a romaságra utaló jelzés megmutatkozott, azokat a gyermekeket a szakszolgálat munkatársai minden bizonnyal romának tekintik. Nem tudhatjuk azonban, hogy azok között, akiknél ilyen jelzés nem szerepelt, vannak-e esetleg olyan roma származásúak, akiknél ezt az adatot már a különböző dokumentációk kitöltői nem tartották fontosnak és/vagy nem érezték korrektnek megjelölni – vagy valóban nem tartották romának az adott gyermeket. Tehát az ún. „roma” almintával szemben feltehetőleg nem egy tisztán „nem-roma” almintát áll, hanem egy olyan almintát, amely általunk nem ismert arányban tartalmazhat roma gyerekeket is.

*Mégis az elemzések során „nem-roma” al-
mintaként kezeltük ezt a csoportot, és végez-
tünk összehasonlításokat a két csoport kö-
zött.” – írják a szerzők¹, akik tehát elfogad-
ják, hogy jelen helyzetben esetleges és több-
nyire sztereotip szempontok alapján – bő-
rszín, kinézet, név – azonosítják a cigány gye-*

rekeket . Ennek ellenére vizsgálódásuk eredménye azt a meggyőződést tükrözi, hogy a bekerülés és bánásmód szempontjából jelentős különbség van a romának tekintett, vagy nem romának tekintett gyerekcsoportok között.

Hasonló a helyzet a speciális osztályba, sajátos nevelési-oktatási programba kerülő, elmaradt, fogyatékosnak minősített gyerekek esetében is, ahol csak feltevésekre alapulhat az a meggyőződés, hogy a cigány gyerekek esetében szándékos vagy legalábbis meggyőződésen alapuló szegregáció tanúi lehetünk, és ez akkor is

sajnálatos, ha a mögötte húzódo meggyőződés akár e csoportba tartozók védelmét, jobb körülmények közötti oktatását célozná is.

1998-ban vezették be a gyermekvédelmi törvényt követően a Gyermekünk védelmében – közismerten „Macis lapok” – elnevezésű felmérő, dokumentációs adatlap csomagot, amelynek az volt a célja, hogy a megegyező angol „LACHS” rendszer alapelvei szerint a gyerekek szükségletei szerint legyünk képesek meghatározni, hogy milyen gondozási-nevelési, elhelyezési tervre van szükség, és nyomon is követhessük ezek végrehajtását a gyerek korának, különféle területeken folyó ellátásának alapján.² E csomagban a gyerekek sokféle szükséges adata között feltettük az etnikai, vallási hovatartozásra vonatkozó kérdést is, melyet az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének vonatkozó pontjai alapján természetesnek és fontosnak tartotunk, nem beszélve az erre épülő magyar jogszabályi háttérről. Nyilvánvaló volt, hogy a magyar közgondolkodásban ez nem evidens és sokak ellenérzését ki fogja vívni. Úgy gondoltuk azonban, hogy a jogszabályi környezet egyértelmű, és a nemzetközi tapasztalatok alapján is az a helyes, ha más területekhez hasonlóan megpróbáljuk a tiszta és nyílt beszéd elfogadtatását. Nem kétséges, hogy ezt nem kísérte elég képzés, információátadás a gyermekvédelemben sem. A vita során kiderült, hogy sok a félreértés, téves értelmezés, ami a korábbi álságos hártásból, nem tiszta beszédből, gondolkodásból származtatható elsősorban, miközben egyre inkább nyilvánvaló, hogy ezeket a vitákat, egyeztetéseket nem lehet, nem szabad megkezdni.

Nyilvánvaló, hogy „a faji, bőrszín szerinti vagy etnikai származáson alapuló hátrányos megkülönböztetés majdnem mindig az emberi jogok megsértésével jár. Faji megkülönböztetés minden olyan különbségtétel, kizárás, megszorítás vagy előnyben részesítés, amelynek alapja a faj, a szín, a leszármazás, a nemzetiségi vagy etnikai származás, és amelynek célja vagy eredménye politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális téren vagy a közélet bármely más terén az emberi jogok és alapvető szabadságjogok elismerésének, egyenrangú élvezetének vagy gyakorlásának megsemmisítése vagy csorbítása.

Az egyenlő bánásmód elvéhez elengedhetetlen a faji, etnikai és nemzeti kisebbségek törvény előtti egyenlőséghez való joga, illetve a törvény által biztosított azonos fokú védelemhez való jog. A nemzetközi jog tiltja a faji diszkriminációt többek között az oktatás, egészségügy, lakhatás, munkaügy, illetve a közjavakhoz és közszolgáltatásokhoz való hozzáférés és azok nyújtása területén. Az államnak kötelessége megelőzni, büntetni, és hatékony jogorvoslatot nyújtani a faji megkülönböztetéssel szemben. Az érvényben lévő nemzetközi jog különbséget tesz “közvetlen” és “közvetett” diszkrimináció között. Közvetlen megkülönböztetés áll fenn, ha egy személlyel szemben faji vagy etnikai alapon kevésbé kedvezően járnak el, mint ahogyan egy másik személlyel szemben hasonló helyzetben eljárnak, eljárta vagy eljárának. Ilyen az, amikor a gyerekeket elkülönítik az iskolában, azon a nyilvánvaló, és ki is mondott alapon, hogy romák, fogyatékkal élők, krónikus betegek.

Közvetett megkülönböztetésről beszélünk, ha egy látszólag semleges rendelkezés, feltétel vagy gyakorlat az egy faji vagy etnikai származású személyeket más személyekhez képes különösen hátrányosan érint, kivéve ha ez a rendelkezés, feltétel vagy gyakorlat jogszerű céllal objektív módon igazolható, továbbá e cél megvalósításának eszközei megfelelőek és szükségesek. A közvetett diszkriminációt jól illusztrálja annak a bevásárló központnak a példája, ahová hosszú szoknyát viselő személyek nem léphetnek be, vagy egy olyan kormányhivatal, amely megtiltja a fejjedőt viselő sze-

mélyeknek a belépést. Ezek a szabályozások, noha látszólag nem tesznek különbséget a különböző etnikumok között, valójában egyes kisebbségeket – melynek tagjai hosszú szoknyát szoktak viselni vagy fejjedőt hordanak – aránytalanul hátrányos helyzetbe hoznak. Az esetek elenyésző számában a diszkrimináció nem törvényellenes. A közvetlen diszkrimináció esetében kivételt képez az ún. “valódi és döntő foglalkoztatási követelmény”. Nem feltétlenül törvényellenes az a megszorítás, hogy a roma fiatalokkal foglalkozó szakember roma származású legyen, vagy, hogy várandós nőt nem foglalkoztatnak veszélyes munkahelyen.”³

Joggal remélhettük és reméljük ma is, hogy ahogyan oszlik a titok és titkolózás, csökken a tabuk száma egy sor gyermekeket érintő kérdésben is – mint amilyen az örökbefogadás, vagy a gyerekek elleni erőszak –, e téren is elkezdődhet a tisztázás. Ehhez biztosan hozzájárulnak az elmúlt évek sokszor igencsak túlfűtött vitái és a nyáron tartott konferencia is, ahol nagyon sokoldalúan és szakszerűen sikerült valódi párbeszédet folytatni. Nem állítom, hogy konszenzusra jutottunk, egyértelmű lett a helyzet, sokat közeledtek az álláspontok, de legalábbis jobban megértették az ellentétes véleményt vallók a másik álláspontja mögötti érveket, meggyőződést, érzéseket, félelmet.

A fentiekből is nyilvánvaló kellene, hogy legyen, hogy a diszkrimináció elkerülése, feltárása és büntetése csak akkor lehetséges, ha bizonyítható, hogy megtörtént a kirekesztés, megkülönböztetés. Ehhez viszont tudnunk kell, hogy az adott személynek, csoportnak mely védett tulajdonsága alapján kellett ezt elszenvednie, ami formál logikai alapon is szükségessé teszi az azonosíthatóságot. Az egy sokkal komplexebb és nehezebb kérdés, hogy egy gyerek esetében ki és milyen alapon mondhatja ki az adott etnikai csoporthoz tartozást, hiszen ez sok esetben nem egyértelmű és alapvetően azon múlik, hogy az adott személy, vagy családja minek tekinti, vallja önmagát. Ez nem feltétlenül egyezik meg a környezet véleményével, de mindenkinek tiszteletben kell tartania ezt az állásfoglalást, különben megsérti az adott gyerek, személy jogait. Jó lenne olyan országban élni, ahol magától értetődő és örömmel vállalható bármilyen „másság”, mert ez nem jár kirekesztéssel, megvetéssel, csak a különbözőség tudomásul vételével, elfogadásával. Ettől sajnos nagyon messze vagyunk, de mindannyian tehetünk érte valamit.

Herczog Mária

¹ Neményi Mária–Messing Vera: Gyermekvédelem és esélyegyenlőség, kézirat, 2006

² Kézikönyv a gyermekjóléti és gyermekvédelmi ellátásban részesülők gondozását-nevelését segítő adatlapok használatához, OCSGYVI, 1999, Budapest

³ www.europeanromarightcenter.com

A családból kiemelt gyermek kapcsolatai (Első rész)

Ma már nem kérdés, milyen fontos – és hosszútávon „kifizetődő” – a különélő szülők által nevelt gyermekek kapcsolattartási ügyeinek nagy szakértelemmel és odafigyeléssel történő intézése. Tudjuk, hogy nem elég a kapcsolattartást – vagy egyéb tartós jogviszonyt érintő kérdéseket, megállapodásokat – csak a házasság felbontását követően részletesen tárgyalni, kidolgozni, hanem már a különválás, a per kezdetén szükséges az érdekeket tisztázni és elérni a felek számára elfogadható és működő rendezést.

A szakemberek hosszú évek óta a családból kiemelt gyermekek kapcsolatainak fontosságát hangsúlyozzák. Kézikönyvek, módszertani levelek hívják fel a figyelmet arra, hogy a gyermekvédelemben dolgozó szakembernek, mit és hogyan kell csinálni a kapcsolattartás, a gyermek sorsának alakulása, alakítása érdekében. Mégis a mai napig eltérő a szakellátók, a gyámhivatalok joggyakorlata, nincs egységes jogértelmezés és jogalkalmazás a kapcsolattartási jog kérdésében, olykor pedig súlyos jogsértésekkel lehet találkozni. Joggal állapíthatjuk meg, hogy a Gyermekvédelmi törvény kommentárjának hiánya nagymértékben hozzájárul ehhez a jelenséghez.

■ SZABÁLYOZÁS ÉS GYAKORLAT

Gyakori, hogy a gyámhivatalok az intézményben vagy nevelőszülőnél élő gyermekek kapcsolattartását az „intézet házirendje szerint” mondattal szabályozzák. A kapcsolattartás szabályozásának eljárás szabályaiban nincs különbség a családban nevelkedő vagy az átmeneti nevelt gyermekek között. Ugyanúgy meg kell határozni mindkét esetben a kapcsolattartás gyakoriságát és időtartamát, a gyermek átadásának és visszaadásának helyét, idejét és módját, az elmaradt kapcsolattartások pótlásának rendjét, illetve a kapcsolattartás elmaradására vonatkozó előzetes értesítési kötelezettséget. A szabályozásnál természetesen figyelemmel kell lenni a gyermek speciális helyzetére, de a részletes szabályozás ettől függetlenül nem maradhat el, írja Forgács a „A kapcsolattartási ügyek vizsgálata” című cikkében,¹ amelyben az Egészségügyi-, Szociális- és Családügyi Minisztérium a kapcsolattartási ügyek végrehajtásáról 2003-ban készült vizsgálatáról számol be. Miután azonban a vizsgálat csak a különélő szülők és gyermekeik vonatkozásában fókuszált az eredménytelen végrehajtások okaira, indokolt továbbgondolni az idézeteket, azaz áttekinteni, rendszerezni és értelmezni az átmeneti nevelésbe vett gyermekek kapcsolattartási jogát szabályozó rendelkezéseket, valamint bepillantani – e jog érvényesülése szempontjából – a mindennapok gyakorlatába.

■ I. A KAPCSOLATTARTÁSI JOG

Már első rátekintésre kettősség érzékelhető a kapcsolattartási jog szabályozását illetően, hiszen egyrészt a rendelkezések általános jellegűek, másrészt viszont speciális szabályokat fedezhetünk fel, attól függően, hogy családban nevelkedő vagy családból kiemelt gyermek-szülő kapcsolattartási jogáról beszélünk. Eltérések jelentkezhetnek a jogviszony tartalma (jogalany-

ok jogai és kötelességei), a döntéshozatal és végrehajtás módja, vagy épp az alkalmazható jogkövetkezmények tekintetében.

Elsőként, röviden tekintsük át a kapcsolattartási jogot szabályozó általánosnak tekinthető rendelkezéseket.

■ 1. A szülő-gyermek kapcsolattartási joga

A Gyermek Jogairól szóló New York-i Egyezmény szerint, az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől külön élő gyermeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez a gyermek mindenképp fennálló érdekével ellenkezik.²

Érdemes megjegyezni, hogy az Egyezmény, a gyermek kapcsolattartáshoz való jogát csak a szülők vonatkozásában rögzíti, míg egyéb hozzátartozókról említést nem tesz továbbá, hogy nem abszolút jogról lévén szó e jog a gyermek érdekében korlátozható.

Hazánkban 1995-ig a kapcsolattartási jog és kötelesség a két szülőre vonatkozott.³ Az 1995. évi módosítás óta a Családjogi törvény 92.§-ának (1) bekezdése alapesetben hárompólusú jogviszony alanyainak a jogáról illetve kötelezettségéről szól – és szintén csak szülőt említ –, amikor a kapcsolattartási jog meghatározásakor úgy fogalmaz: a gyermeknek joga, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn, a gyermekétől különélő szülő joga és kötelessége, hogy gyermekével kapcsolatot tartson fenn, vele rendszeresen érintkezzen továbbá a gyermeket nevelő szülő vagy más személy köteles a zavartalan kapcsolattartást biztosítani.

A jogalkotó a Csjt.-ben alapvetően csak a kapcsolattartási jog keretszabályait határozza meg, míg az üresen hagyott helyeket az alacsonyabb szintű jogszabályok és a jogalkalmazás (a felek, gyámhivatal, bíróság) tölti ki tartalommal.

¹ Családi Jog 2004. dec. II. évfolyam IV. szám HVG Orac

² Ld. 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek Jogairól szóló, New Yorkban, 1998. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről (továbbiakban: Egyezmény) 9. cikk 3. pontját.

³ Ld. Filó–Pehr: Gyermekvédelem, gyámügy, HVG Orac Bp. 2004. 102-104 old.

- A tankönyv szerint a kapcsolattartási jog
- a legtágabb a szülők életközösségének megszűnése, vagy házasságának felbontásakor a gyermek egyik szülőnél történő elhelyezésének esetén. A szülők elsősorban meg egyezéssel rendezik a kapcsolattartást. Ennek hiányában, kérelmükre a gyámhivatal, a házasság felbontása és gyermek elhelyezési per során pedig a bíróság dönt.
 - Szűkebb e jog gyakorlása a gyermekvédelmi gyámság esetén, mert csak a gyámhivatali határozat alapján van lehetősége a szülőknek (a szülők egyikének) a gondozó intézmény rendjének – a nevelőszülő és a gondozott gyermek érdekeinek – megfelelő kapcsolattartási jog gyakorlására.
 - Ritkán és attól függően, hogy milyen jellegű az örökbefogadás – a gyermek érdekét messzemenően figyelembe véve – sor kerülhet az örökbe fogadott gyermek és a vér szerinti szülők közötti kapcsolattartási jog biztosítására. (Ugyancsak lehetőség van e jog gyakorlására, ha az örökbefogadás a gyermekről történt lemondás ellenére nem realizálódott.)
 - Kivételes esetben a szülői felügyelettel megfosztott szülő javára is engedélyezhető a kapcsolattartás (a gyakorlatban a felügyeleti jog megszűnését követő hosszabb idő elteltével, továbbá a szülői felügyeleti jog visszaállítását megelőző időszakban kaphat a szülő lehetőséget a kapcsolattartás gyakorlására).⁴

A szülőnek joga van gyermekével kapcsolatot tartani akkor is, ha szülői felügyeleti joga szünetel. Kivételesen indokolt esetben, a gyermek érdekében azt a szülőt is fel lehet jogosítani a gyermekkel való kapcsolattartásra, akinek a szülői felügyeleti jogát a bíróság megszüntette, vagy akinek szülői felügyeleti joga a 48.§ (3) bekezdése alapján szűnt meg és a gyermek örökbefogadására nem került sor. Erről a szülői felügyeletet megszüntető bíróság vagy – ha a gyermeket tartós nevelésbe vették – a gyámhivatal dönt.⁵

A Csjt. a különélő szülő kapcsolattartáshoz való jogát nem sorolja a szülő felügyeleti jog tartalmi körébe. A kiskorú gyermek gondozásának, nevelésének, vagyona kezelésének, valamint törvényes képviselőjének joga és kötelessége, továbbá a gyámnevezésnek és a gyámságból való kizárásnak joga mellett, a szülő azon joga és kötelessége, hogy gyermekével kapcsolatot tartson fenn, nem a szülői felügyeleti jog része, hanem attól relatív független, önálló szülői jogként jelenik meg.

A szülő tehát a kapcsolattartás jogát szülői felügyeleti jogának szünetelése mellett is gyakorolhatja, sőt köteles gyakorolni. A szülői felügyeleti jog megszüntetése esetében pedig, a megszüntetés ellenére, kivételesen és a gyermek érdekében feljogosítható a kapcsolattartásra. Ez előfordulhat akár abban az esetben is, amikor az átmeneti nevelt gyermek szülőjének felügyeleti jogát a bíróság éppen azért szüntette meg, mert a szülő – neki felróhatóan – a gyermek érdekét súlyosan sértő módon nem volt együttműködő és gyermekével nem

tartott kapcsolatot (Csjt. 88.§ (1) b)). Sőt a bíróság a jövőre nézve visszaállíthatja a szülői felügyeletet, ha az az ok, amely miatt azt megszüntették (jelen esetben a kapcsolattartás elmulasztása), már nem áll fenn, feltéve, hogy nincs egyéb olyan ok sem, amely alapul szolgálna a megszüntetésre.

A kapcsolattartási jog szülői felügyeleti jog részjogosítványhoz viszonyított önállóságát indokolja az is, hogy a szülő mellett vagy helyett jogosultként bármikor beléphet nagyszülő, nagykorú testvér, adott esetben nagybácsi és egyéb hozzátartozó is.

Megállapítható azonban, hogy összességében a szülő felügyeleti és kapcsolattartási joga olykor egymásra kihatással van, de alapvetően egymástól függetlenül érvényesül.

A Gyermekvédelmi törvény a kapcsolattartási jog tartalma tekintetében a Csjt. szabályaihoz képest kiterjesztően rendelkezik: a gyermeknek joga van, hogy mindkét szülőjével kapcsolatot tartson abban az esetben is, ha a szülők különböző államokban élnek, továbbá joga van a szülő felügyeleti jogának megszűnése esetén is származása, vér szerinti szülei megismeréséhez és – a vér szerinti szülők beleegyezése mellett – a kapcsolattartásra is.⁶

A kapcsolattartás célját, a kapcsolattartási jog formáit, a kapcsolattartásra jogosultak körét, az elutasítás, korlátozás, szünetelés, megvonás valamint az újr szabályozás feltételeit a többször módosított Gyer 27.§-32.§-i tartalmazzák.⁷

A fentiekben tett „általános rendelkezések”-nek tekinthető felsorolásból kihagyott szabályok jellemzően már vagy a külön élő szülők (egyéb hozzátartozók) és gyermek kapcsolattartására, a határozathozatal módjára (egyezségkötés, mediáció), a végrehajtásra (gyermekvédelmi közvetítői eljárás igénybevétele, gyermekjóléti szolgálat kapcsolattartásának közreműködése, védelembe vétel elrendelése, végrehajtási bíróság, írásbeli figyelmeztetés) a családból kikerült gyermek személyes kapcsolatait tekintetében tartalmazznak rendelkezéseket.⁸

A továbbiakban kizárólag az átmeneti nevelésbe vett gyermek-szülő (más személy) kapcsolattartási jogát érintő jogszabályokat kívánom részletesen tárgyalni, különös figyelemmel a kapcsolattartási jog – jogszabályoknak megfelelő – érvényesítésére, védelmére és az átmeneti nevelésbe vétel céljára.

■ 2. Jog a családi kapcsolatok ápolásához

A jogalkotó a Gyermek jogairól szóló New York-i Egyezmény hatására, a Családjogi törvénnyel összhangban, a Gyermekvédelmi törvény gyermeki jogokat deklaráló rendelkezései mellett a családból kiemelt gyermekek jogait a Gyermekvédelmi törvény alapvető jogok és kötelességek címmel kezdődő II. fejezetében külön csokorba illeszti. E jogok között szerepel a szemé-

⁴ Csiky-Filó: Magyar Családjog, HVG-Orac, Bp. 2003. 305. old.

⁵ Ld. 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámhatóságról (továbbiakban: Csjt.) 92.§ (2),(3) bekezdés

⁶ Ld. 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (továbbiakban: Gyvt) 7.§ (4),(5) bek.

⁷ 149/1997. (IX.10) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról (továbbiakban: Gyer)

⁸ Ld. Gyer. 30.§/A,B,C,D, 33.§

lyes kapcsolatok ápolásához, azaz a kapcsolattartáshoz való jog (Gyvt. 9.§(1)i)).

A gyermekvédelem rendszere a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítésére, a veszélyeztetettség megelőzésére és megszüntetésére helyezi a hangsúlyt. A törvény a gyermekvédelmi szakellátások céljaként határozza meg az otthont nyújtó teljes körű ellátás biztosítását, valamint a gyermek családi környezetébe történő visszahelyezését előkészítő, családi kapcsolatainak ápolását elősegítő családgondozást, és csak ha ez nem lehetséges, az örökbefogadás elősegítését. Az átmeneti nevelésbe vétel addig biztosítja az egyéni elhelyezési terv szerint a gyermekotthont nyújtó ellátását, amíg a gyermek családja képessé válik a gyermek visszafogadására (Gyvt. 52.§, 53.§ (1)b), 77.§ (3)bek.).

A családi kapcsolatok támogatásának legfontosabb eszközei a családi látogatások. A látogatásoknak a család újraegyesítésében játszott kulcsfontosságú szerepét számos vizsgálat bizonyítja. A gyakori látogatások erősítik annak valószínűségét, hogy a gyermek hazatérhessen.⁹

Elsődleges cél tehát az, hogy a gyermek – ha lehet – kerüljön vissza családjába, a hangsúly a családi kapcsolatok ápolásán, a családgondozáson, a családba való visszahelyezésen van. A cél elérése érdekében pedig a jogszabályok széles körben határoznak meg feladatokat, jogokat és kötelezettségeket.

2.1 Elhelyezési javaslat és terv

A szakszolgálat az elhelyezési javaslat kialakítása érdekében elhelyezési értekezletet, majd az elhelyezési terv elkészítésére külön értekezletet hívhat össze.¹⁰ Az egyéni elhelyezési terv célja, hogy elősegítse a gyermek saját családjába történő visszahelyezését és ehhez meghatározza a szükséges feltételeket. A gyámhivatal által elfogadott egyéni elhelyezési terv tartalmazza a gyermek és a szülő, vagy az erre feljogosított más hozzátartozó kapcsolattartására vonatkozó javaslatot.¹¹

A tervben meg kell határozni a gondozott gyermek és a szülő kapcsolattartására vonatkozó elvárásokat és a kapcsolattartást segítő szolgáltatásokat (NM.141.§ (3)a)).

Az elhelyezési javaslat kialakítása során figyelemmel kell lenni a gyermek korábbi lakóhelyétől és nevelési-oktatási intézményétől való távolságra. Az elhelyezési értekezleten javasolt gondozási hely földrajzi távolsága a gyermek korábbi lakóhelyétől a kapcsolattartás gyakorlati megvalósulása szempontjából meghatározó fontosságú lehet, ezért nem elfogadható a „nincsen közelebb szabad hely” indokkal történő távoli elhelyezés.¹²

Az egyéni elhelyezési terv kidolgozása céljából összehívott értekezleten részletesen kell tárgyalni a kapcsolattartást érintő

lehetőségeket, körülményeket és kérdéseket. Meg kell határozni a kapcsolattartás célját, javaslatot kell adni a kapcsolattartás gyakoriságára, időtartamára, mind a folyamatos, mind az időszakos kapcsolattartás esetére. Meg kell jelölni a kapcsolattartás és a gyermek átadásának helyét, válaszolni kell arra a kérdésre maradhat-e a gyermek kettesben a szülővel, végül meg kell jelölni, kik és hogyan segítik majd a kapcsolattartást.¹³

Sok esetben sajnos az egyéni elhelyezési tervek egyáltalán nem vagy csak hiányosan tartalmaznak javaslatot a kapcsolattartási jog gyakorlására, az elvárásokra és a segítő szolgáltatásokra vonatkozóan egyaránt. Az egyéni elhelyezési terv adatlapjának kitöltése azonban nem önkéntes feladat, vagy szakmai elhivatottság kérdése, hanem jogszabály által megfogalmazott kötelesség.

A javaslat részletes kidolgozása természetesen nagymértékben függhet a szülő jelenlététől, aktív vagy passzív részvételétől. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az akár ismeretlen helyen tartózkodó szülő esetében ne kellene javaslatot tenni a kapcsolattartás céljára és módjára, hiszen a javaslat hiánya – amellett, hogy jogsértő – az átmeneti nevelésbe vétel céljával ellentétes.

2.2. A Gyámhivatal döntése

A városi gyámhivatal a gyermekek védelme érdekében dönt az átmeneti és a tartós nevelésbe vett gyermek kapcsolattartásáról, figyelemmel kíséri az átmeneti nevelésbe vett gyermek és a szülő kapcsolatának alakulását, a szülőnek a gondozó személlyel vagy intézménnyel való együttműködését (Gyvt. 109.§ f), g)).

Az átmeneti nevelésbe vételt elrendelő határozat rendelkező része a 14. §-ban foglaltakon kívül tartalmazza: a gyermek és a szülő, valamint az arra jogosult más hozzátartozó kapcsolattartására vonatkozó rendelkezést és a szülő figyelmeztetését a Gyvt. 78.§ (2) és (3) bekezdése, továbbá a Csjt. 48/A. §-a szerinti jogkövetkezményekre (Gyer.102.§ (1) e)).

a) Döntéshozás

Az, hogy a kapcsolattartás hárompólusú jogviszonyában a gyermeket gondozó nevelőszülő vagy gyermekotthon vezető közfeladatot ellátó személy, nemcsak a büntetőjogi védelem, hanem a jogok és köteleességek szempontjából is számos sajátosságot eredményez.

Elsőként fontos leszögezni, hogy a kapcsolattartási jog kérdésében való döntéshozatali mechanizmus során nem beszélhetünk a felek egyezségkötéséről.

Egyrészt azért nem mert a Csjt. a szülők megegyezésének hiányában utalja a gyámhatóság hatáskörébe kapcsolattartásról szóló döntést, érzékeltetve ezzel, hogy egyezségkötést kapcsolattartás kérdésében csak szülők között preferál.

Másrészt, – bár a Gyer. 30.§ (1) bekezdése elsősorban egyezség létrehozását javasolja, de továbbra is a családban élő gyermekek vonatkozásában – a Gyvt. egyértelműen és első körben a gyámhivatal hatáskörébe utalja a döntési jogot, illetve kötelezettséget.

⁹ Herczog Mária: *Gyermekvédelmi kézikönyv, KJK-Kerszöv Bp. 2001. 164.oldal*

¹⁰ *Ld. Személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV.30.) NM rendelet (a továbbiakban: NM) 137.§ (1), 139.§ (2) bekezdés*

¹¹ *Ld. Gyer. 107.§ (1), (2) c) pont*

¹² *Somfai Balázs: A kapcsolattartás PTE ÁJK Továbbképző Szekció Pécs 2004.*

¹³ *Gyermekvédelmi nyilvántartás 5. számú adatlapja*

Harmadrészt a gyámhivatal csak az átmeneti nevelésbe vétellel egy időben rendel gyámot, így a kapcsolattartási jog biztosítására e határozat kézbesítésének másnapjától kötelezett személy korábban nem lehet jogosult egyezségkötésre.

Végül – azt gondolom – a közfeladatot ellátó személyek jogai és kötelességei valamint az átmeneti nevelésbe vétel célja önmagában kizárja – e jogkérdésben – a felek „önrendelkezési” jogát.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy az egyéni elhelyezési terv kidolgozásakor a meghívottak ne mondhatnák el javaslatukat, ne lenne célszerű részletesen megbeszélni a gyermek érdekét szolgáló kapcsolattartás kérdéseit. Ugyanakkor nem beszélhetünk a felek döntési, illetve szerződési szabadságáról, sem a közfeladatot ellátó – és még ki sem rendelt – gyám vagy nevelőszülő oldalán, sem a gyermekvédelemi szakellátásba „kényszerült” szülő oldalán, még akkor sem, ha tudjuk, hogy ezt a szabadságot még a szülők esetében is korlátozza a gyermek érdeke. (Csjt. 1.§ (1) bek.)

Az elhelyezési tervet – amennyiben – a gyámhivatal elfogadja, dönt a kapcsolattartásról, amely döntés az átmeneti nevelésbe vételt elrendelő határozat részét képezi. A gyámhivatal annak a kötelezettségének, hogy a gyermeket és szülőjét meghallgassa eljárása során általában az értekezleten való részvétellel (szükség esetén ezt követően) tesz eleget, ahová a szülőt és a gyermeket a szakszolgálat köteles meghívni.¹⁴

A gyámhivatal kapcsolattartásról szóló döntését a gyermek, szülő meghallgatása, a családdal foglalkozó családgyógyász, egyéb szakemberek véleménye valamint az egyéni elhelyezési tervben foglalt javaslatok alapján hozza meg.

b) Döntés a szülő kapcsolattartásáról

A Gyvt. a városi gyámhivatal feladatkörébe sorolja az átmeneti nevelésbe vett gyermek kapcsolattartásáról való döntést, a Gyer. pedig az átmeneti nevelésbe vételt elrendelő határozat tartalma között említi a kapcsolattartásról szóló rendelkezést.

Ma találkozni a gyakorlatban olyan átmeneti nevelésbe vételről szóló gyámhivatali határozattal, amelyik a „szülő kapcsolattartásra irányuló kérelme hiányában” nem dönt a kapcsolattartásról és elfogadja az ilyen indokkal kapcsolattartásra javaslatot nem tartalmazó, kitöltetlen egyéni elhelyezési tervet.

Az átmeneti nevelésbe vétel – elméletileg – addig biztosítja az egyéni elhelyezési terv szerint a gyermekotthon nyújtó ellátását, amíg a gyermek családja képessé válik a gyermek visszafogadására (Gyvt 77.§ (3) bek). A gyermekjóléti szolgálat családgyógyászja a személyes segítő kapcsolat keretében a szülő és a gyermek kapcsolatának helyreállításában, valamint a folyamatos kapcsolattartásuk segítésében teljesíti a családgyógyászást. (NM.23.§ (4)a)).

A kérdés csak az, hogy mindez kapcsolattartás szabályozásának hiányában hogyan képzelhető el.

Továbbá, ha a Csjt. 48/A. § (1) és (2) bekezdésében foglalt jogkövetkezményekre (örökbe fogadhatóvá nyilvánítás) a szülőt az átmeneti nevelést elrendelő határozatban figyelmeztetni kell, elkerülhetetlen – kérelem nélkül is – szabályozni a szankciók elkerülését biztosító magatartást – jelen esetben a szülő-gyermek kapcsolattartását – is.

A gyámhivatal az átmeneti nevelésbe vett gyermeket örökbe fogadhatónak nyilvánítja, ha a szülő gyermekével önhibájából egy éve nem tart rendszeres kapcsolatot, életvitelén, körülményein nem változtat, és emiatt az átmeneti nevelés nem szüntethető meg.

A gyámhivatal az átmeneti nevelésbe vett gyermeket örökbe fogadhatónak nyilvánítja abban az esetben is, ha

- a szülő lakó- és tartózkodási helyét az új lakó- és tartózkodási helye hátrahagyása nélkül megváltoztatja, melynek felderítésére irányuló intézkedések fél éven belül nem vezetnek eredményre, vagy
- a szülő fél éven át gyermekével semmilyen formában nem tart kapcsolatot.¹⁵

Végül, a kapcsolattartás gyámhivatali határozatban történő szabályozása esetén lehet csak értelme annak, hogy a gyámhivatal az átmeneti nevelésbe vett gyermek – szülő kapcsolatát, a szülőnek a nevelőszülővel, gyermekotthonnal, illetve fogyatékosok és pszichiátriai betegek otthonával való együttműködését, továbbá a szülő magatartásában, életvitelében és körülményeiben beálló változásokat folyamatosan figyelemmel kíséresse. (Gyvt. 78.§ (1) bek.).

A jogalkotó szándéka a fentiek összefüggésében – álláspontom szerint – tehát az, hogy a gyámhivatalnak szülő-gyermek kapcsolattartás kérdésében átmeneti nevelésbe vétel során – erre irányuló kérelem hiányában is – döntenie kell. A döntésnek pedig megalapozottnak és részletesnek kell lennie.

c) Határozat tartalma

A gyámhivatal, illetőleg a bíróság a kapcsolattartást elsősorban egyezség létrehozásával – tárgyalás megtartásával – rendezi. Ennek során a szülő és más kapcsolattartásra jogosult a folyamatos és az időszakos kapcsolattartás gyakoriságáról és időtartamáról, a gyermek átadásának és visszaadásának helyéről, idejéről és módjáról, a kapcsolattartás elmaradására vonatkozó értesítési kötelezettségről, az elmaradt kapcsolattartás pótlásáról, valamint – szükség szerint – egyéb formáiról megegyezhetnek. A kapcsolattartást akadályozó körülményekről a felek lehetőleg írásban kötelesek tájékoztatni egymást. A jogosultnak fel nem róható okból – így különösen a betegség, indokolt külföldi tartózkodás, vagy a rendkívüli munkavégzés miatt – elmaradt kapcsolattartást pótolni kell, feltéve, hogy a jogosult a kapcsolattartást szabályozó határozatban foglaltak szerint eleget tett előzetes értesítési kötelezettségének, illetve az előre nem látható akadályok felmerülését utólag igazolja (Gyer. 30.§ (1), (2) bek.).

¹⁴ Ld. Gyvt. 82.§ (1), NM. 137.§ (11), 139.§ (1) bekezdés

¹⁵ Ld. Csjt. 48/A. § (1), (2) bekezdés

A Gyer. 30.§ (6) bekezdése szerint a kapcsolattartás engedélyezése tárgyában hozott határozat rendelkező részének a 30.§ (1), (2) és (4) bekezdésben meghatározottakat is tartalmaznia kell.

A gyámhivatalok gyakorlata nem egységes abban sem, hogy az átmeneti nevelésbe vett gyermek kapcsolattartását rendező gyámhivatali határozatnak mit kell tartalmaznia. Nézetem szerint, az idézett 30.§ (6) bekezdés értelmében, a kapcsolattartás engedélyezése tárgyában – azaz, az arról való rendelkezés során, ami az átmeneti nevelésbe vételnél feltétel – a gyámhivatalnak minden esetben a 30.§ (1),(2) bekezdéseket, egyezség esetén a (4) bekezdésben meghatározottakat is bele kell foglalnia határozatába.

Ez azt jelenti, hogy:

- mind a családban nevelkedő gyermek szüleinek egyezsége,
- mind a családban nevelkedő gyermek szüleinek egyezsége hiányában, valamint
- az átmeneti nevelésbe vett gyermek

kapcsolattartásáról rendelkező gyámhivatali döntésnek tartalmaznia kell:

- a folyamatos és az időszakos kapcsolattartás gyakoriságáról és időtartamáról,
- a gyermek átadásának és visszaadásának helyéről, idejéről és módjáról,
- a kapcsolattartás elmaradására vonatkozó értesítési kötelezettségről,
- az elmaradt kapcsolattartás pótlásáról,
- valamint – szükség szerint – a kapcsolattartás egyéb formáiról

szóló rendelkezéseket, továbbá azt, hogy

- a felek a kapcsolattartást akadályozó körülményekről lehetőleg írásban kötelesek tájékoztatni egymást.
- a jogosultnak fel nem róható okból – így különösen a betegség, indokolt külföldi tartózkodás, vagy a rendkívüli munkavégzés miatt – elmaradt kapcsolattartást pótolni kell, feltéve, hogy a jogosult a kapcsolattartást szabályozó határozatban foglaltak szerint eleget tett előzetes értesítési kötelezettségének, illetve az előre nem látható akadályok felmerülését utólag igazolja.

A gyermek látogatását, az eltávozás és a szabadság engedélyezését – ugyanis – a gyámhivatal határozata alapozza meg.

Érdemes megjegyezni, hogy a kapcsolattartásra jogosult személy számára a gyámhivatal határozata az elsődleges támpont, „tájékoztató” arra vonatkozóan, hogy mit tehet, illetve kell tennie a gyermekkel való kapcsolattartás érdekében. Éppen ezért a részletes szabályozás mellett, indokolt lenne, hogy a gyámhivatali határozatok tartalmazzák minden esetben a kapcsolattartás egyéb formáinak (levelezés, telefonos kapcsolat, ajándékozás,

csomagküldés) felsorolását, tudatosítva és erősítve ezzel a jogosultban a kapcsolattartás lehetőségeinek tárházát.¹⁶

A városi gyámhivatalok több megyében a kapcsolattartás kérdését a gyermekotthonok házirendjére való utalással rendezik. Félreértésre adhat okot a családjogi kommentár azon mondata, amely szerint az átmeneti nevelt gyermek-szülő kapcsolat tartását a gyámhatóság az intézet rendjéhez igazodóan határozza meg.¹⁷ Ez a mondat azonban nem azt jelenti, hogy a gyámhivatalnak elég a házirendre utalnia, csak azt, hogy a házirendben előírtakat külön nem, illetve azzal összhangban kell rendelkeznie. A házirendek nem az egyes gyermek és hozzátartozója közötti kapcsolattartás formáit, a kapcsolattartás gyakoriságát, vagy időtartamát szabályozzák, csupán a kapcsolattartásra, a látogatás rendjére, az intézetből történő eltávozás és visszatérés rendjére vonatkozóan tartalmaz előírásokat.

Komoly mulasztást követ el tehát az eljáró gyámhivatal, ha a kapcsolattartásról szóló döntése nem tartalmaz rendelkezést minden szükséges részletre vonatkozóan, esetleg csak a házirendre utal vagy épp „kérelem hiányában” egyáltalán nem rendelkezik a kapcsolattartásról.

Végül nem mellékes leszögezni, hogy eredményes együttműködést a szülőtől a gyámhivatali határozat vonatkozásában csak akkor várhatunk el, ha az jól kidolgozott, kellően részletes, megalapozott és a gyakorlatban teljesíthető illetve teljesítendő rendelkezéseket tartalmaz.

Nem szabad elfelejteni, hogy a kapcsolattartás az átmeneti nevelésbe vétel során nem pusztán azt a célt szolgálhatja, hogy ne szakadjon meg a kapcsolat a gyermek és szülője között, hanem azt is, hogy alakuljon ki olyan kapcsolat közöttük, amivel a szülő újra képessé válhat arra, hogy gyermekét saját háztartásában nevelje, gondozza.

Tehát elsődleges cél e személyek vonatkozásában nem az „általános” kapcsolattartási jog gyakorlása, hanem olyan kapcsolat ápolása, amelynek sikerén múlhat az, hogy a gyermek visszakerülhet a családjába vagy sem. Ezzel a kapcsolattartás Gyer.-ben megfogalmazott célja, hogy a gyermek és a szülő, valamint a más kapcsolattartásra jogosult közeli hozzátartozó közötti családi kapcsolatot fenntartsa, továbbá az arra jogosult szülő a gyermek nevelését, fejlődését folyamatosan figyelemmel kísérje, tőle telhetően elősegítse – az átmeneti nevelésbe vett gyermekek esetében kiegészül a vérszerinti családba való visszahelezés céljával.

Dr. Somfai Balázs

¹⁶ Somfai Balázs: A kapcsolattartás PTE ÁJK Továbbképző Szekció Pécs 2004.

¹⁷ Csüri, Filó–Somfai, Katonáné, Mécsné, Sári, Sebestyén: A családjogi törvény magyarázata KJK-KERSZÖV Bp. 2002. 1030. oldal

Drogprevenció, de hogyan?

■ AVAGY KORTÁRSSEGÍTŐ KÉPZÉS A KORNIS KLÁRA GYERMEKOTTHON ÉS SZAKISKOLÁBAN

E cikk szerzője 1996 szeptemberében bőrműves szakoktatóként kezdett dolgozni a Budapest Főváros Önkormányzatának Kornis Klára Gyermekotthona és Szakiskolájában. 2001 szeptemberétől a szakiskola vezető igazgatóhelyettesként tevékenykedik. Tizedik tanévét kezdve, naponta közelről tapasztalja az iskolai egészségfejlesztés szükségességét, hiszen a második évre tanítványai közül egy fiú már meghalt kábítószer-túladagolás következtében, kábítószerrel érintett volt öt tanuló (ebből rendszeresen kettő, a többi alkalomszerűen használt valamilyen kábítószert), öten abortáltak magzataikat, kettő közülük anyaként iratkozott be az iskolába, gyermekeik csecsemőotthonban nevelkedtek. Az anyák közül az egyik börtönben szült, ahol csoportosan elkövetett nemi erőszak miatt töltötte büntetését. A második tanév végére tisztán állt előtte az év végi számvetéskor: vagy megpróbál a szakoktatói lehetőségeken túl, kompetensen kezdeni valamit a megismert problémavilággal, vagy munkahelyet vált. Maradt. Bekapcsolódott az otthonrész prevenciós munkájába is. 1998 óta rendszeresen tart különböző szintereken megvalósuló drogprevenciós foglalkozásokat az intézményen belül. Amikor munkatársaival végiggondolták feladataikat nyilvánvalóvá vált, hogy összehangolt, komplex, intézményi egészségfejlesztő stratégiát igénylő kihívással állnak szemben. A stratégia világos, de a belőle fakadó tevékenységeket folyamatosan felülvizsgálják, és lehetőség szerint fejlesztik.

■ AZ INTÉZMÉNY SAJÁTOSSÁGAI

A Kornis Klára Gyermekotthon és Szakiskola állami gondoskodásban élő serdülő leányok gondozását, nevelését végzi; valamint nappali rendszerű koedukált iskolaként szakképzést biztosít a gyermekvédelmi hálózatban nevelkedők, és preventív céllal a gyermekvédelmi szakellátáson kívüli gyerekek számára. Növendékeink mindegyike tanulási, magatartási, szocializációs vagy/és egyéb hiányosságokkal küzd, hiszen gyermekvédelmi szakellátásba vételük oka is a fenti problémák közül való. A gyermekotthonban működő négy csoport egyikét, a speciális csoportot kifejezetten drogproblémával érintett fiatalok alkotják. Az ő problémaviláguk szakszerű kezelése, a személyiségfejlődésüket érintő adekvát intervenció érdekében speciális szakmai programot dolgoztunk ki 2002-ben. A program nevelési-pedagógiai részét team munkában dolgoztuk ki, a teamet Csengeriné Kenyeressy Rózsával ketten vezettük. Mivel a speciális csoportban élő, droggal érintett fiatalok jelenléte a másik három csoport és a szakiskola tanulói számára a veszélyeztetettség magasabb szintjét jelenti, védelmükben fokozott figyelmet kell fordítanunk az egészségfejlesztő szemlélettel folytatott intézményi drogprevenciós tevékenységekre.

Növendékeink egyéni gondozási-fejlesztési szükségleteinek megfelelően szakfeladataink közé tartozik a **drogprevenciós munka mindhárom szintje**:

1. a zavart személyiségfejlődésű, de nem drogos fiatalok közt az elsődleges megelőző tevékenység (személyiségfejlesztő programok, pszichológiai-pedagógiai orientáló foglalkozás, képzés);

2. alkalmi drogfogyasztóink közt elterelő, másodlagos prevenciós munkát végzünk (feltáró beszélgetések, élmény-programok, pszichiátriai támogatás lehetővé tétele);
3. a függő fogyasztók számára pedig az ártalomcsökkentés lehetőségét tudjuk biztosítani (orvosi felügyelet, egészségügyi gondozás, terápia elérhetővé tétele) – a gondozás-nevelés alapfeladatainak ellátása mellett.

A kérdés az volt, milyen prevenciós tevékenységeket végezzünk az első és második szinteken – tekintve, hogy a harmadik szinten a speciális csoport szakmai munkáját külön programban dolgoztuk ki –, hogy a munkánk hatékony legyen. A válaszok megtalálásához az alábbi elméleti utat jártuk be.

■ Drogprevenciós programunk elméleti pillérei

■ *Az első pillér: Nemzeti Stratégia a Kábítószer-probléma Visszaszorítására*

A 2000-ben elfogadott, „Nemzeti Stratégia a Kábítószer-probléma Visszaszorítására” (Magyar Köztársaság Kormánya, 2000) című dokumentumban megfogalmazott célok és prioritások közül az alábbiak vonatkozhatnak intézményünkre:

Célkitűzések:

1. „a helyi közösségek növeljék problémamegoldó készségüket a kábítószer-probléma visszaszorításában”; és
2. „esélyt kell teremteni arra, hogy a fiatalok képessé válhassanak egy pozitív életstílus kialakítására és a drogok visszatartására”;

Prioritások:

1. „a drogfogyasztók, a drogfüggők számának növekedésének megállítását, lehetőség szerint csökkentését”;
2. „a drogfogyasztás negatív trendjének megállítását”;
3. „a megelőzés és felvilágosítás átfogó fejlesztését”.

A fenti célkitűzések és prioritások mentén a helyi, pozitív minta fontossága rajzolódott ki számunkra. A „hogyan” megválaszolásához a célcsoport (gyermekotthonban nevelkedő és szakiskolában tanuló 16-24 éves fiatalok) jellemzőit, fogyasztási szokásait vizsgáló tanulmányokat hívtunk segítségül.

■ **A második pillér: A gyermekotthonos populáció sajátosságai**

Elekes Zsuzsa és Paksi Borbála „A gyermekvédelmi szakellátásban részesülő gyermekek kábítószer- és alkoholfogyasztása” (Elekes és Paksi, 2005) tanulmányi összegzéséből kitűnik, hogy a gyermekvédelmi szakellátásba vett fiatalok a normál populációhoz képest is kimagasló veszélyeztetettségi értékekkel jellemezhetők. A droghasználaton, illetve az orvosi rendelvényre vagy anélkül történő gyógyszerfogyasztáson túlmenően gyakoribb körükben a rendszeres dohányzás, az alkoholfogyasztás szélsőségesebb formáira utaló lerészegedés és nagyívás, sokkal gyakoribb körükben az önkárosító magatartás és az öngyilkossági kísérlet.

Külön érdekessége a tanulmánynak az a megállapítás, hogy a nevelőszülőknél élő fiatalok valamennyi vizsgált mutatója kedvezőbb értékeket mutat, mint akár a gyermekotthonos mintáé, akár pedig a 16 éves átlag korosztály megfelelő adatai. Ennek okairól a tanulmányból nem szerezhetünk információkat, szerintünk ez az érdekes eredmény akár kutatásmódszertani nehézségekből, validitási problémákból is adódhat.

Kiemelik összegzésükben, hogy míg az „átlag” 16 évesek fogyasztási szokásaira jelentős mértékben hatással van a szülői család (családszerkezet, iskolai végzettség, családtagokkal való viszony, családon belüli káros szokások), addig az állami gondoskodásban élő fiatalok esetében többnyire sem a vér szerinti család, sem pedig a nevelő család fontosabb jellemzői nincsenek befolyással a fogyasztási szokásokra.

A kutatás megállapításai alapján fontosnak tartják a kortársak hatását, mert azt tapasztalták, hogy azok a fiatalok, akiknél elsősorban barátaik fogyasztása a meghatározó, nagyobb valószínűséggel válnak mértéktelenebb fogyasztókká.

A gyermekotthonok lakóit vizsgáló fenti tanulmányból világossá vált, hogy saját prevenció programunknak építenie kell a kortársak segítő tevékenységére.

■ **A harmadik pillér: Kutatási jelentések a közoktatás területéről**

Egy, az iskolai értékeket és értékorientációkat vizsgáló, budapesti középiskolák között végzett kutatás (Balázs és Paksi, 2002) eredményei arra utalnak, hogy a magyar iskolarendszerben az értékátadó, érték közvetítő működésmód alacsony hatékonyságú, és/vagy az iskola értékátadó szerepéhez alacsony hatékonyságot társító képzetek tapadnak. A vizsgálat adatai alap-

ján a fő szocializációs közegek (család, iskola, kortárs csoport) érték közvetítő szerepének meghatározott hierarchiája bontakozott ki, amelyben az iskola érték közvetítő funkciójával szemben a diákok fenntartásai fogalmazódtak meg.

Egy másik, 2001 tavaszán több mint 100 000 középiskolás diák körében végzett felmérés (Paksi, 2001) adatai szerint a diákok problémáikat, kérdéseiket legszívesebben a kortárs barátokkal beszélnek meg (megelőzve még az anyát, és sorrendben: a partnert, idősebb, tapasztalt barátot, testvért, apát, más rokont, orvost, más felnőttet is). Az osztályfőnök csak a tizedik helyen, „más tanár” pedig csak a tizenkettedik helyen, a pszichológus után jelenik meg!

Egy harmadik, a fenti eredményeket is felhasználó kutatási jelentés (Paksi, Felvinczi, Schmidt, 2004) összefoglalójában olvashatjuk:

„Az iskolák prevenció tevékenységének alakulására a nagyfokú spontaneitás jellemző. E jelenségek kezelésére, a közoktatási intézményekben folyó egészségfejlesztési/prevenció tevékenység tervszerűségének, átgondoltságának növelésére volna hivatott az iskolai egészségfejlesztési/droprevenció stratégia. A stratégia gyakorlati jelentőségére hívja fel a figyelmet az a kutatási tapasztalat, hogy annak megléte, illetve hiánya erős összefüggést mutat a ténylegesen végzett egészségfejlesztési/prevenció tevékenységgel, illetőleg tendencia jellegű kapcsolatot mutat azzal, hogy az iskolában a pedagógusok milyen mértékben terjesztik ki tevékenységüket a tudásátadason túlmutató feladatok irányába. (...) valószínűsíthető, hogy a stratégiai gondolkodás, illetve annak előmozdítása rendkívül fontos, a prevenció tevékenységekkel együtt járó tényező.” (63-64. old.)

A fenti kutatási eredmények alapján tehát az érték közvetítő, személyes problémákban segítséget nyújtó iskolai aktivitások tervezésekor olyan programokban érdemes gondolkodni, amelyek stratégia ilag tervezettek, az iskolai szinten kívül zajlanak, és építenek a kortárs-hatásokra.

■ **A negyedik pillér: A prevenció programok hatásvizsgálata**

A magyarországi prevenció tevékenységek hatásvizsgálata a közzétett adattár (Országos Droprevenció Adattár, 2005. Paksi, Demetrovics) tanúsága szerint még gyermekcipőben jár. A megismerhető tevékenységformákban a lezajlott programokat követő utólagos értékelések is csupán a programok felénél jelennek meg, összehasonlíthatóságukról pedig nincsen információ. Az adattárban Budapesten 15 olyan programot találhatunk, amelyekben megjelennek a kortárs-képző elemek is. A programok felében még csak tervezés szinten sincsen jelen a program értékelése, ami hatékonyság-vizsgálat kiindulópontja lehetne!

Az adattár finanszírozásra vonatkozó kimutatásaiból egyértelműen kitűnik, hogy a droprevenció programok indítása ma, Magyarországon még mindig elsősorban a hozzáférhető támogatási (pályázati) rendszeren múlik, saját forrásokból még a meghatározott egészségfejlesztési tervvel rendelkező intézmények sem tudnak programot indítani. Mindez a mindenkori kor-

mányzat szerepének, szerepvállalásának fontosságára hívja fel a figyelmet.

Az a jellemző, hogy a programok pályázati rendszerektől függenek, minden szomorúsága mellett azt a lehetőséget is felveti, hogy a pályázati kiírásokban, a támogatás feltételeként szerepeltetni lehetne a nyertes programok kötelező, egységes rendszerben történő hatékonyságvizsgálatát. Ezzel a viszonylag egyszerű lépéssel megteremthető lenne, egy standardizált, magyarországi validitással rendelkező adatbázis létrehozása, amelyre támaszkodva pontosabb képet alkothatnánk a hazai egészségfejlesztő/prevenációs programokról és azok hatékonyságáról. További pozitív hatása lehetne, hogy a programokat szolgáltatók is rákényszerülnének programszervezési-vezetési tevékenységük újragondolására.

Amíg a hatékonyságvizsgálatok hazai eredményei nem ismertek, addig a hozzáférhető nemzetközi szakirodalomra, vagy annak összefoglaló magyar nyelvű interpretációira hagyatkozhatunk.

Az egyik ilyen összefoglaló, az addiktológiai intervenciókat ismertető könyv Rácz József „Addiktológia Tünettan és Intervenció” c. munkája (Rácz 1999). Az intervenciók típusainak leírásán túl az iskolai megelőző programok hatékonyságának vizsgálatával foglalkozó fejezetéből kiderül, hogy két nagy volumenű hatékonyságvizsgálat (Tobler, 1986; illetve Sexter és mtsai, 1984, idézi: Rácz 1999) kutatási eredményei is azt támasztják alá, miszerint a legeredményesebb (és a leghatékonyabb) programtípusnak a kortársprogramok bizonyultak.

Tobler 143 programot a metaanalízis matematikai módszerével hasonlított össze, a 143 programot öt alapvető modalitásra bontotta fel.

1. Tudásátadás
2. Érzelmi nevelés
3. Kortársprogramok: a.) visszautasítási technikák; b.) szociális készségek
4. Tudásátadás és érzelmi nevelés
5. Alternatívák

Az egyes prevenációs programok eredményességét a következő öt változó mentén vizsgálta:

1. A drogokkal kapcsolatos tudás
2. Attitűdök
3. A használat jellemzői
4. Készségek
5. Viselkedés

Összegzése szerint a 143 serdülőkori prevenációs program hatékonysága a felsorolt eredményességi mutatók alapján 30 százalékos. A legeredményesebbnek a kortársprogramok bizonyultak 44 százalékos hatékonysággal. Tobler (1986, idézi: Rácz 1999) az alternatív programokat is eredményesnek találta veszélyeztetett fiatalokkal kapcsolatban.

A Sexter (Sexter és mtsai, 1984, idézi: Rácz 1999) által vezetett kutatásban öt, különböző típusú prevenációs tevékenység összehasonlítását végezték el. Ezek a következők voltak:

1. Tanácsadás
2. Szülői hatékonyságnövelés
3. Kortárscsoport
4. Hálózat
5. Humanisztikus nevelés

Az adatok szerint a szülői hatékonyságnövelés és a kortárscsoport modellek a kontrollcsoporthoz képest jobb eredményt produkáltak. A tanácsadás és a hálózat-modellek nem különböztek a kontrolltól, míg a humanisztikus nevelés a kontrollnál rosszabb eredményt hozott! A kortárscsoport modellel belül két tevékenység volt különösen eredményes: amikor a diákok egyéni beszélgetésen vehettek részt a prevenációs team tagjaival, illetve amikor minden tanuló egy idősebb segítő kortársával beszélhette meg a problémáit.

A fent ismertetett hatékonyságvizsgálatok eredményeit értékelve látható, hogy a kortárs programok bizonyultak a leghatékonyabb módszernek, amelyek hatékonyságát fokozhatja a szülői kompetencianövelés.

■ Prevenációs elméleti összefoglalás

Összefoglalva az elméleti háttérkutatások adataiból kibontakozó jellemzőket, a következő megállapításokat tehetjük:

Az egészségfejlesztési, drogmegelőző területen végzett aktivitásoknak olyan kialakítása javasolható, amely

- stratégiaileg tervezett,
- a „helyi” pozitív mintákra épít,
- lehetőség szerint alkalmaz alternatív tevékenységformákat,
- a kortárs-hatásokat is segítségül hívja,
- integrált társas hatásokat generál és
- kompetencianövelő megközelítéssel bír.

■ AZ EUROADAD INTERJÚ

A hatásvizsgálat fejezetben taglalt hatékonyság vizsgálatok egységes előremozdítása ügyében javaslatként fogalmaztuk meg egy (európai standarddal is rendelkező) interjú széleskörű használatát. Megítélésünk szerint alkalmasnak mutatkozik erre az EuroADAD, a Serdülőkori Problémák Értékelő Interjúja (Gerevich, Bácskai, Rózsa 2004). Ez az interjú az EuropASI (Addikció Súlyossági Index, McLellan 1981, In: Gerevich és mtsai, 2001) serdülőkre kidolgozott változata. Felvételét követően hét lehetséges problémakörrel egyéni súlyossági index alapján alkothatunk képet. Az interjú által érintett problémakörök:

1. Egészségi állapot
2. Iskola
3. Társas kapcsolatok
4. Család
5. Pszichológiai állapot
6. Jogi helyzet
7. Alkohol és drogfogyasztás

Az egyéni indexek segítséget jelentenek a prevenció programok szervezőinek, mert programjaikat fókuszálhatják a jelentkezők interjúból megismerhető legsúlyosabb területekre, tudják „honnan kezdjék” programjaikat, mit tarthatnak a lezárást követően eredménynek és a megismételt felvétel visszajelzést ad a résztvevők életvitelének változásáról is, az ismertett hét területen.

Az egyéni súlyossági indexek intézményi szintű értékelésével megrajzolhatóvá válik az intézmény fent említett hét problémakört vizsgáló súlyossági indexe. Az intézményi index alapján megállapítható melyek a „legégetőbb” területek, ahol szükség van intézményi szintű intervenciók alkalmazására, majd lehetőség van a beavatkozások irányát a megismételt felvétel mutatói ismeretében szükség szerint változtatni. Sőt, kortárs programok működtetése esetén, azok eredményességét is jellemezheti az adott intézményben az intézményi indexek változása is.

Az interjú felvételét háromnapos tréningen lehet elsajátítani az Addiktológiai Kutató Intézet Alapítvány szervezésében. Az eredmények egységes rendszerben történő kezelését, az

adatbázis folyamatos fejlesztését is biztosítja az alapítvány szakmai háttere.

Az elméleti háttérkutatások összefoglalása alapján kirajzolódó prevenció programok gyakorlati kidolgozása intézményünkben az alábbiak szerint történt.

■ DROGPREVENCIÓ AZ INTÉZMÉNY GYAKORLATÁBAN

■ Az előzményekről

A történelem viszontagságaiban többször is funkciót váltott az intézmény, de mindig „visszatalált” eredeti küldetéséhez, és 1953. szeptember 1-je óta ismét folyamatosan gyermekvédelmi célokat szolgál. 1973 óta az antiszociális, deviáns magatartású lányok otthona, majd „félzárt” otthona. A rendszerváltást közvetlenül megelőzően megszűnt a félzárt otthon kategória, ekkor kerültek le a rácsok az intézményről. Az 1973-as koncepció magával hozta, hogy az intézménybe kerülők körében megjelent a drogp probléma. Valamennyi, az intézmény működtetését célzó, azóta készült nevelési-pedagógiai program foglalkozik ezzel a problémával, és kezelési lehetőségeivel. Jelen dolgozat terjedel-

me nem engedi meg, hogy a kezelési szintek programszerűen megfogalmazott, széles skáláját áttekintsük, de felhívjuk a figyelmet a téma feldolgozatlanására, hiszen egy ilyen irányú kutatás tapasztalatai figyelemre méltóak lehetnek.

Az alábbi tevékenységformák kialakulását az 1998-as évtől kezdődően, az elmúlt nyolc évet felölelve taglaljuk. Ezek a területek évről évre, egymásra épülve egészítették ki egymást, az intézmény drogproblémára adott válaszaiként.

■ **Prevenációs tevékenységformák**

1. Kezdő lépésként a programszervezés, **alternatív programkínálat** felé fordultunk számunkra magától értetődő megelőző tevékenységként. Szabadidős programokat kínáltunk a gyermekotthon lakóinak. A szakkörszerű, heti rendszerességű foglalkozások kiegészítéseként vadvízi- és triatlontúrákat kezdtünk szervezni, ahol a veszélykereső magatartású fiatalok, kontrollált keretek közt próbálhatják ki teljesítőképességük határait. Talán első ránézésre veszélyesnek és költségesnek tűnik ez a tevékenység, de óriási eredménye a kockázatkereső magatartás társadalom által elfogadott mederbe terelése.

2. Második lépésként a **nyári táborok** szervezése során fordítottunk kiemelt figyelmet a drogprevenációs tevékenységekre, beépítve a tábori tematikába a prevenációs elemeket, szintén az alternatív tevékenységet előtérbe állítva. Kézműves, szervezett szabadidős táborunk programjának gerince:

- Délelőttönként tanulóink forgószínpadszerűen bevezetik a társaikat a saját szakmájuk alapjaiba. A kézműves program a szakiskolánkban oktatott szakmákra épül. A kézműves szakmák megismertetésén túl célunk, hogy a tábor ideje alatt minden résztvevő, az összes felkínált szakmában képzhetően el legalább egy-egy tárgyat, amelyeket a tábor lezárását követően magukkal vihetnek.
- A délutánok szervezett, pedagógusok által irányított szabadidős tevékenységekkel telnek. Ezek a programok a szabadidő értelmes és hasznos eltöltésére nyújtanak mintákat, első sorban rekreációs tevékenységekkel.
- Az esték a tudatos közösségformálás színterei. Ez elsősorban csapatjátékokkal történik, a cél, hogy a régen elfelejtett, egészen egyszerű játékokkal újra megismertessük a fiatalokat. Ezt egy, a játékokat vonzóvá tevő, néhány órás játékrendszerbe foglalva tesszük, ami önfeledt örömet és közösségi élményt biztosít minden résztvevőnek.

3. A tantestület szakmai munkamódjait **szupervíziós** ülésekkel egészítettük ki harmadik lépésként. A szupervízió három területet célozott: csapatépítés, szakmai továbbfejlődés és a munkatársak mentálhigiéniájának megőrzése. Három csoportban zajlott az intézményben, külön-külön a gyermekotthoni nevelőknek, a szakiskolai dolgozóknak, és a vezetőknek.

4. Negyedik lépésként a **kortárssegítő képzést** kezdtük meg. A tréningeket Teleki Gyöngyi kolléganőmmel ketten vezetjük, aki magyar- és drámatanári képzettsége mellett, addiktológiai végzettséggel is rendelkezik. Jól működő gyermekönkormányzatunk és szakiskolai diákönkormányzatunk is báto-

rított minket arra, hogy a helyi pozitív mintát nyújtó fiataloknak további lehetőséget biztosítva kortárssegítő képzést indítsunk. Kortárssegítő képzési programunk szerepe az intézményben, hogy a drogot nem használó fiatalokat felkészítse, segítse abban, hogy a droghasználó fiatalokkal való együttélés, gyakori találkozás során mind sikeresebben tudják vállalni és érvényesíteni személyiségük egészséges részét, valamint megtalálják a segítségre szoruló társaikkal kapcsolatos építő szerepeket, megfelelően tudják kezelni egymás közötti konfliktusait. 2001 augusztusában sikerült megnyugtató finanszírozási hátteret teremteni, így szeptembertől tudtuk elkezdeni a programot.

■ **A kortárssegítő képzésünknek három „korszakát” különböztethetjük meg:**

- Először a képzés szakkörjelleggel működött, kéthetes gyakorisággal. Tapasztalatunk szerint a fiataloknak, bár a képzés maga érdekesnek bizonyult, gondot okozott, hogy a tanítási idő után még néhány órát iskolai keretek között kellett eltölteniük, valamint nehezen átláthatónak találták a kétheti periodicitást.
- A következő tanévben ezért, „második korszakként” hetente, a gyermekotthonban tartottuk az alkalmakat. Ezzel a lépéssel valóban elértük, hogy az iskolai kötöttségektől megszabadultunk, de túllőttünk a célon, mert a csoport saját nappalijában (amit, befogadóképességét tekintve, alkalmasnak találtunk erre a célra) a csoporttagok összeszedettségét, érthető módon, csak rendkívüli erőfeszítésekkel tudtuk elérni. Ebben a „korszakban” a képzés vezetését pszichiáterre bíztuk. Nehézségek bizonyult a pszichiáter terápiás szemléletét összeegyeztetni a saját nappalijában ülő csoport elvárásaival és a változó csoporttagokkal. A nehézségek ellenére ennek a csoportnak is voltak felmutatható, kortárshatásokban megnyilvánuló eredményei, amelyeket a nevelői munkában érvényesíteni tudtunk. Tanulságként megfogalmaztuk, hogy a következő képzést ki kell vinni az intézmény falai közül, és tréning formájában, a fiatalok számára átlátható időkeretek között kell megtartani.
- A „harmadik korszakra” alakult ki tehát a **jelenleg is működő képzésforma, amelyben a szülőket is bevonva, az iskolaszékekkel közösen munkáljuk ki az adott tanév tematikáját, majd négy intenzív hétvégén, az intézményen kívül, tréning-módszereket alkalmazva képezzük az érdeklődő fiatalokat, végül ismét az iskolaszékekkel és az intézményvezetéssel közösen értékeljük a projektet.**

■ **A drogprevenációs kortárssegítő tréning** *A tréningforma sajátosságai*

A tréningformának kedvez a koncentrált, négyszer háromnapos hétvégi együttlét nyújtotta keret. A hagyományos iskolai ismeretközlő módszerekkel szemben, a drogprevenációs kortárssegítő tréning a csoportmunkára és a sajátélményekre épül, gyakorlatcentrikus. A tréning módszer (interjú, szerződés, kerek, csoportfolyamatok, lezárás, stb.) fontos, választott metodikai keretet jelent, melyhez a képzés teljes ideje alatt szigorúan tartjuk magunkat. A videotréningek tapasztalataira támaszkod-

va a kamerával felvett situációs gyakorlatokat visszanezzük, majd a látottakat közösen dolgozzuk fel.

A tréning képzésforma kialakulásában szerepet játszott az a tény is, hogy tanévben kell gondolkoznunk, ezért a négy hétvégét a szeptemberi, novemberi, januári és márciusi hónapokban tartjuk. Szeptember jó alkalom, hogy az érdeklődőket mindjárt a tanév elején hozzásegítsük a közösséggé formálódáshoz, a nagyjából egy hónapos „szünetek” pedig a jó értelemben vett ülepedés és az önálló munka lehetőségét biztosítják. Április hónapban már intenzív a készülődés a májusi szakvizsgákra, amikről nem akarjuk elvonni a figyelmet, ezért március végén lezárjuk a képzési időszakot. A hétvégék, péntek délutántól vasárnap délutánig átlátható időkeretet jelentenek, nem kell a hétköznapok tanulóidejét növelni, ezért elfogadható a fiatalok számára is.

A célcsoport karaktere

A képzésre kiválasztottak közös jellemzője, hogy súlyos családi és szocializációs problémákkal, életút krízisekkel terhelt gyermekkoruk ellenére képesek tanulni, iskolai közösségek részévé válni, pozitív baráti kapcsolatokat építeni, szabadidejüket értelmesen tölteni, konfliktusaikat többnyire sikeresen kezelni – így személyiségükben alkalmassá válhatnak az egészséges társadalomhoz tartozó és az annak perifériájára sodródott fiatalok közötti hídépítésre.

A projektben megjelenő főbb szakterületek

A projektet több szakterület bevonásával vezetjük. A drogok hatásairól egészségügyi felkészültséggel (addiktológia) is rendelkező kollégánk beszélget a diákokkal, pedagógiai felkészültségű szakoktatók, nevelők, addiktológiai konzultáns a program folyamatosságát és fenntarthatóságát, a pszichológus a szupervíziós lehetőséget biztosítja, a tréningeket művelődésszervező végzettségű kolléga vezeti.

A képzés céljai

A képzés céljainak meghatározásakor elsősorban a képzés intézményben betöltött szerepét tartottuk szem előtt, ezért alakult ki az alábbi kettős célrendszer:

Egyfelől a résztvevők saját épülésére az egészségesen működő személyiségrészek megtámogatása;

Másfelől a kortárssegítőként való működéshez a résztvevők a tréningek végére

- felismerjék a segítő helyzeteket,
- tudjanak segítő beszélgetéseket folytatni,
- ismerjék kompetenciahatáraikat,
- szakellátáshoz tudjanak irányítani,
- kapjanak reális lehetőséget rendszeres szupervízióra.

A célok eléréséhez meghatároztunk fejlesztendő területeket:

1. Kommunikációs készségek, képességek
2. Önismeret
3. Empátia
4. Ismeretszerzés
5. Aktív hallgatás – segítő beszélgetés

A projekt tematikája

A teljes projekt tematikája igazodik a célrendszerben megfogalmazott követelményekhez. Az **információs** órák (előkészítő alkalmak, értékelések, lezárás) a szervezési, projektvezetési feladatok kellei. Az **elméleti** (drogokról, hatásaikról, a segítségnyújtás lehetőségeiről), a **kommunikációs** (a minimálisan szükséges elméleti háttér, a lehetséges segítő tevékenységek, segítségnyújtás, kompetencia határok, situációk gyakorlása), illetve az **önismerteti** és **szupervíziós** gyakorlati foglalkozások (a segíteni tudás feltétele, a saját korlátok ismerete, helyzetek kiértékelése, több szempontú elemzése), a tréningek folyamatcéljait foglalják keretbe.

A projekt folyamata

A dropprevenciós kortárssegítő tréning projekt teljes folyamatának felépítéséhez jól használható segítséget nyújtott Bácskai Erika és Gerevich József a kortárssegítés elméleti és gyakorlati tudnivalóit összefoglaló tanári kézikönyve (Bácskai és Gerevich, 2001). Az általunk felépített folyamat főbb lépései:

- Az EuroADAD interjúk felvétele, értékelése
- Az aktuális tematika kidolgozása, adott szükségletekhez igazítása az iskolaszékekkel közösen
- Meghirdetés
- Jelentkezés
- Interjúzás
- Jelentkezők kiválasztása
- Tréning alkalmak (közte feladatokkal, alkalmankénti értékeléssel)
- Értékelés, iskolaszékekkel, intézményvezetéssel közösen (a teljes képzésre vonatkozóan)
- Szupervíziós alkalmak
- Utánkövetés, interjú ismételt felvétele kb. egy év múlva.

A tréninghétvégék felépítése

A négy intenzív tréninghétfője elnevezései: Alapozás; Segítő beszélgetés 1.,2; Szupervízió. A hétfő végék mindegyikén a fent meghatározott fejlesztési területek egy-egy részét bontjuk gyakorlatokra, hogy a tapasztalati tanulás segítségével válhassanak belsővé az ismeretek. A gyakorlatok a fejlesztési területeken belül, azok fenti sorrendjében az alábbi részterületeket célozzák:

1. hétfő: Alapozás: személyészlelés; struktúrák, személyiség modellek; érzés-érzelem; sajátélmény, drogismeret; hallgatás, meghallgatás, aktív hallgatás.
2. hétfő: Segítő beszélgetés 1: közlés szintjei, katasztrófaelmélet; visszajelzés; kritika, tanács – elfogadás, kérdés; egészségügyi segítségnyújtás lehetőségei; értelmi-érzelmi szintek, újrafogalmazás.
3. hétfő: Segítő beszélgetés 2: érintés, stílus, variabilitás, hatékonyság; személyes hatékonyság; több nézőpont helyessége, krízishelyzetek; kompetencia – személyes felelősség; segítő kérdéssémák.

4. hétféle: Szupervízió: rövid intervenció; önreflexió; bevontság, érintettség, szilárd határok; szakellátáshoz irányítás, reális lehetőségek felkínálása; kliens oldal megtapasztalása szupervíziós helyzetben.

■ Hatásvizsgálat

Jelen dolgozatban az elméleti megközelítések ismertetésében szóvá tettük, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján a 15 budapesti kortárs-képző elemeket is felvonultató dropprevenációs program közül csupán a felében jelenik meg akár csak a majdani programok tervezési szintjén is az értékelés, ami alapja lehetne egy hatásvizsgálatnak. Azonban az első követ az dobja az értékelést még csak nem is tervezőkre, aki már próbálta az ilyen típusú tevékenység eredményességét számszerű mutatókkal mérni! Számunkra is sok problémát okozott, hogy olyan mérőeszközt találjunk, amivel elégedettek lehetünk. A legkézenfekvőbb megoldásnak a program végén egy önkitöltő visszajelző lap felvétele tűnt. Ám problémát jelentett, hogy a résztvevők között akadt, akinek a kérdések elolvasása is majdnem megoldhatatlan nehézséget jelentett, az írásban adott egyszavas válaszai pedig informatívnak semmiképpen sem mondhatóak. Ezért örültünk nagyon 2005 márciusában, amikor az EuroADAD interjúval megismerkedhettünk, felvételét megtanulhattuk. A 2005-ös programunk indításakor már ezt a mérőeszközt használtuk. Bár az interjú felvétele és értékelése időigényes, a rendelkezésünkre álló kevés tapasztalat nagyon pozitív. Írásos visszajelzéseink a résztvevőktől, 2004-től vannak, előtte a lezajlott programokat a trénerek beszámolóai alapján az intézményvezetés és az iskolaszék szóban értékelték. A visszajelző lapokon, a résztvevők a képzés hatékonyságát skálán és kifejtendő kérdésekre adott válaszokkal értékelték. A skála öt fokozatának meghatározásai:

**1-teljesen hatástalan,
2-alig hatásos, minimálisan hatott rám,
3-néhány dologban sokat változtam,
4-sok területen változtam,
5-teljesen megváltoztam**

Az 1-es és 2-es választ senki, 3-as választ 28,5%, a 4-es választ az 57,2%, az 5-öst pedig 14,3% adta.

A kifejtendő kérdésekre adott válaszokból láthatjuk, hogy a fejlesztési részterületek közül a drogismeret az egyetlen, amiről nincsen említésszerű pozitív visszajelzés. Ennek oka lehet, hogy meglehetősen pontos ismeretekkel rendelkeztek a drogokról a tréningeket megelőzően is, de az is, hogy a tapasztalati tanulás élménye elnyomta az erről a területről megismert új információkat. Ez utóbbi feltevést látszik alátámasztani az a tény is, hogy csupán egyetlen visszajelző lapon egyetlen kérdésnél különül el a gyakorlatoktól az azok háttéréként bemutatott elmélet, a többi válaszban a tapasztalat és a tanulás egységként fejeződik ki. Hangsúlyosan megjelenik az értékelésekben, hogy a segítő beszélgetést „nehéz megtanulni pedig egyszerű” és kifejeződik a tréning során folytatott, közös és személyes beszélgetések fontosságát. Örömmel vehetjük tudomásul, hogy a kitűzött kettős

célrendszernek megfelelően az öt fő fejlesztési terület mind-egyikén erősödestről számolnak be a visszajelző-lapokon.

Végül álljon itt néhány mondat az értékelő lapokról:

- Más a meglátásom, ha egy problémát hallok. Az mintha nem egy probléma lenne, hanem egy megoldásra váró dolog.
- Ez működik!
- Tudok első is lenni!!!
- Szerintem ez volt a legaktívabb tábor.
- Társadalmi szempontból, ha kell, fogom tudni használni.
- Sok dologra fölnyitotta az emberek szemét (az enyémet is)!!!
- Rájöttem, hogy még több helyzetben helyt tudok állni.

■ VÉGSZÓ

Reméljük, hogy a mindennapi küszködéseink által életre hívott preventív tevékenységeink elméleti keretbe foglalt bemutatása bátorítást és talán kapaszkodót, támpontot is jelent az olvasónak abban a tekintetben, hogy lehet korszerű, adekvát technikákat alkalmazva, az elméleti háttérutatások eredményeit felhasználva, egészségfejlesztő szemlélettel preventív tevékenységeket végezni.

Természetesen nem gondoljuk, hogy egy befejezett, lezárt tevékenység végén tartunk. Tisztában vagyunk vele, hogy ez is egy innovatív terület, ahol napról napra meg kell küzdenünk az új kihívásokkal, meg kell találnunk az új megoldási módokat. Tapasztaljuk azt is, hogy sokat jelenthet egy-egy kezdeményezés, program megismerése, akár csak „lendület” ad a hétköznapi harcainhoz, akár használható elemeket tudunk átvenni belőle saját programjainkhoz. Ebből az indíttatásból született ez a dolgozat is.

Bízunk benne, hogy egy kicsit mi is hozzájárulhatunk, hogy a közoktatás és a gyermekvédelem területein egyre több stratégiaileg tervezett, kortárshatásokat használó, a „helyi” pozitív mintákra építő, lehetőség szerint alternatív tevékenységformákat is alkalmazó, integrált társas hatásokat generáló és kompetencianövelő megközelítéssel bíró preventív programmal találkozhatunk.

Miklósi Balázs

(A tanulmány irodalomjegyzéke a szerkesztőségben elérhető.)

„Ne Parázz!”

■ GONDOLATOK A FOGYATÉKOSSÁGRÓL A SÉRÜLT EMBEREK VILÁGÁT BEMUTATÓ GYERMEKKÖNYV KAPCSÁN

Varga Livia Éva gyógypedagógus, Bánki László gyermekpszichológus, és Csató Gyula szociális munkás „Ne Parázz!” című könyve 9-14 éveseknek mutatja be a sérült emberek mindennapjait, és ad iránymutatást, hogy hogyan segíthetnek a fogyatékkal élőknek.¹ A gyermekeknek szóló mesékben a felnőttek, gyerekek, és más lények belső tulajdonságai is megjósolhatók bizonyos külső jegyek alapján. Ezekkel válnak beazonosíthatóvá bizonyos belső, negatív tulajdonságok. Végre egy gyerekkönyv, amely szakít e hagyománnyal.

Közhely, hogy a gyerekek sokszor kegyetlenek. Hajlamosak kiközösíteni, csúfolni, aki más, mint a többség. „Már egészen fiatalon megtanuljuk, hogy hasonló jellemvonásokkal minősítsünk egy csoport tagjait.”² 10 év körüli gyermekek társadalmi hovatartozás alapján sztereotipizálják egymást. Nem fogyatékosként már gyermekkorban megbélyegezzük sérült embertársainkat, vagy jobb esetben „csak” nem gondolunk bele az ő helyzetükbe. A fogyatékosághoz való többségi hozzáállást az ignorancia jellemzi; a sérült emberek felé szánakozva, lekezelően, lenézően, undorral, félelemmel fordulunk. Ne parázz! Ismerd meg a sérült emberek világát! – igyekszik már címével eloszlatni az indokolatlan félelmet a könyv. A szleng nemcsak figyelemfelkeltő, hanem több szempontból is indokolt választás. Egyrészt, a fogyatékkal élőket gyakran alaptalan félelem övezi, akár mert ijesztőek lehetnek a tünetek, vagy, mert ragályos, fertőző betegségnek tekintenek veleszületett fogyatékoságot. Másrészt, bár komoly témáról van szó, a könyv nem kötelező olvasmány, ahogy a kiadó előszavában olvashatjuk, ez nem olyan „mint a matek dolgozat. Ha nem akarod, nem kell foglalkoznod 'másokkal'.” Harmadrészt, a para előtag nemcsak a félelem szinonimája, hanem a parasport, vagy a paralimpia előtagja is, amely a közhiedelemmel ellentétben nem a paralízisre, hanem a 'parallel', azaz 'párhuzamos', vagy 'egyenlő' szóra utal.³ Az egyenlőségi szemlélet végigkíséri a könyvet. A szerzők célja, hogy újradefiniálják, ki a normális, és tudatosítsák a gyerekekben az emberek sokszínűségét. Felnőttként is érdemes újragondolnunk a szerzők által felvetett kérdéseket.

■ FOGYATÉKOSJOGOK FELNŐTT SZEMMEL

A fogyatékkal élő személyek védelme többretegű jelentéstartalommal bír. Egyrészt az erkölcs szintjén értéket képvisel a fogyatékosok segítése; másrészt ideológiailag attól függően, hogy milyen egyenlőségi elveket követünk. Jelentheti kvóták felállítását a munkaerő piacon és az oktatás területén, vagy éppen az esélyegyenlőség megteremtését speciális felkészítő tan-

folyamok, tágabban pedig az általános akadálymentesítés révén. És végül, jogi relevanciával is bír, hiszen a fogyatékkal élő személyek jogainak védelme és/vagy egyenlőségük biztosítása az államok – jogrendszerétől függően – alkotmányos vagy törvényes kötelezettsége.⁴

Természetesen eltérő a különböző felfogásokon alapuló fogyatékosjogi védelem gyakorlati megvalósulása. Azokban a társadalmakban, ahol a jogi szabályozás hiányzik, és jótékonykodás alapján segítik az arra rászorulókat, ott nem teljesebben ki a fogyatékkal élők védelme, hiszen mindig a közösség, vagy az egyének jó szándékának függvénye, hogy kapnak-e segítséget. Ez persze nem jelenti azt, hogy egy ilyen alapokon nyugvó rendszer ne működhetne. Ugyanakkor az indiai példát alapul véve, ahol mindmáig a jótékony-ság-alapú gondoskodás domináns, láthatjuk, hogy a fogyatékkal élő személy ellátásának a felelőssége elsősorban a rokonokra hárul. A fogyatékos személy, illetve a családtagok személyes tragédiájaként tekintik a sérült gyermek születését, vagy egy későbbi életkorban bekövetkező fogyatékosná válást.⁵

Európában az egyéni felelősséget a társadalmi felelősség gondolata, és az ezen alapuló szabályozás váltotta fel. A paradigmaváltást nagyrészt a XX. század háborúi következményei idézték elő. Európa államai először az 1920-as években ismerték fel, hogy a háborús veteránok kezelése, és kárpótlása nem egyéni, hanem közügy. Különleges nyugdíjrendszert vezettek be, álláslehetőségeket biztosítottak a veteránoknak. Ausztriában, Fran-

⁴ Az európai kontinens államainak megoldásait áttekintve láthatjuk, milyen sokszínű a jogalkotás. Finnország és Spanyolország szociális törvényekben szabályozza a sérült személyek jogait. A cél ezekben az országokban a prevenció, a diagnózis minél korábbi felállítása, és a rehabilitáció. Az Egyesült Királyság, Írország, Spanyolország és Svédország civiljoga pontosan meghatározza a fogyatékoság és a hátrányos megkülönböztetés fogalmát. Finnország, Franciaország, Luxemburg és Spanyolország büntetőjogilag szankcionálja a fogyatékosokkal szembeni diszkriminációt. E törvények hátránya, hogy bizonyítani kell a diszkriminációs szándékot is, amit igen nehéz bizonyítani, így a büntetőjogi rendelkezéseket ritkán alkalmazzák a gyakorlatban. Finnország, Ausztria és Németország alkotmányának egyenlőségi klauzúla a fogyatékoságot is tiltott megkülönböztetési alapként jegyzi, az utóbbi két ország alaptörvénye pedig kifejezetten engedi a megerősítő intézkedések megtételét, ami a fogyatékkal élők esetében legtöbbször a munkajogban alkalmazandó kvótákban ült testet. A finn és a portugál alkotmány a jelyelv használatahoz való jogot is rögzíti.

⁵ Indiában most történik meg az a paradigmaváltás, amelyben a jótékony-ság-alapú megközelítést felváltja a jogosultság alapú fogyatékosügyi szabályozás. http://www.unicef.org/india/media_610.htm

¹ Bánki László, Csató Gyula, Varga Livia Éva, Ne Parázz!, Budapest, Beszélő Szem, 2004. A könyvet Borogdai Zsuzsi illusztrálta, Tormássy Éva szerkesztette, Daróczy Eszter szakértette és Nemes Péter lektorálta.

² Elliot Aronson, A társas lény, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1992, 235.

³ <http://www.bbc.co.uk/ouch/paralympics/facts/>

ciaországban, Lengyelországban, Németországban és Olaszországban például kvótarendszert vezettek be.⁶ A veteránok a hazájukért való küzdelemben szenvedtek sérüléseket, és váltak fogyatékosná, így morálisan megengedhetetlen lett, hogy a köz érdekében teljesített szolgálat következményét egyedül ők és családjuk viseljék. A rokonok, szomszédok, szűkebb közösségek jótékonykodását ekkor felváltotta az állam jótékonykodása. Szándékosan használom ezt a szót az állam tekintetében is, hiszen jogokat ekkor még nem fektettek le, az egyenlőség megteremtését sem tekintették célként. A törvényhozó alkotmányos kötelezettsége a fogyatékkal élők tekintetében nem állt fenn, kizárólag a jogalkotó „jóérzésének” köszönhetően indult meg a veteránok rehabilitációja. A szabályozás célja nem általában a sérült emberek életének megkönnyítése volt, hanem csak a katonákra terjedt ki, és azt az üzenetet közvetítette a társadalom és a hadsereg felé, hogy a hazafiasság, a haza védelme érték, és az állam nem feledkezik meg azokról, akik testi épségük kockáztatásával szolgálták, és ami még fontosabb: szolgálni fogják a hazát. Bár jogilag lehetősége lett volna a jogalkotónak a szabályozás visszavonására, ez politikai öngyilkosságot jelentett volna, és valóban, a fogyatékkal élő személyek jogai egyre több és több területet és egyre nagyobb védeltséget öleltek fel.

⁶ Lisa Waddington, „Reassessing the Employment of People with Disabilities in Europe: From Quotas to Anti-Discrimination Laws,” 18 *Comparative Labor Law Journal* 62 (1996), 63.

A fogyatékosjogok történetének második fejezetében, az 1960-as évektől még mindig a veteránokon volt a hangsúly, de újabb csoportok, így különösen a fogyatékos gyermekek is védelmet nyertek. A figyelem a gyógyításról áttevődött az oktatásra, és a képzésre.

A második paradigmaváltás az 1990-es években történt meg,⁷ elsősorban a fogyatékosügyi szervezetek nyomására. Az 1990-es évek elejére egyre többen kritizálták a fogyatékkal élők jogi helyzetének szociális és egészségügyi kérdésként való kezelését, arra hivatkozással, hogy ez kirekesztő és elkülöníti a fogyatékos személyeket. Az európai szabályozás két mintaértékű dokumentumra támaszkodott. A jogalkotók egyrészt az ENSZ által 1993-ban elfogadott „A fogyatékossgal élő emberek esélyegyenlőségének alapvető szabályai” („The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities”) c. dokumentumot, valamint az 1990-ben elfogadott Amerikai Egyesült Államokbeli „Fogyatékkal Élő Amerikaiakról szóló Törvényt” („Americans with Disabilities Act”) követték.

Míg a hagyományos egészségügyi, orvosi modell tehát a megelőzésre és a fogyatékos személy gyógyítására fekteti a hangsúlyt, az új, ún. társadalmi, vagy társadalompolitikai mo-

⁷ Az európai fogyatékosjogok történetére ld. Lisa Waddington, *Disability, Employment and the European Community*, London: Blackstone Press, 1995.

dell az ellenséges környezetet, valamint a nem fogyatékosokban kialakult előítéleteket, a társadalmi stigmákat, a szegregációt okolja.⁸ A középpontban tehát már nem a fogyatékoság mint az érintett személy egyéni problémája áll, hanem a társadalom egészének felelősségén a hangsúly. A kérdés immár az, hogy a

társadalom és a környezet hogyan alkalmazkodik a különféle emberek igényeihez.

■ SZOCIÁLIS JOGOK, EGYENLŐSÉG, PIAC

A paradigmaváltás a jogi szabályozásra is hatással volt. Az orvosi, egészségügyi modell a szociális jogok kodifikációját alapozta meg, az új, társadalmi paradigma egyenlőségi kérdéseket vet fel. A szociális jogalkotás mindig az orvosi modellt erősíti, mivel elfogadja, sőt hangsúlyozza az egyén fogyatékoságát, hiszen azt kívánja kompenzálni. E szabályozás árnyoldala, hogy a

⁸ Janet Radcliffe Richards, "How Not to End Disability," 39 *San Diego Law Review* 693-713 (2002); Laura L. Rovner, "Disability, Equality and Identity," 55 *Alabama Law Review* 1043 (2004).

fogyatékkal élőkét önállóan embereknek, gazdasági koloncnak tekinti. Ezzel ellentétben az egyenlőségi modell arra készíti a sérült személyeket, hogy versenyezzenek a piacgazdaságban. Az utóbbi nézőpont hátránya, hogy nem kínál megoldást azokra az esetekre, ahol a fogyatékos oly mértékű, hogy a személy nem versenyképes a piacon, vagy nem kifizetődő olyan mértékben akadálymentesíteni, hogy az legyen.

■ Szociális jogok

A szociális jogokat hagyományosan az emberi jogok második generációs jogaként tartjuk számon a keletkezéstörténeti modell szerint.⁹ Korai alkotmányok, mint az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya, és korai emberi jogi dokumentumok, mint a francia Az Ember és Polgár Jogainak Nyilatkozata nem említ szociális jogokat. A szociális jogok elsősorban a XIX. századi kapitalizmus árnyoldalait ellensúlyozandó nyertek elismerést az I. világháború után,¹⁰ ám alkotmányos rangra emelkedésük a jóléti állam II. világháború utáni gondolatával párhuzamosan terjedt el.¹¹ Ugyanakkor a szociális jogok alkotmányba való beillesztése számos problémát is felvet. A jogok érvényesülését az állam köteles garantálni, azaz a jogosultságokat kikényszeríthetővé kell tennie. Minden jog kötelezettséget is jelent egyben. Amennyiben ezen kötelezettség elmulasztása esetén nem állnak az egyén rendelkezésére jogvédelmi eszközök, hogy a jogosultságot kikényszerítse, a jogok deklarálása üres szó marad. A lefektetett jogok, így a szociális jogok is tehát akkor hoznak valóban változást, és akkor jelentenek védelmet, ha jogilag kikényszeríthetőek. Azonban az első generációs szabadságjogokkal szemben, amelyek a jogba való beavatkozástól való tartózkodást követelik meg az államtól, a szociális jogok pozitív kötelezettséget rónak az államra. A pozitív kötelezettségek teljesítése pedig nagyban függ az állam gazdasági teherbíró képességétől, ezért azok gyakran nehezen vagy egyáltalán nem kényszeríthetőek ki. Természetesen nincs kizárva, hogy bírói úton érvényesíthető volna némely szociális jog, azonban nagyobb a valószínűsége annak, hogy a bíróság vonakodik a jogsérelem megállapítását illetően. Hiszen ezzel sok esetben olyan gazdaságpolitikai döntést hozna, amely összeegyeztethetetlen a hatalmi ágak megosztásának elvével. Röviden, a bíróság nem emelheti az adókat, nem oszthatja újra a forrásokat, hogy a kormány végrehajthassa a jogszabályokat.¹² A szociális jogok kikényszeríthetlensége végül a teljes alkotmány elértéktelenedéséhez vezethet. Ezért egyes jogtudósok azt ajánlják, hogy az alkotmány kizárólag kétféle célnak tegyen eleget: egyrészt biztosítsa a szabadságjogokat, mint a szólásszabadságot, a szerződések szabadságát, a tulajdonhoz való jogot, stb.; másrészt pedig teremtsen meg a működő piacgazdaság alapfeltételeit.¹³ Ezt a nézetet többen vitatják, vagy azért, mert nem értenek egyet azzal, hogy a

⁹ Halmi Gábor és Tóth Gábor Attila (szerk.), *Emberi Jogok*, Budapest, Osiris, 2003, 85.

¹⁰ A mexikói, német, spanyol és szovjet alkotmányban. Ld. uo.

¹¹ Luis-María Díez-Picazo and Marie-Claire Ponthoreau, *The Constitutional Protection of Social Rights – Some Comparative Remarks*, Florence: European University Institute, 1991, 5.

¹² „[C]onstitutions with judicially enforceable social welfare rights are even more strongly counter-democratic than those with traditional civil liberties and civil rights.” Mark Tushnet, *Social Welfare Rights and the Forms of Judicial Review*, 82 *Texas Law Review* 1895 (2004), 1897.

szociális jogok nagyrészt pozitív jogok, vagy pedig azzal érvelnek, hogy az első generációs jogok végrehajtása is sokszor állami beavatkozást igényel. Megint mások, jöllehet elfogadják, hogy a szociális jogok nehezen kikényszeríthetőek, ennek ellenére nem tartják valós veszélynek az alkotmány elértéktelenedését.¹⁴

■ Egyenlőségi modellek és a piac

Az egyenlőségi modell természetesen nem valósulhat meg az egyenlőség formális értelmezésével, éppen ezért olyan egyenlőségi elméleteket dolgoznak ki a jogalkotók, amelyek lehetővé teszik a kiindulópontok, azaz az esélyek egyenlőségét, vagy az eredményegyenlőséget. Az utóbbi megközelítés elfogadja Aesopus „A róka és a gólya” című meséjének tanulságát. A gólya a róka vacsoráján nem tudott hosszú csőrével a lapos tányérban felszolgált ételből enni, majd amikor a gólya viszonzta a meghívást, és hosszú nyakú edényekben tálalta fel a vacsorát, azokból a róka volt képtelen falatozni.¹⁵ A fogyatékosok, csakúgy, mint az emberi faj sokszínűsége, vegyes jellegű szabályozást kíván meg, ám a megfelelő jogalkotás kiválasztásához első lépésként a fogyatékkal élő személyek igényeit, és ehhez kapcsolódóan az állam alapvető céljait kell meghatározni.

A gazdaság és az egyenlőség megvalósulása közötti kapcsolat optimista felfogása szerint azok a piaci szereplők, akik hátrányosan különböztetik meg az emberek bizonyos csoportját, gazdaságilag rosszul járnak. Veszíthetnek egyrészt azon, hogy nem szolgálnak ki bizonyos vásárlókat, és ezzel elesnek a profittól, másrészt veszíthetnek azzal is, ha nem hajlandók foglalkoztatni az emberek egyes csoportjaihoz tartozókat, pl. a nőket vagy a nem fehér bőrszínűeket, és ezzel leszűkítik saját választási lehetőségüket. Ideális esetben a piac kilöki azokat a termelőket és munkáltatókat, akik hátrányosan diszkriminálnak. Kevésbé optimista gondolkodók azonban arra hívják fel a figyelmet, hogy a piac nem alkalmas a hátrányos megkülönböztetést alkalmazók kiszűrésére. Sunstein szerint¹⁶ a munkáltatók nem feltétlenül azért diszkriminálnak, mert szűk látókörűek, rasszisták vagy szexisták, hanem éppen piaci megfontolások által vezérelve juthatnak arra a következtetésre, hogy nem foglalkoztatnak, vagy nem szolgálnak ki bizonyos személyeket. A piaci szereplők dönthetnek a diszkrimináció mellett abban a félelemben, hogy a fogyasztók gazdaságilag megbüntetik őket nem-megkülönböztető gyakorlatuk miatt. A fogyasztókat soha nem löki ki a piac, legrosszabb esetben is csak valamivel magasabb árat kell fizetniük az általuk preferált megkülönböztető politikát folytató cég

¹³ Cass R. Sunstein, „Against Positive Rights,” in András Sajó (ed.), *Western Rights? Post-Communist Application*, The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 1996, 225.

¹⁴ Luis-María Díez-Picazo and Marie-Claire Ponthoreau, *The Constitutional Protection of Social Rights – Some Comparative Remarks*, Florence: European University Institute, 1991; Herman Schwartz, „Do Economic and Social Rights Belong in a Constitution,” 10 *American University Journal of International Law and Policy* 1233 (1995).

¹⁵ Ugyanennek a problémának egy másik megfogalmazását találjuk Anatole France-nál: „a törvény előtti egyenlőség magasztos szárnya [...] gazdagnak-szegénynek egyformán megtiltja, hogy hidak alatt háljon, az utcákon kolduljon, és kenyeret lopjon.” Anatole France, *A vörös liliom*, ford. Lányi Viktor, 1894, 7. fejezet.

¹⁶ Cass R. Sunstein, „Why Markets Don’t Stop Discrimination,” 8 *Social Philosophy and Policy* 22 (1991).

áruért vagy szolgáltatásaiért. Ezért a piac nem oldja meg az összes potenciális munkavállaló egyenlőségének kérdését. Másrészt lehet, hogy bizonyos sztereotípiák miatt nem vesz fel a munkáltató fogyatékos munkavállalót. Azok, akik a szociális jogok alkotmányba való foglalását sürgetik, hangsúlyozzák, hogy a piac hajlamos az időseket, fogyatékosokat, és betegeket diszkriminálni. Ezt a hatást ellensúlyozhatják a szociális jogok.¹⁷

Egyes szerzők a fogyatékosügyi szabályozást éppen gazdasági megfontolások miatt sürgetik. A versenyképességet elősegítő szabályozást azonban nem a szociális, hanem sokkal inkább az egyenlőségi, vagy antidiszkriminációs szabályozás mozdítja elő. Az antidiszkriminációs szabályok lehetővé teszik, hogy a fiatal fogyatékosok bekerüljenek a munkaerő piacra, csökkentve ezzel a társadalomra, vagy legalábbis az adózókra nehezedő nyomást, amit a források újraelosztása jelent. A fogyatékos személy szempontjából szintén előnyös ez a megoldás, hiszen kevésbé függ a szociális támogatástól, és ezzel az állami kedvezményektől függetlenné válik. Amennyiben a fogyatékkal élő munkavállalók vonatkozásában is megvalósul az egyenlő munkáért egyenlő bér elve, a fogyatékos személyek fogyasztóként is megjelennek az európai piacon. Ennek azonban az is előfeltétele, hogy mindenki számára használható, amerikai terminológiával ún. „universal design” termékek kerüljenek piacra, ill. ezen elv alapján épüljenek az újonnan tervezett épületek.

Az egyenlőségi modell egy sor előnnyel kecsegtet mind a fogyatékkal élők szempontjából, hiszen az államtól és másoktól függetlenednek és a kiszolgáltatottság érzése is gyengül, mind a társadalom egésze szempontjából, hiszen a teherviselés mértéke is csökken, valamint a piaccgazdaságra nézve is pozitív következményekkel bír. Ugyanakkor a fogyatékkal élő személyek egyenlősége számos elméleti kérdés előzetes tisztázását követeli meg. A formális egyenlőség, miszerint az egyenlőket egyenlően, az egyenlőtleneket pedig egyenlőtlenül kell kezelni, nem segít annak meghatározásában, hogy ki egyenlő kivel, és milyen vonatkozásban.¹⁸ Hiszen egy bizonyos különbség az emberek között egyes esetekben releváns, más esetekben irreleváns lehet. A társadalmi felfogás, az erkölcs és más jogon kívüli szempontok határozzák ezt meg. Az emberi méltóság kétségtelenül egyenlően megillet mindenkit. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1. cikke szerint: „Minden emberi lény [nek] egyenlő méltósága és joga van.” Ez a gondolat köszön vissza Sólyom László a halálbüntetésről hozott alkotmánybíróági határozathoz fűzött különvéleményében: „A méltósághoz való jog másik funkciója az egyenlőség biztosítása. [...] Nincs az életre méltóbb és méltatlanabb. Az egyenlő méltóság miatt egyaránt érinthetetlen a nyomorék és az erkölcsi szörnyeteg bűnöző élte és méltósága is. Az emberi méltóságban mindenki osztozik, aki ember, függetlenül attól, hogy mennyit valósított meg az emberi lehetőségéből és miért annyit.”

Az emberi méltóságtól eltekintve azonban nincs még egy olyan tulajdonság, amelyben megegyeznének az emberek. Min-

den ember egyedi és megismételhetetlen. Ennek megfelelően valamennyi jogszabály különbséget tesz emberek csoportjai között, legyen a különbségtétel alapja állampolgárság, végzettség, életkor vagy vagyoni helyzet. Ideális esetben a jogszabályok csak akkor tesznek különbséget akár a fentiek szerint, akár egyéb alapon, ha ezek a különbségtételek relevánsak. A végzettség természetesen irreleváns például az élethez való jog vagy a szólásszabadság szempontjából, míg releváns lehet egyes felvételi eljárásokban. Ezek egyértelmű példák, de ha már a nők szavazati jogára gondolunk, vagy arra, hogy nem is olyan régen még nem üzhettek bizonyos foglalkozásokat, vagy nem tanulhattak tovább, akkor láthatjuk, hogy a releváns és irreleváns különbségtétel meghatározása erkölcsi, vagy vallási meggyőződésen alapuló normatív döntés. Ez különösen igaz heterogén társadalmakban.

Az alkotmányozók az egyenlőség különböző értelmezése mellett dönthetnek. Az alkotmányok általában tartalmaznak általános egyenlőségi klauzulát, azaz az egyéneket egyenlőként ismerik el politikai és erkölcsi mivoltukban, valamint méltóságukban. Némely alkotmány egyes védett csoportok elleni diszkriminációt tiltó egyenlőségi klauzulával is rendelkezik. Az ilyen rendelkezések azonban nem mondják meg, hogy mikor kell és mikor nem kell az adott tulajdonságot figyelembe venni. A fogyatékoság, hasonlóan bármely más megkülönböztetési alaphoz, szintén lehet releváns vagy irreleváns egyaránt. A nemi, faji vagy vallási megkülönböztetéssel szemben azonban nem mindig rossz szándék vezérli a diszkrimináló munkáltatót, oktatási intézményt, hanem gyakran indokolatlan félelem, babona, vagy tudatlanság áll a fogyatékkal élő személy hátrányos megkülönböztetése mögött. Azokban az esetekben, ahol a fogyatékoság irreleváns, azt mondhatjuk, hogy az adott kérdés szempontjából a fogyatékkal élők egyenlők a nem fogyatékosokkal, és ezért egyenlően is kell kezelni őket a formális egyenlőség elve alapján. Más esetekben a fogyatékoságot tekintetbe kell venni az esélyegyenlőség vagy az eredményegyenlőség eléréséhez. Az esélyegyenlőség megteremtése azt jelenti, hogy a kiindulópontokat egyenlővé tesszük, azaz például egy felvételi vizsgán a diszlexiás jelentkező több időt kap az írásbeli tesztnél, vagy speciális szoftvert bocsátanak a gyengénlátó rendelkezésére az olvasáshoz. Az eredményegyenlőség tipikusan kvóták formájában ölt testet, például, amikor egy adott cégnél meghatározott létszámú fogyatékkal élő munkavállalót kell alkalmazni.

Amikor az egyenlőség alanyát határozzuk meg, akkor tisztáznunk kell, hogy egyéni vagy csoport egyenlőségre gondolunk. Ez ahhoz a kérdéshez vezet el, hogy a fogyatékkal élők vajon csoportot alkotnak-e vagy nem. Jelenleg valamennyi fogyatékoságot azonosan kezelik mind az alkotmányok, mind az egyéb jogszabályok. Bár alapvetően nem értek egyet a homogén szabályozással, mégis állnak legitim érvek e megoldás mögött. A szenvedés, megkülönböztetés, a fogyatékkal kapcsolatos stigmák egyaránt sújtják a különböző fogyatékos csoportokat. A jogszabályok közös célja a fogyatékkal élők társadalmi helyzetének erősítése, az alacsonyabb rendű állampolgári státusz megszüntetése.

Jogi szempontból megkülönböztethetünk olyan antidiszkriminációs szabályokat, amelyek szándéktól függően különbséget

¹⁷ Alexander Somek, *Supranationality Ltd.: Europe's One-Dimensional Jurisprudence*, www.somek.org/Projects/SupranationalityRevised.PDF, 56.

¹⁸ *Arisztotelész, Nikomakhoszi etika* V.3 1131a – 1131b; *Arisztotelész, Politika*, III. 9.

tesznek a megkülönböztetések között. A legtöbb európai megoldás (kivéve, ahol büntetőjogilag szankcionálják a diszkriminációt) nem tulajdonít jelentőséget a szándéknak. Inkább sunsteini értelemben használják a diszkrimináció szót, ami „alatt milyen olyan döntést értünk, ami alapján egy hasonlóan képzett [...] fogyatékos személyt kevésbé kedvezően kezelünk, mint [egy] ép testűt, függetlenül attól, hogy a döntés háttérében rosszindulat, ízlés, szelektív empátia, közöny, gazdasági önérdék, vagy sztereotipizálás áll”.¹⁹ Ezen jogszabályok célja egy olyan „kasztellenes” elv érvényesítése, amely „megtiltja, hogy a társadalmi vagy jogi gyakorlat a látható, de erkölcsileg irreleváns különbségeket társadalmi hátránnyá alakítsa, hacsak erre nincs komoly társadalmi indok.”²⁰

■ ÖSSZEGLÉS

Akármilyen vonzónak tűnik is az egyenlőségi, vagy anti-diszkriminációs megközelítés, el kell fogadnunk, hogy ez csak meghatározott fogyatékosokkal rendelkezők esetén működik, és csak bizonyos szintig. Hangsúlyozandó, hogy az antidiszkriminációs jogszabályok nem biztosítanak előnyt a védett csoportoknak. Továbbra is a rátermett jelentkezők kapják meg az adott állást, vagy jutnak be oktatási intézményekbe, az egyenlőségi elv csak azt tiltja meg, hogy az irreleváns tulajdonságokat is figyelembe vegye a munkaadó. Egyes fogyatékosok azonban valóban munkaképtelenséghez vezethetnek. Amennyiben az egyenlőségi felfogások nem segítenek tovább a fogyatékkal élők emberi méltóságának kiteljesítésében, szociális jogszabályok egészíthetik ki az antidiszkriminációs modellt.

■ RÉGI MESÉK, MODERN MESÉK, PARA

A „Ne Parázz” gyermekeknek készült, nyelvezete modern, az illusztrációk színesek, vidámak, ugyanakkor nem mesekönyvről van szó. A „Ne Parázz” c. könyvet áthatja a méltóság és az esélyegyenlőség elve, a tolerancia és az elfogadás gondolata. Az egyén speciális igényeit és a társadalom, valamint a társadalom tagjaként az olvasó szerepét nyíltan, kedvesen mutatják be a szerzők és az illusztrátor. Könnyen meglehet, hogy a könyv elentétben áll a gyermek által korábban megismert érvekkel, megközelítéssel, de a mesék világában domináns fogyatékos-képet mindenképp igyekszik leküzdeni. A mesékkel ellentétben a fogyatékos nem tükröz belső személyiségjegyeket, valamint nem végződik a könyv megnyugvást jelentő happy enddel sem, ami összhangban áll azzal az egyszerű ténnyel, hogy a fogyatékos leggyakrabban nem gyógyítható.

A Grimm testvérek már régen megírták a súlyosan fogyatékos gyermek babonán alapuló eredettörténetét. Az anya az ördöggel hál, így gyermeke boszorkányfattyúként jön a világra. Az „alácsempészett” vagy másképp „váltott gyerekeket” valamely gonosz alvilági lény csempészi szülés után közvetlenül az egészségesen született gyermek helyébe.²¹

A nagy, bibircsókos vagy vasorrú öregasszony gonosz boszorka, az ördög gyakran sánta és csúf, a kicsi manócskák egyszerű jóindulatú mellékszereplők, egyes törpék pedig gonoszak lehetnek. Félelem és elismerés egyszerre vegyül a fogyatékos-sággal élő személy iránti érzelmek közé, és ez az ambivalencia nemcsak a mesék szereplőire igaz. A pogány magyarok különös képességekkel rendelkező, jövőbe látó táltosainak különös ismertetőjele is bizonyos fogyatékos-ság, fölös számú fog, illetve csont volt.²²

A „Ne Parázz!” azonban nem mesekönyv. Nem ringatja abba a hitbe a gyermekeket, hogy a fogyatékos megérdemelt büntetés, vagy a rossz jellem külső megnyilvánulása. Nem nyújt megnyugvást azzal a hamis képpel, hogy minden jóra fordul, azaz a fogyatékos-ság megszűnik, ha az ember, főleg az olvasó gyermek rendesen viselkedik. A Grimm fivérek egyébként ropant ijesztő „A levágott kezű lány” című történetét is talán azért nevezhetjük egyáltalán „mesének”, mert azt sugallja, hogy ha valaki szelíd és jámbor, akkor a kegyelmes isten a levágott kezét is visszanyerheti.²³ Jellemző ugyanakkor a társadalmi szemlélet hiányára, hogy a levágott kezű lány a mesében csak úgy tud élve maradni, hogy éveken keresztül egy angyal látja el őt és gyermekét.

A „Ne Parázz!” c. mű talán legfontosabb vonása, hogy nemcsak a sérült emberek egyenlőségét fogadja el és ezt a szemléletmódot próbálja meg az olvasókkal is megismertetni, hanem az olvasókat, azaz a gyerekeket is egyenrangú félnek tekinti, akik képesek felfogni a fogyatékkal élők mindennapi nehézségeit, a társadalmi problémákat, ítéletet alkotnak és felelősséget éreznek embertársaik iránt. A mű komplex jogi, politikai, gazdasági kérdéseket érint a gyermekek számára érthető nyelvezeten, példákkal illusztrálva.

A szerzők nem esnek abba a hibába, hogy definiálni próbálják a fogyatékos-ságot. A világ államai mind eltérően határozzák meg a fogyatékos-ságot, és a probléma súlyát jelzi, hogy egy spanyol nemzeti bíróság az Európai Bíróság előtti eljárásban előzetes döntéshozatalra terjesztette fel a kérdést, hogy hol kell meghúzni a határvonalat a betegség és a fogyatékos-ság között.²⁴ A szerzők ehelyett kiválasztanak egyes fogyatékos-ságokat, főbb típusokat és azokon keresztül mutatják be a sérült emberek életét, illetve hívják fel a figyelmet arra, hogy az olvasó hol, hogyan segíthet, vagy éppen mi az, amiben nem kell segíteni. Külön fejezetek szólnak a vak és gyengénlátó, a mozgássérült, az értelmi sérült, valamint a hallássérült, beszédzavarokkal élő emberekről. A szerzők kerülnek a nehéz morális kérdéseket, mint például a kóros elmeállapot mint a büntethetőséget kizáró ok problémáját, a cselekvőképesség korlátozásának eseteit, vagy a prediktív genetikai szűrés és a szelektív abortusz kapcsolatát. Ez helyes, mivel a megcélzott korosztály vélhetőleg nincs minden olyan ismeret birtokában, amely az ilyen kérdésekben való önálló állásfoglalást lehetővé tenné. Az utolsó fejezet meghatározó módon mutatja be, hogy az

¹⁹ Cass R. Sunstein, „Why Markets Don't Stop Discrimination,” 8 Social Philosophy and Policy 22 (1991), 34.

²⁰ Cass R. Sunstein, „The Anticaste Principle,” 92 Michigan Law Review 2410 (1994), 2411.

²¹ Kálmán Zsófia és Könczei György: *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 47.

²² *Id. mű*, 50.

²³ Gebrüder Grimm, *Das Mädchen ohne Hände: „... und durch Gottes Gnade wegen ihrer Frömmigkeit wuchsen ihr die abgehauenen Hände wieder.”*

elfogadás és a szeretet a fogyatékkal élők vonatkozásában is központi szerepet tölt be, csakúgy, mint minden más emberi kapcsolatban. Az utolsó történetből a fiatalabb olvasók az elfogadást tanulhatják meg, a nagyobbakban emellett talán más kérdések is felmerülnek az állam és az egyén viszonyának szabályozásáról, erkölcs és jog kapcsolatáról, a heterogén társadalmakról, az állam semlegességéről. Azonban ezek a kérdések már eltérnek a könyv fő mondanivalójától. A „Ne Parázz” főíve az esélyegyenlőség megteremtése, és az elfogadás elsajátítása.

A könyvet Borogdai Zsuzsi illusztrálta és Csáki László tervezte. A kedves képek, a szöveggel harmóniában, alapvetően vidám, kötetlen hangulatot sugallnak, nem kevés humorral fűszerezve. A tervező nagyvonalúan bánik a felületekkel, a háttérzínekkel és a színekombinációkkal. Az ő érdeme, hogy optikailag egyenlőségbe kerül a mondanivaló szöveges és képi megfogalmazása.

A szerzők és művészek megvalósították az előszóban ígértet. A játékos oldalszámozás, a vidám betűtípusok, a mókás, kifejező illusztrációk, az emberi test, az elme és lélek működésének leírása, a fogyatékosok ismertetése, a lehetséges segítség, vagy akadálymentesítés bemutatása, a sok-sok példa, a színes nyelvezet könnyed stílusban győz meg arról, aminek rég egyértelműnek kellene lennie: arról, hogy ez a „világ velük, velünk kerek egész.”²⁵

Bárd Petra

²⁴ Sonia Chacón Navas versus Euresť Colectividades SA ügy (C-13/05).

²⁵ Bánki, Csató, Varga, 5.

Helyreigazítás

Lapunk 2006/3. számában a Tisztázódó szerepek című írás tévesen, a Budapest Főváros Önkormányzata és Pest Megye Önkormányzata által 2005 októberében közösen meghirdetett tanulmány pályázat első díjas munkájaként jelent meg. A fenti tanulmány ezenkívül nem kizárólag az ott szereplő szerző munkája. Minden érintettől ezúton is elnézést kérünk, a díjazott pályaművet későbbi lapszámunkban közöljük, az alábbiakban a szerző közleményét olvashatják.

„Július elején – miközben új otthonom egyik öreg ablakát próbáltam megszépíteni – megszólalt a telefonom. A felelős szerkesztő keresett, mivel lapzártáig nem válaszoltam elektronikus levelükre, amelyben megküldték a szakmai pályázatra beadott tanulmányomat, egy előítéletességet vizsgáló kutatásról szóló beszámolót. Mentettem magam, hogy vidékre költöztem és átépítés alatt álló parasztházamban nem voltam/vagyok számítógép közelben. A szövegen érdemben nem változtattak, ezért megállapodtunk, hogy látatlanul is jóváhagyom a közlést, egyben bediktáltam új címemet, ahová kérem a tiszteletpéldányt.

Már az ajtók kaparásánál tartottam mire megkaptam az újságot. Ekkor ért a meglepetés: nem a pályázatra beküldött dolgozatot közölték, hanem a *Gyermekotthoni Pszichológusok Munkacsoportjának munkaanyagát*.

A megjelent szöveg szerencsére vállalható, de fontos megjegyezni, hogy a SZAKMAI PROTOKOLL szövege csupán **tervezet**, amelyet az érintett szakemberek közös munkája alapján JÁRMI ÉVA, az Esze Tamás Gyermekotthon pszichológusa készített. Ez az anyag a Munkacsoportunk ajánlása a széles szakmai közvélemény felé, amiről már június elején tartottunk az ICSSZEM Gyermekvédelmi Főosztálya és az NCSSZI Gyermekvédelmi Főosztálya közös szervezésében egy vitanapot a gyermekotthoni vezetők körében. A konszenzus kimunkálása folyamatban van, és valójában az anyag nyomtatásban való megjelenése is segíti ezt a folyamatot.

A hibát csak én követhettem el az átadott lemezek összezerelésével.

Ezúton is mindenkitől elnézést kérek a tévedésemért.

Hantos Ágnes”

80-505-000

a Kék Vonal Gyermek- és Ifjúsági Telefon

Dr. Javorniczkyne Flaskay Éva 1993 óta vezeti a Kék Vonal Gyermek- és Ifjúsági Telefon szolgálatot, ahol ma már három vonalon közel 50 önkéntes végez munkát az év minden napján. A 90-es évek elején azonban, pár évvel a rendszerváltás után, falakat kellett áttörni, hogy a gyerektelefon elindulhasson Magyarországon. Havel Varga Mariann interjúja.

Milyen céllal és körülmények között indult a Kék Vonal?

– 1993-ban a Kék Vonal Gyerektelefont elhivatott, a gyermekek iránt mélyen elkötelezett szakemberek kezdték el szervezni. Amikor felkértem őket erre a nehéz, új feladatra, az volt a legerősebb motiváció, hogy olyan könnyen megközelíthető, tinédzserekre szabott dolgot próbáljunk létrehozni, amelynek középpontjában a bajba került gyerekek állnak. Mindannyian érzékeltük, hogy sokszor nem tudja elérni a szakma a nehézségekkel küszködő tinédzsereket, és a fiatalok számára is problémát jelent egy segítő felnőtt felkutatása, ezért ezen a helyzeten szeretnénk volna javítani. Akkoriban a még igencsak merev intézményi, szakmai határok igazán nem kedveztek annak, hogy a tinédzserek által – telefonon, anonim módon, önkéntes alapon – elmondottakat bizalmasan kezelve ajánljunk kapaszkodót. A Kék Vonal Telefonszolgálat elindulásakor olyan szakmai és emberi nehézségek is fölmerültek, amelyek szerencsére sokat változtak, ma már kevésbé akadályozzák a valódi munkát, azonban a 90-es években a gyógyító szakemberek egy része sem igazán fogadta el ezt a fajta telefonon keresztül történő segítségi módot, jókora szkepszissel kezelték.

Valójában nekünk sem volt tapasztalatunk a gyermekbántalmazás megjelenésének sokszínűségével kapcsolatban, de az évek alatt szerzett gyakorlat bebizonyította, hogy a gyermekbántalmazás rendkívül sokféle formában, és legtöbbször láteniciában maradvá létezik. A gyerekek nehezen beszélnek róla, mert úgy érzik, a felnőttek nem hisznek nekik. Nagyon komoly problémáról van szó, de van társadalmi előrelépés, aminek az első lépcsője a tabukkal való nyílt szembenézés.

A Kék Vonal elindulása nem volt egyszerű. Az első fordulópontra az volt, amikor a Fővárosi Önkormányzat Gyermekvédelmi Osztályának vezetője, Gáspár Károly, érdeklődéssel és nyitottsággal reagált erre az ötletre, és a lehetőségeit időnként meghaladó módon próbálta a kezdeményezést támogatni. A másik fontos személy a Kék Vonal kezdeti történetében Molnár László, a TEGYESZ igazgatója, aki szintén nagy nyitottsággal fogadta be a Kék Vonal Telefonszolgálatot, indulásként két szobát kaptunk az épületükben.

Egy ilyen szolgálat működésének alapvető feltétele, hogy ingyenesen elérhető legyen, ezért kiemelt jelentőségű volt annak biztosítása, hogy a gyerekek ingyenesen hívhassák a vonalat. Sok előszobázásba, energiába került, de végül az akkori Matáv vezérigazgató egy rövid, ám nagyon hatékony beszélgetés végén

azt mondta, ez egy csodálatos ötlet, nem engedheti meg magának, hogy ne segítsen megvalósítani. A Matáv belső, szolgálati vonalaként működtette a Kék Vonalat, ami azt jelentette, hogy csak a havi előfizetési díjat kellett kifizetnünk, a hívások költségeit a Matáv állta. 1998 körül, a Matáv privatizációjával ez a lehetőség ugyan megszűnt, de a cég létesített egy alapot, amelyre pályázni lehet, s bár a hívások költségeinek teljes összegét nem fedezi a telefontársaság juttatása, más források igénybevételeivel a mai napig biztosítható a gyerekek hívásainak ingyenessége.

Kik dolgoznak a Kék Vonalnál?

– Az, hogy önkéntes munkatársakkal működjünk, a kezdetekkor eldőlt. Amikor így döntöttünk, a különböző státuszú, különböző foglalkozású önkéntesek széleskörű tapasztalataira számítottunk. Az önkéntesség aktív támogatása annak, ami fontos az önkéntes munkára jelentkező számára. Az önkéntes ellenszolgáltatás nélkül dolgozik az elérendő cél érdekében. Jelenleg mintegy ötven önkéntes dolgozik a szolgálatnál. Az önkéntesek a Kék Vonal egy éves képzését követően végezhetik a segítő munkát. A képzést a Kék Vonallal a mai napig szakmai kapcsolatban álló brit Nemzeti Gyermek Telefonszolgálat, a ChildLine képzési tapasztalatait felhasználva alakítottuk ki. Mindannyian, szakemberek és önkéntesek, a mai napig azt gondoljuk, hogy párhuzamosan legalább két nagyon fontos dolog történik évről évre az önkéntes képzés indításakor. Újabb és újabb csoportokban megismertetjük a jelentkezőkkel a mentálhigiénét, a gyermek fejlődés-lélektan lényeges vonatkozásait, a gyermekjogokat, a segítő beszélgetés módszertanát. A képzés alatt a résztvevők megtapasztalják a csoporthelyzetben való együttműködést, később a telefonos munka során teamben végzett közös munkát, majd a szupervíziós csoportokban a segítő önismeretet, az önmagamra és a többiekre reflektálás fontos elemeit, folyamatát. Mindez a gyerekek segítő munkája érdekében történik, de az önkéntesek ennek révén részt vesznek egy közreműködésükkel is kialakított műhely munkájában, intellektuális, társas élményeket élnek át, illetve ezt a tudást, attitűdöt átviszik a mindennapi élet területeire is.

Az önkéntesek akár frissen végzettek, akár tapasztalt ügyelők, négy szupervíziós csoportban dolgozzák fel az ügyletek során szerzett élményeket, tapasztalatokat. Tekintettel arra, hogy a Kék Vonal több egységből álló, többféle szakmai területet lefedő, élő, egységes szervezet, negyedévente a munkatársi gárda ún. nagycsoporton találkozik, az információk átadására, a szervezetet érintő legfontosabb kérdések együttes megvitatására.

Kik és milyen okból hívják a Kék Vonalat?

– A Kék Vonal Gyerektelefon ingyenes, anonim és az ország egész területéről hívható az év minden napján 13 és 21 óra között. A több mint egy évtizedes működés alatt fokozatos bővítésekkel érte el a szolgálat, hogy ma már egyszerre három vonalon is fogadhatják az ügyelők a gyerekek hívásait. A hívók elsősorban a problémáival küszködő, veszélyben lévő gyerekek és fiatalok, akik sokféle témában telefonálnak, egyszerű, hétköznapi bánatok, gondok miatt, de az is előfordul, hogy öngyilkossági késztetések, drogproblémák okán. Fontos feladatunknak tartjuk a szexuális vagy fizikai bántalmazást átélt gyerekeknek szóló segítségnyújtást. Gyakori téma a szülőkkel való konfliktus vagy éppen a magány, a szülők válása, elvesztése. Az önkéntesek örömmel segítenek, ha új lakóhelyre költözés, vagy éppen iskolai vagy társkapcsolati nehézségek okozzák az elakadást. Gyakran keresik a Kék Vonalat felnőttek is, családjogi, gyermekek jogait érintő kérdésekben kérve tájékoztatást, útmutatást.

A Kék Vonalat gyerekek, fiatalok hívják, ezen belül a 12-14 évesek fordulnak a szolgálathoz a legnagyobb arányban. A Kék Vonal Gyerektelefon évente átlagosan 250.000 hívást fogad, amelyből a közel 50 önkéntes több ezer ún. konzultációs beszélgetést regisztrál.

Az elmúlt év hívásai:	
Összes hívás	248 171
Sikeres hívás	131 723
Konzultációs hívás	7 693

Összes hívás: a Kék Vonalat megkereső hívások

Sikeres hívás: a fogadott hívások

Konzultációs hívások: a kétoldalú, segítő beszélgetésekké váló hívások

Fontos alapszabály, hogy az ügyelők nyitottan, elfogadóan és az anonimitást tiszteletben tartva várják a hívók kapcsolatteremtési kísérleteit. A segítők a Kék Vonal önkéntesei által kidolgozott etikai kódex alapján végzik munkájukat.

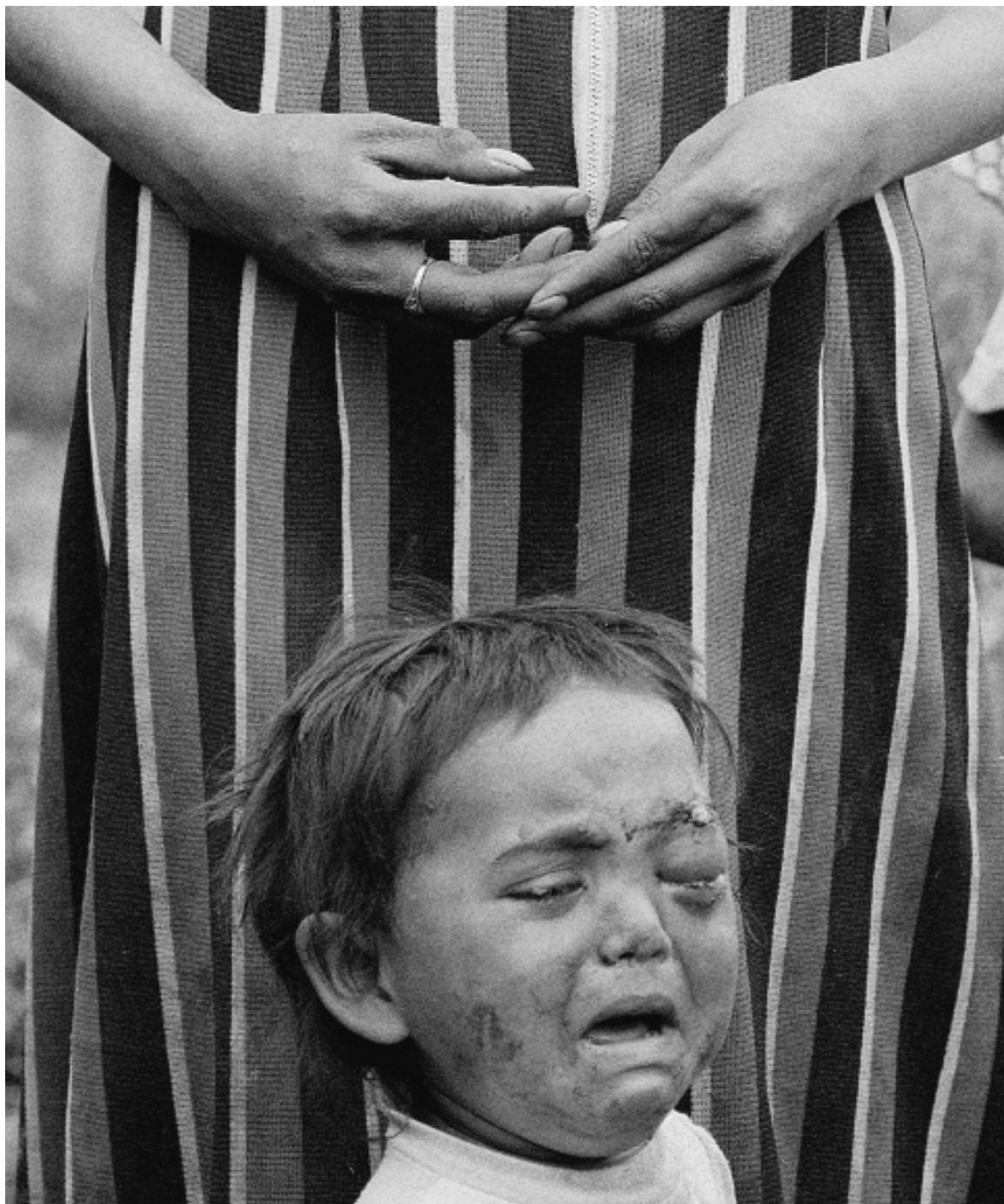
A kezdetektől érvényes volt az az alapelv, hogy a Kék Vonal nem akar megoldani semmit a hívó közreműködése nélkül vagy helyette. A konzultáció a hívó szükségletének megfelelően segítők annak érdekében, hogy a hívó jobban átlássa a problémáit, lehetősége legyen érzelmi támogatást kapni egy öt feltétel nélkül elfogadó, felnőtt segítőtől. Veszélyhelyzetben a segítőknek törekednie kell arra, hogy a hívó felmérje, kire támaszkodhat a környezetében, kik azok a kompetens és felelős személyek, akik a segítségére lehetnek. Ez elsősorban akkor lehet nagyon fontos, ha a hívó jelzéséből az derül ki, hogy családjában a bántalmazás valamilyen formája éri. Az is előfordul, hogy a hívó kéri, a Kék Vonal segítsen neki a helyi intézményeknél, hatóságokkal – gyermekjóléti szolgálat, gyámhivatal, rendőrség, stb. – kapcsolatot találni.

Bár gyakran tapasztalható, hogy a látszólag egyszerűbb kérdésvetetések háttérében komoly krízisek, traumák húzódnak meg, a segítő beszélgetésnek tapintatosan kell ezeket kezelni. Csak úgy lehet eredményt elérni, ha a hívó aktív szereplőjévé tud válni problémája megoldásának. Megérteni, motiválni, megerősíteni, alternatívákban gondolkodni, veszélyhelyzetben is gyakran ez a forgatókönyv. Az üres „jó tanács” igazi szakmai hiba. Ha a segítő okos tanácsokat mondana, amit a gyerek nem tud megvalósítani, az a gyerek számára egy újabb kudarcélményt jelentene csupán.

A gyermekközpontúság alapelve mentén, a tapasztalatok alapján az ún. kopogtató, kapcsolatkereső hívásokhoz való viszony folyamatosan alakult a Kék Vonal működése során.

A konzultációs hívások témák szerint					
	#	%		%	
Hajléktalanság	11	0,13%	Fizikai visszaélés	57	0,66%
Öndestrukció	11	0,13%	Veszteség, gyász	68	0,78%
Rasszizmus	11	0,13%	Fenyegetés, agresszió	68	0,78%
Fogyatékkal él	20	0,23%	Kortárs agresszió	88	1,02%
Elhanyagolás	20	0,23%	Anyagi problémák	95	1,10%
Jogi problémák	20	0,23%	Szexuális visszaélés	133	1,53%
Örökbefogadás, befogadó család	20	0,23%	Betegség	159	1,83%
Étkezési problémák	26	0,30%	Terhesség	218	2,52%
Eltűnés, elszökés	26	0,30%	Kábítószer, más függőség	223	2,57%
Érzelmi visszaélés	26	0,30%	Iskolai problémák	244	2,82%
Kulturális, vallási problémák	29	0,33%	Lelki baj, betegség	250	2,89%
Öngyilkosság kockázata	29	0,33%	Magány	265	3,06%
Probléma a munkával	43	0,50%	Probléma a barátokkal	533	6,15%
Büntetendő tett	48	0,55%	Családi kapcsolati probléma	626	7,22%
Válás	53	0,61%	Szexualitás/szex. identitás	842	9,72%
Panasz (intézményekre)	53	0,61%	Kapcsolatfelvétel, kapcsolat-igény	1241	14,32%
Erőszak a családban	57	0,66%	Párkapcsolati probléma	3052	35,22%
			8665	100%	

(Ez a táblázat 972-vel több konzultációs hívást tartalmaz, mint a fenti, a különbség abból adódik, hogy egy – egy esetben kiegészítő problémát is megjelölt az önkéntes a jegyzőkönyvben.)

Azt érzékeljük, hogy a hívások meghatározott hányadánál nem volt konkrétan megfogalmazható probléma a gyerekek jelentkezésekor, csak beszélgetni szeretnének, unatkoznak. Ide tartoznak azok a hívások is, amikor a gyerek „mintha” történetet me-

sél, vagy csak néhány agresszív szót mond. Korábban az ilyen a hívásokat ún. inadekvát hívásoknak neveztük. Az évek folyamán, ahogy a gyerekek tanítottak minket, észre kellett vennünk, hogy a gyermeki jelzés fontos formái ezek. Azt is tapaszt-

taltuk, hogy az önkéntesek számára megterhelők az ilyen a hívások, hiszen elsősorban problémamegoldásra készültek, és erre készítettük fel őket. Ennek hatására a Kék Vonalon belül elindult egy folyamat, amelynek során arra törekszünk, hogy mélyebben és differenciáltabban megismerjük ezeknek a hívásoknak a természetét, és persze magunkat is, azaz, hogy mit vált ki belőlünk az agresszív hívás, mit vált ki az ún. „mintha” hívás. Mi történik ilyenkor a gyerek és a felnőtt között, mit közöl velünk valójában egy agresszív hívás, milyen funkciót tölt be a gyerek életében a viccelődő hívás? Hogyan lehetnének felkészültebbek, megértőbbek, hiszen ezek a gyerekek is kapcsolatot keresnek velünk, még ha paradox módon történik is (agresszív vagy néma hívás), érzékeljük a gyerek korlátozott kommunikációs képességét, pszichés állapotát is. Nagy öröm, hogy jó partnert találtunk az együttgondolkodásra az ír Nemzeti Gyermek Telefonszolgálat vezetőiben, akik bizonyos tekintetben előbbre járnak ebben a munkában, de őket is inspirálja a velünk való együttgondolkodás, ezért közös kutatást indítunk e témában.

Az elmúlt 13 év alatt a leszűrt tapasztalatok alapján formálódott az a technikai rendszer, amely segíti az ügyelők dolgát. A befutó hívások közül azokról, amelyek segítőkész beszélgetéssé válnak, az ügyelők számítógépen rögzített jegyzőkönyvet készítenek. Az így létrejövő adatbázisban számtalan lehetőség van a hívások sok szempontú való áttekintésére. Az adatlapon szereplő információkat az adatvédelmi és etikai normákat szem előtt tartva összesíti a szolgálat egy saját fejlesztésű szoftver segítségével, így több év távlatából is nyomon lehet követni, hogy milyen pl. a hívók életkori megoszlása, milyen típusú problémákkal keresték meg a szolgálatot, stb.

A Jegyzőkönyv adatbázis minden munkatárs számára elérhető, az adatok bármikor lehívhatók, tehát az ügyelők számára lehetőség nyílik, sőt elvárás, hogy naprakész tájékozottsággal üljön le a telefon mellé fogadni a hívásokat.

A Címlista adatbázis lényege, hogy az egész ország területéről gyűjtött segítők, gyógyítók, érdekvédők, jogvédők szervezetek és hálózatok adatait jól kereshető módon tartalmazza. Az adatbázist rendszeresen frissítjük, gondozzuk.

Az együtt kidolgozott alap-, és működési elvek is segítenek abban, hogy a hívó gyermekek érdekeit, – anyagi és szakmai nehézségektől függetlenül – minden nap a lehető legszélesebb körben, a legmagasabb színvonalon szolgálják az erre elkötelezett felnőttek. Fennállása óta a megfelelő keretek, határok és konszenzusokon nyugvó alapelvek segítették át a Kék Vonalat a nehéz helyzeteken. Mindez annak az elhivatott és tehetséges munkatársi csoportnak, önkénteseknek és szakembereknek köszönhető, akik keményen dolgoztak segítőként, normákat alkottak, és közvetítettek, megújultak, együttműködtek, tehát magát a szervezetet is alakították. ^

Melyek ezek az alapelvek?

– Az első az **anonimitás**. Nehéz volt elfogadtatni, hogy amit egy gyerek a tanárának, szülőjének, vagy a nevelési tanácsadóban nem mer elmondani, azt esetleg anonim helyzetben elmesél, ha megnyílik a lehetőség arra, hogy egy nehéz titkot, például egy szexuális bántalmazást feltárjon, arról beszámoljon. Azért említettem a szexuális abúzust, mert az induláskor, a '90-

es években tabu volt. Nagyon sok szakember is abszolút szkeptikussal kezelte ezt a dolgot, sőt azt is kimondták, hogy igazából ilyen nincs, csak divat ezzel foglalkozni.

A második az **önállóság**. A gyerekek aktivitását fel kell erősíteni, és partnerként kell kezelni őket. Az anonimitás kérdéséből következően ugyanis felvetődött a kérdés a szakmában: ha elmond valamit a gyerek a Vonalnak, ami pl. törvénybe ütköző, és segíteni kellene neki, hogy tegyük ezt, ha nem mondja meg, ki ő, és hogyan érhető el? Hogyan segíthetnek neki a felnőttek? Mi úgy láttuk, hogy azokat az erőforrásokat kell mozgósítani, amelyek megvannak a gyerekekben és környezetében: önállóságát, aktivitását, helyismeretét és hiteles, teherbíró kapcsolatait. Abban kell erősíteni, hogy környezetében segítőkész kapcsolatot találjon. Tudatosítani kell a gyermekben azt, hogy akár 10-12 évesen is képes a saját életét alakítani, ha megfelelő támogatást kap.

A harmadik alapelv, a **hívások bizalmas kezelése**. Ebből kezdetben voltak konfliktusaink pl. a rendőrséggel, de telefonált pedagógus meg szülő is, hogy ő látta a gyerek feljegyzéseit, sőt a többi gyerek is mondta, hogy hívta a Kék Vonalat, és neki tudni kell, mit mondott. Természetesen tapintatosan közöltük, hogy nem beszélhetünk erről, és arról sem, hogy hívott-e egyáltalán az a gyerek minket. Talán ma már kicsit elfogadóbb a felnőtt társadalom, de én emlékszem még azokra a nagy-nagy vitákra, amelyek a gyerekek levéltitkokhoz való jogáról szóltak.

A következő alapelv az **elérhetőség biztosítása**. Arra törekszünk, hogy naponta minél hosszabb időszakon keresztül és nagyobb kapacitással tudjon működni a szolgálat. Ez egyúttal felveti a további fejlesztés kérdését. Évek óta szeretnénk 24 órára bővíteni az ügyeletet, és mobil készülékről is fogadni a gyerekek hívásait. A szakmai elképzelések, tervek készen állnak, de egyelőre nincsenek forrásaink a megvalósításra.

A Kék Vonal Gyermektelefon Szolgálat jövőbeni tervei tehát a minőséget, a gyermek érdekeit mindig szem előtt tartó segítségnyújtás különböző felületeit érintik a következők szerint:

Fontosnak tartjuk, hogy 24 órában működjünk, ezért tesszünk most erőfeszítéseket, és reméljük, ezt sikerül megvalósítani. Fontos lenne elérni, hogy mobiltelefonról is kapcsolatba lehessen lépni velünk, mert mára sok gyereknek ez könnyebben elérhető eszköz, s ha nem, vagy csak drágán tud bennünket hívni, akkor a Kék Vonal nem létezik számára segítőként. A weboldal létrehozása már folyamatban van, s reményeink szerint nemcsak a Kék Vonal honlapja lesz elérhető, de az e-mailben történő konzultáció is.

Milyen tevékenységeket folytat ezen kívül az alapítvány?

– Az Alapítvány 2004 végén elindította a **Szakember – Szakember Vonalat**, amely egy telefonos konzultációs lehetőség minden, gyermekekkel hivatásszerűen foglalkozó szakember (családgyógyász, orvos, rendőr, védőnő, pedagógus, ápoló, stb.) számára. A konzultáció a szakmai feladatoknak arra a szegmensére irányul, amely a gyermekvédelem, gyermekjólét határterületét érinti. A beérkező hívásokat jól képzett, gyermekvédelemben jártas szakemberek fogadják, akiket az alapítvány felkészített a speciális jellegű konzultációra. A Szakember – Szakember Vonalat felállítása óta egyre többen veszik igénybe, de az Ala-

pítvány feladatának tartja, hogy ezt a fajta konzultációs lehetőséget is széles körben ismertté tegye. A Szakember – Szakember Vonal a 06-1-302-09-44-es számon érhető el minden kedden, csütörtökön és pénteken 10 és 14 óra között, de a szakember@kek-vonal.hu címen levélben is lehetséges a konzultációt.

Utazó Szupervízió. 2004–2005-ben Magyarország hátrányos helyzetű régiójában, Borsod-Abauj-Zemplén megyében a gyermekjóléti szolgálatok és a jelzőrendszer szakemberei számára szervezett a Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány szupervíziót, amelynek célja a szakmai problémák kezelése, a szakmai szerep és identitás fejlesztése. Nyolc szupervíziós csoportban eddig 78 fő vett részt B.A.Z. megyéből. A főváros gyermekvédelmi munkáját támogatva két csoportban, összesen 18 nevelőszülőnek nyílt lehetősége részt venni szupervízióon. A szupervízió alap gondolata, hogy a sok veszteséget átélt gyerekeket nevelő családok problémáikat egy jól felkészült szupervízor segítségével megoszthatják egymással, megbeszélik, s így könnyebben feldolgozhatják azt. A nevelőszülő tanácsadók és a gyámi tanácsadók egy-egy csoportja párhuzamosan szintén részesült szupervízióban.

Gyermekjóléti Fórum. A Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány facilitálásával 2005 tavaszán alakult meg a Gyermekjóléti Fórum, amely a gyerekekkel hivatásszerűen foglalkozó szakmák civil szervezeteit kívánja szövetségbe tömöríteni. Együttműködő partnerek a Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok Országos Egyesülete, Házi Gyermekorvosok Egyesülete, Magyar Védőnők Országos Egyesülete, Magyar Szupervízorok Egyesülete, a Fővárosi Pedagógiai Intézet, a Rendőrtisztviselői Főiskola, amelyek egy – egy munkatárssal képviseltetik magukat a Fórum munkájában. Az együttműködés célja, hogy a fórum stratégiákat és protokollokat dolgozzon ki a szakmai együttműködésre annak érdekében, hogy a gyerekvédelemmel, gyermekjóléttel határos esetekben hatékonyabb legyen a segítség.

A Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány 2000-ben létrehozta az **Eltűnt Gyerekek Munkacsoportot**, amelynek célja összegyűjteni az eltűnt gyerekek és hozzátartozóik hatékony segítségének módját, feltérképezni a hasonló célú szervezetekkel való együttműködés formáit, kiemelten fontos területként kezelve a határokon átnyúló eltűnés eseteit.

Milyen nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik az alapítvány?

– A Kék Vonal alapító tagja a a Federation for Missing and Sexually Exploited Children, (Eltűnt és Szexuálisan Kiszákmányolt Gyermek Európai Föderációja) elnevezésű szervezetnek, amely a belga Child Focus (Eltűnt és Szexuálisan Bántalmazott Gyermekek segítésére alakult szervezet) kezdeményezésére alakult, és jelenleg 19 európai civil szervezet a tagja. A tagszervezetek szoros együttműködése elősegíti a határokon átnyúló gyerekelőtűnési esetek szakmailag adekvát kezelését, a gyerekek és hozzátartozóik segítését. A Föderáció tagszervezetei az Európai Uniótól elnyert támogatással, többéves munkával, a gyerekek hatékonyabb segítését célzó együttműködési rendszert alakítottak ki (www.childscope.net), amely 29 európai országra terjed ki.

Szintén fontos kapcsolat a Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány életében a **Eurochild**, a gyermekek esélyegyenlőségéért küzdő szervezet, amely a Gyermekvédelem Európai Fóruma, legfőbb célja pedig a gyermekek jogainak képviselése és a gyermekszegénység elleni küzdelem Európában.

A harmadik nemzetközi szervezet, amelynek szintén alapítója és aktív közreműködője a Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány, a **Child Helpline International** (CHI, Gyerek Segélytelefonok Világszövetsége). A Kék Vonal Nemzetközi Munkacsoport vezetőjét, Kerpel Évát, a szervezet szakmai minőségének elismeréseként a Child Helpline International 26 európai országa 2005-ben a szervezet vezetőségében az európai régió képviselőjévé választotta. Ugyancsak vezetőségi tagja egyik munkatársunk 2005-től a European Federation for Missing and Sexually Exploited Children szervezetének. A CHI a gyermekek és a fiatalok számára létesített telefonos segélyvonalak és a segítség más elérési formáit nyújtó szolgáltatások világhálózata. Azért jött létre 2003 októberében, hogy a világon működő gyermek segélytelefonokból minél több, minél magasabb színvonalon működhessen. Jelenleg 73 országban 82 tagszervezete van, Európából eddig 32 ország 40 szervezete csatlakozott hozzá. Magyarországot az 1993-ban alakult Kék Vonal Gyermek és Ifjúsági Telefonszolgálat képviseli. A Kék Vonal munkatársa a CHI vezetőségében az angliai ChildLine vezetőjével közösen, az európai régió választott képviselője. A CHI alapításakor az volt az elsődleges szempont, hogy a gyermekek élhessenek jogaikkal és segítséget kapjanak, ha szükségesnek érzik, a szakemberek, segítők pedig minél több információhoz jussanak és kommunikálhassanak egymással annak érdekében, hogy a gyermekvonal működésére egyre teljesebb megoldások szülessenek.

A CHI egyik alapvető célkitűzése a segélyvonalak szakmai minőségének emelése és standardizálása, illetve folyamatos monitorozása. Fontos, hogy a már működő gyermek segélyvonalak közötti együttműködés kialakításával a tagszervezetek minőségi garanciát vállalhassanak a gyermekek mindenképp felett álló érdekeinek képviselőjére, jogaik legteljesebb érvényesülésére, illetve, amely országokban még nem működik, vagy további igények merülnek fel, ott is létrejöhhessenek új segélyvonalak.

A CHI fontos feladatai közé tartozik az is, hogy a gyerekeket minél nagyobb mértékben bevonja a segélyvonalak napi munkájába. Az európai régió a gyermek segélyvonalakat legrégebben működtető egység, így Európa a meghatározó szakmai követelmények kidolgozása tekintetében. Az európai régió a közösen kialakított adatbázis alkalmazásában is elől jár, amelynek célja, hogy az egyes tagországok adatait elemezhetővé, összehasonlíthatóvá tegye.

A CHI azokat a gyerektelefonos szervezeteket egyesíti, amelyek megfelelnek a CHI által meghatározott követelményeknek vagy ezek elérését bizonyos időn belül vállalják. A CHI olyan ernyőszervezet, amely elsőként nyerte el az Európai Unió többéves Daphné támogatását, amit az európai hátrányos helyzetben lévő gyerekcsoportok hatékonyabb elérésére, a tagszervezetek gyerekvédelmi és gyermekjogi képviselői munkájának megerősítésére, és az együttműködés révén szakmailag magasabb színvonal elérésére fordít.

Megtudhatnánk valamit a Child Helpline International európai tagországainak budapesti regionális konferenciájáról?

– A Gyerek Segélytelefonok Világszövetsége 2006. február 9-12 között Budapesten tartotta európai regionális konferenciáját, amelyet a Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány szervezett meg. Ez volt az első regionális találkozó az európai segélyvonalak számára, és igen nagy érdeklődés övezte, amit a nagyarányú részvétel is jelzett. A konferencián résztvevő tagországok a következők voltak: Csehország, Ukrajna, Görögország, Izland, Litvánia, Egyesült Királyság, Írország, Albánia, Szlovénia, Svédország, Románia, Portugália, Finnország, Észtország, Macedónia, Azerbajdzsán, Horvátország, Ausztria, Oroszország, Litvánia, Olaszország, Spanyolország, Norvégia, Szerbia, Belgium, Németország, Szlovákia, Hollandia, és a szervező Magyarország. A tapasztalatok cse-

rét jelentő színvonalas előadásokat követően a budapesti konferencia a telefonhívások jellegét feltáró tudományos kutatás kezdeményezéséről határozott a szakmai ülések és műhelymunkák lezárásaként, továbbá, létrehozott egy munkacsoportot, amely azt vizsgálja majd, hogy milyen feltételek mentén lehetne bevezetni Európában egy közös háromjegyű hívószámot. Más munkacsoportok feladata az adatkezelés továbbfejlesztése és a szakmai munka minőségének emelése.

A CHI kiváló visszajelzést kapott a résztvevő tagoktól, és Hírlevelében külön megköszönte a Kék Vonalnak a vendéglátást. A következő hónapok során minden Child Helpline International régióban konzultációkat tartanak. A CHI team már előkészítette a találkozást az afrikai, amerikai, az ázsiai és közel-keleti tagokkal.

A Child Helpline International működésének az Európai Unión belül is elismert eredményeit jelzi, hogy 2005 decemberében a régió gyermek segélytelefonjai munkájának elismerésére az Európai Parlament képviselői közül csaknem 400-an írásbeli nyilatkozatot tettek.

A 0050/2005 számú Írásbeli Nyilatkozat a gyermek segélyvonalakról Európában a következőket deklarálja: Az Európai Parlament, tekintettel eljárási szabályzata 116. cikkelyére,

- A) mivel az Európai Unió léte erősíti az állampolgári jogok érvényesülését, különös figyelmet kell fordítani a legsérülékenyebb csoportokra, nevezetesen a gyermekekre,
 - B) mivel a gyerek segélyvonalak fontos eszköznek számítanak, és Európában csak 2003-ban körülbelül 123.000 hívást rögzítettek a kiskorúak elleni zaklatással és erőszakkal kapcsolatban,
 - C) mivel a Child Helpline International nevű nemzetközi szervezet világszerte 72 segélyvonalat működtet és 30 európai országban van jelen,
 - D) mivel a gyermekeknek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy valakinek beszélhessenek az őket érintő kérdésekről és aggodalmaikról, valamint, hogy segítséget kaphassanak problémáik megoldásához,
- Javasolja, hogy:*

- a) a gyermekvédelmi rendszer létfontosságú részeként az Európai Parlament támogassa a gyermek segélyvonalakat, és ezért a Bizottságnak és a tagállamok kormányainak is el kell ismernie,
- b) az EU segélyvonalak rendelkezzenek közös, ingyenesen hívható számmal,
- c) az Európai Unió a gyermek segélyvonalak keretintézményeként támogassa a CHI-t abban, hogy regionális kérdésekben játsszon hálózati koordináló és kapcsolatteremtő szerepet és hogy a CHI részesüljön pénzügyi támogatásban e tevékenységéhe
- d) a gyermekjogi hálózatok és a gyermeket képviselő nem kormányzati szervezetek kapjanak szerepet a nemzeti és európai politikák kidolgozásában és a többi emberi jogi szektorhoz hasonlóan jogosultnak kell lenniük EU támogatások elnyerésére

Utasítja elnökét, hogy továbbítsa ezen nyilatkozatot, az aláírók neveivel együtt a Tanácsnak, a Bizottságnak és a tagállamok Parlamentjeinek.

Fogvatartottak és büntetés-végrehajtási intézetekből szabadulók munkaerő-piaci (re)integrációjának támogatása¹

A Váltó-sáv Alapítvány és az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány szervezésében 2006. február 16-17-én Budapesten megtartott konferencia vitaindítója a témakör legégetőbb elemeit foglalta össze, majd tíz szervezet, illetve intézmény képviselője számolt be tapasztalatairól, kutatási eredményeiről továbbá terveiről, amelyek szélesebb körű hasznosítása mentén sikeresebbé válhat a büntetés-végrehajtási intézetekből szabadulók munkaerő-piaci (re)integrációja.

A következőkben először a vitaindító legfontosabb megállapításait bocsátjuk közre, majd a konferencián elhangzott referátumokból közlünk szemelvényeket annak érdekében, hogy megismertessük az olvasót az e területen dolgozó civilszervezetekkel, sokrétű munkájukkal, s hogy ezen keresztül bemutassuk a speciálisan hátrányos helyzetű társadalmi csoport felzárkóztatására kidolgozott módszereket.

■ VITAINDÍTÓ, A JELENLEGI HELYZET BEMUTATÁSA

A büntetés-végrehajtási intézetekben a munkalehetőségek korlátozottak: akár mennyiségi akár minőségi szempontból vizsgáljuk az elítéltek részére ajánlott feladatokat, tehát nem minden fogvatartott tud dolgozni azok közül, akik szeretnének.

A kisszámú végezhető munkafajták segéd- vagy betanított munkák, amelyek nehezen feleltethetők meg a fogvatartottak készség szintjének. A börtönbeli munka meghatározó módon csupán az idő eltöltését szolgálja, hiszen képzettséget nem igényel, nem számít munkaviszonynak, nem nyújt pozitív munkatapasztalatot, így az elítéltek munkához való viszonyát sem befolyásolja kedvezően.

A börtönökben elérhető képzések és az oktatás feltételrendszere nem támogatja a szabadulás után szükséges tudás és képzettség elsajátítását. 1993 óta az általános iskolai végzettség megszerzése csak a fiatalok számára kötelező. Az idősebbek motiváltságát rontja, hogy anyagi hátrányt szenvednek amennyiben napközben munkavégzés helyett tanulnak, de legalább ilyen mértékben visszatartó erő, ha kizárólag a szabadidejük rovására járhatnak iskolába. Az alapfokú iskolai végzettség előfeltétele bármely to-

vábbi képzésnek, amelyek közül a szakmát nyújtók évente csak korlátozott számban indulnak, többségük munkaerő-piaci értéke alacsony, a középfokú képzés pedig csupán elvi lehetőségként merül fel, hiszen a legkevésbé támogatott.

A büntetett előélet a börtönből szabadultak esélyét nemcsak a munkavállaláskor rontja, hanem gyakran a munkaügyi központok által támogatott képzések igénybe vételéből, a továbbtanulásból is kizárja őket. A börtönök és a munkaügyi központok közötti együttműködés véletlenszerű, a szabadultak és a munkaügyi központok közötti kapcsolatokról adatok nem állnak rendelkezésre.

■ VÁLTÓ-SÁV ALAPÍTVÁNY

■ Mészáros Mercedes: A társadalmi reintegráció támogatása szupportív és edukatív elemekkel

Az Alapítvány célja és feladata a büntetés-végrehajtási intézetekben előzetes letartóztatásban lévő vagy ítéletüket töltő, valamint szabadlábon védekező vagy szabadult, kriminális életvezetésű fiatalok és fiatal felnőttek (16-30 éves) képzése, mentálhigiénés ellátása, reszocializációja a társadalomba való beilleszkedési esélyek növelése érdekében. Az alapítvány 10 munkatárssal dolgozik, jelenleg 10 büntetés-végrehajtási intézettel van kapcsolatban, s miután tevékenysége országos, együttműködési megállá-

podása van a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával.

Tevékenységünk lényege a folyamatos utógondozás és a civil támogató rendszer. Hitünk és tapasztalataink szerint a biztonságos emberi/segítői/civil kapcsolat kiépítésének már a büntetés-végrehajtási intézeten belül meg kell kezdődnie. A bizalom elnyerése és megszilárdulása, a folyamatos érzelmi biztonság megteremtése a szabadulás krízisének csökkentését, valamint az utógondozás és a visszaesés megelőzésének alappilléreit jelentik.

Az Alapítvány 12-15 éve foglalkozik deviáns fiatalokkal, 1997 óta pedig speciálisan kriminális életvezetésűekkel. 2006 elején 25 fővel foglalkoztunk a gimnáziumi oktatási-reszocializációs programunkban, más képzési-reszocializációs projekteink további kb. 80 fiatalelérte érint. Működésünket a Váltó Programmal kezdtük, amely a segítő munka és a középiskolai tanulmányok egységét biztosítja fogvatartott és szabadult fiatalok számára. 2003-tól tevékenységünk jelentősen bővült, és jelenleg vasárnap kivételével a hét minden napján foglalkozunk szabadult fiatalokkal. A jelentős gyakorlati tapasztalatok, kutatási eredmények és a külföldi tanulmányutak hatására fogalmazódott meg bennünk, hogy Magyarországon a büntetés-végrehajtásból és az utógondozásból hiányzó szociális munka rontja a fiatalok és fiatal felnőttek reszocializációs és reintegrációs esélyeit.

¹ A konferencia összefoglalót Kőműves Ágnes szerkesztette.

Szervezetünk erre a hiányterületre próbál reagálni működésével és modellprojekt kidolgozásával.

Tapasztalataink és a célcsoporttal folytatott beszélgetések alapján azt találtuk: a legfőbb gond a területen, hogy a fogvatartottak legnagyobb része már a börtönbe kerülés előtt igen nehéz helyzetben van, kirekesztett a szociális ellátórendszerből és a segítő/támogató kapcsolatokból. Az igen fiatalon büntetés-végrehajtási intézetbe kerülőket még lehetne kezelni, azaz szükséges lenne a hatékony intervenció. A büntetés-végrehajtás fő feladata azonban a büntetés-végrehajtása foganatosítása, célja az a fajta reszocializációs munka, amelynek során a fogvatartott elsajátítja a zárt intézet érték- és normavilágát, megtanulja annak szabályrendszerét. Amennyiben van a börtönben gondozás, azt a nevelő végzi. A nevelők nem jártasak a segítő tevékenységekben, jelentős adminisztrációs munkájuk van, szintjükön/körletükön nagy létszámú fogvatartottal dolgoznak, így saját belátásuktól függ, hogy mikor, mennyire és kinek segítenek.

A szabadulás utáni utógondozás a pártfogó felügyelő feladata, ha kap kirendelt pártfogót a szabadult. Ha nem kap, jelentkezhet(ne) utógondozásra. A pártfogó felügyelő a kontroll és a segítség. A probléma abból adódik, hogy a pártfogó felügyeletet a börtön meghosszabbításának és nem segítő erőforrásként érzékelik az érintettek. További probléma, hogy éles határ húzódik a gondozás és az utógondozás között, mégis gyakran kompetencia-problémák merülnek fel: ez most kinti, vagy benti ügy, a nevelő vagy a pártfogó dolga stb.

Az alapítvány szerint a visszaesés megelőzésének négy jelentős eleme a biztos lakhatási körülmények megléte, a munkalehetőség, a képzettség/képzés/tanulási lehetőségek valamint a tartós emberi kapcsolatok. Az alapvető szociális feltételek biztosítása mellett döntő a szabadult fiatal felnőtt számára egy támogató, segítő kapcsolat, mentálhigiénés gondozás a szabadulás utáni krízis csökkentésére.

A Váltó-sáv által kidolgozott és működtetett utógondozási modell és civil támogató rendszer ismert és elismert a célcsoportnál. A szociális munka közép-

pontjában az egyén és a környezete közötti interakciók állnak. A folyamatos (utó)gondozás nem a börtön elhagyása után kezdődik, hanem a segítő a szabadulás előtt akár két évvel előbb felveszik a kapcsolatot a klienssel, és a kapcsolat nem szűnik meg a civil életben sem. Tapasztalataink szerint a fogvatartottak reszocializációjának első lépése a folyamatos érzelmi támogatás és biztonság, amelyhez hozzájárul a segítő büntetés-végrehajtástól eltérő attitűdje, szemlélete és státusza. bb

Nagy súlyt fektetünk a területen megjelenő segítő szervezetek felkutatására, kapcsolatépítésre és fejlesztésre. Tevékenységünkre jellemző, hogy széles módszertani repertoárral dolgozunk. Egyéni gondozás, csoportmunka, tanulás/képzések, folyamatos kommunikáció, „nyitott ajtó, nyitott ház” módszere, tréning, az önszempítés képességének kialakítása és konfliktuskezelési technikák (pl. Szemtől Szembe, mediáció stb.).

A klienscsoport helyzete bonyolult, mert többfajta „ellátórendszert” is érint jelenlegi/jövőbeni státuszuk, komplex problémákkal küzdenek, amelyek hosszú távon nagy költséget, kihívást és választ jelentenek az ellátórendszer számára, ezért komplex, szinergikus beavatkozásra van szükség. A munka és a feladat multidiszciplináris: a büntetés-végrehajtás nevelőjének, pszichológusnak, tanároknak, civil és/vagy egyházi szervezetek munkatársainak, pártfogónak az együttműködésére kell épülnie, melyet a szociális munkás és munkavállalási tanácsadó egészít ki. Bár a módszer elsősorban pszichés betegségek kezelésénél alkalmazott, mégis indokolt célcsoportunknál is, ui. a személyiség és a szociális környezet együtt kerül a segítség középpontjába, hiszen a klienscsoportnak a visszailleszkedéshez gyakorlatilag „gyógyulásra” van szüksége. A módszer középpontjában a segítő személy és annak hitelesség jelenik meg. A segítő és a kliens közötti bizalom kiépülése döntő jelentőségű. Az edukatív és szupportív elemek egységének kell biztosítottak lennie a reszocializációs munkában. Alapelv, hogy a támogatás az egyes személyekből kiindulva valósul meg. Cél az önálló életprojektek, élettervek kidolgozásának segítése a szupportív és edukatív elemek szinergiá-

jával, ésszerű, tudatos és felnőtt érzelmi étellel és emberi kapcsolatokkal rendelkező személyiség kialakításának segítése.

■ TEVÉKENYSÉGEK BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI INTÉZETEKBEN

■ Szabadulásra felkészítés

A fogvatartottak többsége igen felkészületlen a szabadulásra. A szabadulás krízisének csökkentése, az információadás és -feldolgozás a börtönön kívüli világról, a társadalmi változásokról, valamint a mintanyújtás, az elfogadó csoport segítségnyújtása az utógondozás és a visszaesés megelőzésének alappillérei.

Szervezetünk 3 ill. 5 hónapos, heti rendszerességgel történő tréningeket tart több büntetés-végrehajtási intézetben, amelyekben a csoportmódszer és az egyéni gondozás ötvöződik. A „Fókuszban a szabadság” tréning – Tóth Herta tematikája alapján - 5 nagy témát dolgoz fel:

1. Fókuszban az egyén (7 blokk): önismeret, önértékelés; változáskezelés; erőforrás-gazdálkodás, erőforrásterkép; tervezés, célok, korlátok; agresszió, együttműködés, konfliktuskezelés; felelősségvállalás, siker- és kudarckezelés.
2. Fókuszban a környezet (3 blokk): emberi kapcsolatok, család, barátságok, gyerekek; kapcsolati háló, környezet; kapcsolatépítés, kommunikáció.
3. Fókuszban a megélhetés (4 blokk): munkaerő-piaci ismeretek és készségek, megélhetés, munka, segélyek, függőség és egyéb lehetőségek.
4. Fókuszban a társadalom (3 blokk): szegénység, társadalmi egyenlőtlenségek; bűnözés, társadalmi normák, előítéletek; demokrácia és piacgazdaság, kisebbségek.
5. Fókuszban az első lépések (3 blokk): praktikus információk ügyintézésről, segélyekről stb., mi változott? Árak, EU stb.; szabadulási krízis; első napok/első hetek megtervezése.

A szabadulásra felkészítés folyamatos munka, megjelenik a képzésekben, valamint az egyéni gondozásban is.

A képzéseket, csoportmunkát egyéni, mentálhigiénés gondozással, esetkezeléssel egészítjük ki. Ennek során vasárnap kivételével a hét minden napján foglalko-

zunk fogvatartott vagy szabadult fiatalal. A fiatal civil pártfogójával (segítő kapcsolat) heti rendszerességgel beszélget, osztja meg problémáit, közösen készülnek a szabadulásra, az utána következő időszakra, dolgoznak ki a fejlődésre/változásra, továbblépésre vonatkozó stratégiát. Legfontosabb cél a személyes erőforrások feltérképezése, lehetőség szerint a családi/hozzá tartozói kapcsolatok rendezése és folyamatosságának biztosítása, valamint konkrét, jövőbeli tervek megfogalmazása a lehetőségek számbavételével. Ezen túl a szociális munkás/segítő legfontosabb feladata a szabadulás körüli ügyintézés és általában az életkezdéshez szükséges információk eljuttatása, a civil kapcsolattartás támogatása, minőségi javítása.

Kompetencia-programok a kulcskompetenciák fejlesztését teszik lehetővé, azaz a társadalmi és természeti környezetben való egyéni, hétköznapi tájékozódást, az ismeretek alkalmazását, más ismeretekkel való összekapcsolását, segítő képességek erősítéséhez járulnak hozzá. Lényege a kooperatív, kommunikatív, a konfliktusok kezelésére képes magatartás fejlesztése, a konfliktus- és problémamegoldó repertoár bővítése. Fontos tényező a folyamatos differenciálás, hátránykompenzáció és felzárkóztatás, kompetencia-fejlesztés.

A modul a következő három fejlesztési területet célozza integráltan: a gondolkodás fejlesztését, a megismerési képességek fejlesztését, továbbá a személyes értékek tudatosítását, a tanulást segítő érzelmi és motivációs tényezők megerősítését.

A büntetés-végrehajtási intézetekben fiatalok részére indított kortárs/szociális segítő képzés azon a meggyőződésen alapul, hogy a börtönön belül jelenlévő kortárs segítő, értő társ, „mindig kéznél van”, és hogy a kortársak/sorstársak könnyebben nyílnak meg egymásnak, könnyebben értik meg egymás problémáit. A kortárs segítő képzés pályaorientáció is lehet, reális továbbtanulási lehetőségeket rejt magában.

A projekt alapelemei:

- elméleti ismeretek a kortárs/szociális munkával kapcsolatban;
- tréning, csoportmunka, gyakorlat.

Váltó Program

A foglalkoztathatóság növelésének egyik alappillére a középiskolai tanulmányok biztosítása, az érettségi bizonyítvány megszerzésének lehetősége. Ez nemcsak a munkaerő-piaci reintegráció nélkülözhetetlen alapfeltétele, hanem a valódi, piacképes szakmák elsajátításának is egyik kulcsfontosságú tényezője. A szakképzések mellett a gimnáziumi oktatás az élethosszig tartó tanulás, valamint az átképzések alapját is jelenti. A Váltó Program az évek óta működtetett, kipróbált és bevált egyéni haladási ütemek és tanulmányok biztosítása, az érettségi vizsgákra történő felkészítő munka mellett koordinációs/tájékoztató tevékenységet is felvállal.

Fogvatartás alatt intézettől, diáktól, büntetési tételtől stb. függően átlag heti 1-3 alkalommal, alkalmanként 1-4 órában foglalkozunk a célcsoport tagjaival.

■ **Tevékenységek szabadulás után**

Információs Bázis-projekt

Az Információs Bázis szakemberek és ex-kriminálisok által működtetett információs központ, amely minden, a szabadulás helyzetét segítő tudnivalót igen széleskörűen gyűjt, tárol, frissít. A Bázis a még fogvatartottakhoz juttatja el a szükséges információkat, de a szabadulás után is lehet „használni”. A foglalkoztatott ex-kriminális munkatársak személyes kapcsolatokat építenek ki a segítő szervezetek munkatársaival, s a Bázison jelentkezőkkel ők készítik el az állapotfelmélet, közösen fogalmazzák meg a problémát, és keresnek megoldási lehetőséget.

2005-ben a Bázis ifjúsági munkásai állították össze a Praktikus ismeretek szabaduláskor című kiadványunkat, amely érthetően és strukturáltan veszi számba a szabadulás ügyintézéseinek lépéseit. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága érdemesnek tartotta kiadványunkat minden büntetés-végrehajtási intézetbe eljuttatni.

A Hozzá tartozó Csoport a fogvatartott vagy a szabadultak hozzátartozói számára jelent segítséget, számukra szerveződik speciális problémáik, megoldási stratégiáik megvitatására, segítésére.

Azon túl, hogy a hozzátartozók „kibeszélhetik” magukat, tudatos készülést is jelent számukra családtagjuk szabadulására, annak a speciális lelkiállapotnak a megértésére/feldolgozására, amely tapasztalható a frissen szabadultnál. Emellett fontos a támogatások lehetőségeinek megvitatása, és egyes esetekben családi konzultációkra is sor kerülhet.

Bűnmegelőzés ex-kriminálisok bevonásával

Az Alapítvány kliensei a konzorciumi partnerszervezetek klienseivel együtt saját személyiségük stabilizálása és erősítése mellett és érdekében is vállalják bűnmegelőző, felvilágosító beszélgetések lebonyolítását. Feladatuknak tekintik, hogy eddigi életútjukból szerzett speciális tapasztalataikat felhasználják mások támogatására, védelmére, valamint a segítő szakemberek, szociális munkások, pedagógusok tájékoztatására.

A bűnmegelőzés speciális terepét jelentik internetes honlapjaink, amelyeknek tartalomfejlesztése és -frissítése folyamatos (www.crimeprev.hu, www.valtosav.hu).

„Job coaching” – szabadultak foglalkoztatása és munkaerő-piaci reintegrációjának segítése. Tapasztalat, hogy a szabadságvesztés büntetés a munkaszocializációhoz kevésbé járul hozzá. A megfelelő munkahely kiválasztása, az álláskereső tréningek mellett fontos szerep jut az ún. job coaching tevékenységnek. A szabadultak van egy edzője/mentora („coach-a”), aki időről időre elemzi a klienssel állásának munkafolyamatait, együtt értékeli azokat, a segítő kapcsolatot tart fenn a munkahellyel is. A Váltó-sáv Alapítvány is alkalmaz szabadult fiatalokat. Az egyes munkafolyamatok intenzív átbeszélése és elemzése után kerülhet sor az önálló munkavégzésre, sőt az ex-kriminális munkatárs bizonyos idő elteltével maga is lehet „job coach”.

Szociális munkás a büntetés-végrehajtásban – nehézségek, dilemmák

A börtönben dolgozó szociális munkásnak tisztában kell lennie a börtön világával, klímájával, személyiségre és a szociális kapcsolatokra gyakorolt hatásával, a szubkultúra sajátosságaival. A szo-

ciális munkás itt többnyire egyedül dolgozik a kliensek lét- és életterében. A civil világból, kívülről érkezőket egyrészt igen érdeklődve, pozitív hozzáállással fogadják a fogvatartottak, másrészt a tényleges bizalom megszerzése rendkívül nehéz feladat. A börtönben dolgozó szociális munkásnak nagy tudatossággal kell működnie, fokozott önkontrollal. Önmagunk, személyiségünk karbantartása, az állandó ventilálás és gondolkodás nélkülözhetetlen. További nehézség tevékenységünk alacsony támogatottsága. Egy olyan rendszerben, ahol az őrzés, a fogvatartás biztonsága az elsődleges, és ahol a büntetés-végrehajtás személyzetének attitűdje a fogvatartottakkal és változtatási lehetőségeikkel szemben jelentősen különbözik a miénktől, már akkor boldogok lehetünk, ha a felügyelet megtűr bennünket, és nem akadályozza szándékosan munkánkat. A joghátrányban lévő fogvatartottakhoz hasonlóan a szociális munkásnak is rendkívül sok frusztrációs körülményt kell elviselnie, személyét nemcsak a fogvatartottakkal, hanem a felügyelő személyzettel is fontos elfogadtatnia.

■ HUMÁN PSZICHO 2002 KÖZHASZNÚ TÁRSASÁG / PANNON INTEGRÁCIÓS ÁLTALÁNOS ÉS SZAKKÉPZŐ ISKOLA

■ Borgulya Zoltánné András Zsuzsa: Oktatás, képzés a büntetés-végrehajtásban, szerepe a munkaerő-piaci (re)integrációban

Az elítéltek korszerű pedagógiai, pszichológiai eszközökkel történő nevelése, formálása önbecsülésük és felelősségérzetük fejlesztése, a társadalmi hasznosság tudatának kialakítása fontos feladatunk. A folyamat magában foglalja az elítélt személyiségének alapos megismerését, megfelelő foglalkoztatását, oktatását, képzését, a társadalmi, családi kapcsolatok támogatását.

Miben rejlik a büntetés-végrehajtás (bv.) alatt végzett oktatás-nevelés fő specifikuma, mennyiben tér el ez a pedagógiai tevékenység a hétköznapi értelemben vett felnőttoktatástól? A rácsok mögötti oktató tevékenységben jóval nagyobb mértékben kell támaszkodni más társdiszciplínák eredményeire, törvény-

szerúségeire, amelyek jelentős segítséget nyújtanak pedagógusaink részére, viszont egyben komoly többletismereteket kívánnak meg tőlük. Az oktatói tevékenység a bv. intézetekben elképzelhetetlen nevelés nélkül, tehát fontos, hogy pedagógusaink tisztába legyenek a kriminális személyiségfejlődés legjellemzőbb jegeivel. A megrekedt, megzavart szocializációs folyamat következménye a deviálódás, a kriminális személyiségfejlődés, a büntetés-végrehajtás intézményére a korrekció vár. Meg kell találnunk a személyiség azon gyökereit, ahonnan ismét el lehet kezdeni az építkezést, és olyan tudást is biztosítanunk kell, amellyel képes lesz az egyén létfenntartását, a megélhetését biztosítani, ezért az oktatás, képzés elengedhetetlen része a reszocializációs, reintegrációs folyamatnak. A börtönben történő felnőttoktatás és -képzés során feltétlenül figyelembe kell vennünk, hogy a prevenciónak, a rehabilitációnak és az utógondozásnak szerves egységet kell alkotnia az adott egyén, fogvatartott mentális egészsége, képezhetősége, valamint a tudás gyakorlatba történő átvihetősége érdekében.

A fogvatartottak oktatásának első szakaszában a tanulók szintre hozását valósítjuk meg egy előkészítő programon belül, amelynek keretében speciális gyógypedagógiai eszközök bevonásával mérjük fel tanulóink képességeit, készségeit, az esetleges zavarokat, a lemaradás mértékét, s ezzel párhuzamosan kidolgozzuk a korrekciós programot, kiszűrjük az akadályozó tényezőket. Feltétlenül szükséges az intelligencia deficit mértékének a megállapítása, és az adott személy lemaradásától függően az egyénre szabott korrekció, a felzárkóztató, speciális feladatok előkészítése a sikeresség érdekében. Az oktató munka során a komplexitás és a fokozatosság elvét kell követni. Az oktatás specifikus jellege többek között abban rejlik, hogy felnőtt emberek számára kell olyan feladatsorokat, fejlesztő programokat kidolgozni, amelyek ez idáig csak gyermekek részére készültek, illetve amelyeket hasonló körülmények között ez idáig még nem, vagy csak kevés tapasztalattal használtunk.

A börtönoktatásban résztvevő felnőttek figyelme rendkívül nehezen rögzíthető, flexibilis, nagymérvű pontatlanság ta-

pasztalható a figyelemkoncentrációban, amelyek negatívan befolyásolják a memorizálást, a bevést. Az oktatás-nevelés, a rehabilitációs és pedagógiai tevékenység során feltétlenül számolni kell az érzelmi élet labilitásával, az emocionális funkciók sérülésével, az akarati tényezők hibás működésével, tehát a pedagógiai munka során ezek korrekciójára is gondolnunk kell.

A büntetés-végrehajtásban a nevelés, oktatás, képzés a társadalmi reintegrációt szolgálja. A társadalomba való visszatéréshez a mindennapi megélhetést kell biztosítani, amihez munkára van szüksége a szabadult, immár civil egyénnek. A beilleszkedés, a reintegrációs esélyek akkor növelhetők jelentős mértékben, ha az oktatáson, képzésen keresztül olyan hasznos ismeretekhez jut az egyén, amelyek birtokában képes eligazodni a társadalomban, illetve a képzés során elsajátított ismeretei gazdasági tekintetben kompatibilisek. Éppen ezért az intézetekben oktató, képző szervezeteknek közös céljuknak kell lenniük, hogy az alpműveltség megszerzését követően tanulóink olyan szakmai képzésben részesüljenek, amely révén valós esélyt kapnak, mint munkavállalók. Fontos követelmény, hogy a gyakorlati tárgyak oktatásához megfelelő feltételek álljanak rendelkezésre a börtön falain belül, illetve a büntetés-végrehajtás külső munkahelyein. Ilyen képzések azok, amelyek szerepelnek az Országos Képzési Jegyzékben és keresettek a piacon.

Az igazi probléma talán nem is a reszocializációs folyamat börtönön belüli végrehajtása, biztosítása, hanem a reintegrációs folyamat szabadulás utáni szakasza, a beilleszkedés biztosítása. Beilleszkedés a „rég”, a civil körülményekbe, de nem a régi mechanizmusokkal, befogadás a régi csoportba, de nem a régi szemlélettel, személyiséggel. Erre való tekintettel jelentős hangsúlyt kell fektetnünk a személyiség-rekonstrukciós tevékenységre, hiszen e nélkül a fő cél, a szabadultak társadalmi reintegrációja nem valósítható meg sikeresen.

Jelenleg nyolc büntetés-végrehajtási intézetben folynak a képzéseink, összesen 55 pedagógus segítségével. Az ő munkájukat segíti az 5 fős adminisztratív személyzet, tehát összesen hatvan fő-

vel dolgozunk, 530 beiskolázott fogvatartott vesz részt a képzéseinken. Az alapfokú oktatás alsó- és felső tagozata mellett két helyen szakiskolát, Sátoraljaújhelyen szakközépiskolát működtetünk. Szervezetünk központja szeptemberben új helyen, Dunaújvárosban nyitja meg a kapuit.

■ JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI NÉPFŐISKOLAI TÁRSASÁG

■ Nagyné Kis Mária: Fogvatartottak felkészítése a munkavállalásra

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Népfőiskolai Társaság 1991-ben alakult, 2004 óta akkreditált felnőttképzési intézmény az általános felnőttképzés területén. Kilencedik éve felkérésre szervezünk programokat büntetés-végrehajtási intézetekben, ahol olyan keretek között dolgozunk, amely nagyfokú rugalmasságot, nyitottságot, együttműködési készséget követel mindnyájunktól.

Az általunk a fogvatartottak körében végzett felnőttképzés során a személyesség és a hitelesség erejével próbáljuk a tudást, a tanulást, mint kitörési pontot felkínálni a hallgatóknak. Munkánk során egyenrangúságra törekszünk a tanár és a hallgató között. Fontos számunkra a felnőtt tanuló tapasztalata, véleménye.

Az „Alapképzés felnőtteknek - visszatűt a társadalomba” címet viselő programot PHARE pályázati forrásból dolgoztuk ki. Alapvető célkitűzése a félbehagyott iskolai tanulmányok folytatása, záróvizsgára való felkészítés, amelyet tréningek egészítenek ki, segítve a hallgatót szabadulását követően a munkaerőpiacon való megjelenésben, vagy a további tanulmányok megkezdésében. Az „Álláskeresési és munkaerő-piaci tréning” keretében önismeretük, kommunikációs készségük bővül. A konfliktuskezelő gyakorlatok során jártasságot szerezhetnek azon a téren, hogyan birkózhatnak meg a jövőben a nehezebb szituációkkal a mindennapi életben. Tapasztalataink szerint ez a program a 7-8. osztály befejezésére, a további tervek megfogalmazására, az eddigi tanulás és munkával kapcsolatos negatív élmények feldolgozására igen alkalmas. A program 3 éves előkészítő munkával alakult ki a Magyar Népfőiskolai Társaság

koordinálásával, dán és szlovén felnőttképzési szakemberek bevonásával.

Az „Esélyt adunk” program az IM OBmB mikro pályázat támogatásával a résztvevők reintegrációját segíti elő. Bűnmegelőzés szempontjából a börtönben folyó munkánk a bűnmegelőzés nulladik órája. A szolnoki büntetés-végrehajtási intézetben elhelyezett emberek döntő többsége a megyében él, így sem az intézetnek, sem a megyének nem érdektelen, hogyan érkeznek vissza a társadalomba. Szabadulásra felkészítésüket mi végezzük. Nagyon fontos számunkra, hogy a fogvatartottakkal folyó munkában figyelembe vegyük rétegzettségüket, és örömeinkre szolgál, hogy szinte mindenki szeretne valamilyen programba bekapcsolódni. A csoportok összeállítása az előzetes jelentkezés alapján a nevelőkkel történt egyeztetés alapján alakul ki.

A jelenleg folyó programelemek:

- Tanulás tanítása tréning két csoport számára
- Konfliktuskezelő tréning két csoport számára
- Életvezetési ismeretek tréning két csoport számára
- Álláskeresési tréning
- Munkaerő-piaci tréning
- Bevezetés az informatikába
- Szintfelmérés
- Képzési tanácsadás

Ez a programunk eltér a szokásos népfőiskolai kurzusoktól, több csoportfoglalkozást tartalmaz, és kevesebb ismeretet közvetít, s nagyobb hangsúlyt helyeztünk a kompetenciák fejlesztésére is. Előtérbe kerül az aktivitás, az erőfeszítés a passzivitással és tehetetlenséggel szemben, javul a fogvatartottak egymáshoz való viszonya, a rivalizálás hátterbe szorul, növekszik az együttműködési készség. A tréningek alkalmával felkészülhetnek, eszközöket, ötleteket, információt kapnak, hogy valóban át gondolják saját élethelyzetüket, számba vegyék a lehetőségeket. A társadalomba való integrálódáshoz azonban a „kinti” intézményrendszernek is fogadóképesebbé kell válnia.

■ IGAZSÁGÜGYI HIVATAL

■ Kóta Tünde: A pártfogók munkaerő-piaci támogatási lehetőségei; a pártfogók munkája

Magyarországon a pártfogói tevékenység előzményei hosszú évszázadokra nyúlnak vissza a foglyok támogatásának legegyszerűbb formáitól a börtönmissziós kezdeményezéseken át a kifejezetten fogvatartottak gondozására alakult szövetségek és patronáló ligák működéséig. Az 1978. évi Btk. intézkedései között nevesítette a pártfogó felügyeletet, ezzel különválasztása az utógondozástól megtörtént. A 80-as években már Magyarországon is érezhető társadalmi és szakmai érdeklődés mutatkozott a deviáns viselkedés, ezen belül a normaszegések iránt is. Ebben az időben készültek a nagy deviancia kutatások is. Szembesülni kellett a társadalmi viszonyok markáns megváltozásával, amely a teljes foglalkoztatottság elvének további érvényesítését egyre fokozottabban akadályozta. A rendszer-váltás idején a munkahelyek száma drasztikusan csökkent, a népesség különböző csoportjainak foglalkoztatása egyre problémásabbá vált. Ez a tendencia elsőként érintette a fogva tartásból szabadultakat.

■ A pártfogó felügyelő utógondozás terén kifejtett tevékenysége

A megváltozott társadalmi viszonyok és az elvárások a pártfogó felügyelőkkel szemben sürgették az intézményi és szakmai átalakulást. 2003. július 1-jén komplex büntetőjogi reformba ágyazottan jött létre a Pártfogó Felügyelői Szolgálat, amely integrálta az addig külön szervezeti keretek között működő, fiatalok és felnőtt korúak ügyeit ellátó egységeket, a felügyeletet az igazságügyi-miniszter gyakorolja. Elkezdődött az addig megyei szinten szétforgácsolt szakmai gyakorlat egységesítése, a szten-derdek kidolgozása. Az addig alulmennyelt pártfogói felügyelői szolgálat költségvetési mellérendeléssel végezheti immáron szakmai feladatait a büntetőeljárás teljes szakaszában, az alábbi területeken:

- környezettanulmányok készítése,
- pártfogó felügyelői vélemények készítése,
- közérdekű munka szervezése és ellenőrzése,
- pártfogó felügyelet végrehajtása,
- utógondozás.

Az ügycsoportok közül az utógondozás tartozik a témafelvetés körébe, bár a teljesség kedvéért említést kell tenni a pártfogó felügyelet végrehajtásának azon esetére, amikor feltételes szabadítás mellett érvényesül az intézkedés, továbbá a fiatalok esetében jelentkező, javítóintézetből történő ideiglenes elbocsátásra is. Bár ezek a Btk. szabályozása alapján történnek, mégis az esetkezelés rendkívüli mértékben hasonlít az utógondozáshoz.

Az elítéltek utógondozására a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet IX. fejezete, és a pártfogó felügyeletet közvetlenül szabályozó 17/2003. (VI. 24.) IM rendelet szabályozása vonatkozik.

■ A pártfogó felügyelőnek a munkába állítás terén kifejtett tevékenysége

A munkavégzés mint a napi életvitelnek keretet adó, optimális esetben pozitív érzést keltő tevékenység, amely az életvezetés anyagi bázisát jelentő pénzforrásokhoz jutást biztosítja, a bűnmegelőzés, így a közösség biztonsága szempontjából a legfontosabb életfeltételek egyike, a pártfogó felügyelők hagyományosan ezen a területen fejtik ki támogató tevékenységük legnagyobb részét. Természetesen abban a helyzetben, amikor a társadalom minden rétegében megnehezült a munkába állás, illetve a foglalkoztatási státusz megőrzése, ez a feladat egyre összetettebbé válik. Szolgálatunk az alábbi területeken dolgozik annak érdekében, hogy minél több kliense dolgozhasson, és a kereső foglalkozás biztosítsa mindennapi életfeltételeinek megteremtését:

1. A munkavállalói tulajdonságok és viselkedés területe

- Annak az oksági körnek a felderítése, hogy miért sikertelen a munkába állási kísérlet, illetve miért kerül sor az állás elvesztésére.

- Az igények megfogalmazása.
- A motivációs bázis kialakítása
- A teendőkről akcióterv készítése (képzésbe, továbbképzés, szociális készségek fejlesztése, munkaerő-piaci tréning, személyiségfejlesztő tréning, stb.)

2. A státusz helyzet javítása

- Kapcsolatfelvétel a munkaügyi központ kirendeltségével, tanácsadás, hasonló élethelyzetű társakkal való találkozás
- Álláskeresők nyilvántartásában történő regisztráció
- Munkahelykeresés

3. A munkavállalással kapcsolatos pozitívumok és negatívumok áttekintése, törekvés a pozitív hozadék elérésére, rövid-, közép-, hosszú távú célok megfogalmazására, motiváció szinten tartására, emelésére

- kötelezettség lista
- költségvetési tréning
- konfliktus-értelmezés, rendezés.

■ A pártfogó felügyelői szolgálatnak az állami felelősségvállalást érintő tevékenysége

Szolgálatunk munkatársai a teljes foglalkoztatottság elve érvényesülésének megszűntét követően lehetőségeikhez mérten igyekeztek felhívni a figyelmet arra, hogy a fogva tartásból szabadulók munkába állási esélyei drasztikusan csökkennek. A folyamat mérséklése, az esélyegyenlőség megteremtése érdekében jeleztük a problémát, és a pozitív diszkriminációt magába foglaló intézkedések megtételére tettünk javaslatot. E körben az eredményeket a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája céljainak végrehajtásából származó 2005-ben és 2006-ban megvalósítandó feladatokról szóló 1036/2005. (IV. 21.) Korm. határozat tartalmazza:

A büntetés-végrehajtási intézetekben lévő társadalmi integrációjának elősegítése érdekében a szabadságvesztés tartama alatt meg kell szervezni az oktatás, a szakképző, az OKJ-s képesítést adó, köztük informatikai szakirányú képzési programokat és a kapcsolódó felnőttképzési szolgáltatásokat. A büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott, továbbá a pártfogó felügyelet alatt álló rászoruló elítéltek és vádemelés elhalasztása hatá-

lya alatt állók számára szolgáltatásként meg kell szervezni az álláskereső tréninget, az önismereti csoportot, a konfliktuskezelő tréninget. A célok elérését pályázati forrásokkal is támogatni, a legjobb gyakorlatot terjeszteni kell.

A feladat megvalósítása érdekében pártfogó felügyelőink minden bv. intézetben és javítóintézetben jelen vannak, együttműködési megállapodások szabályozzák a kompetencia határokat. Pártfogóink csoportos tájékoztatókat, egyéni meghallgatásokat tartanak, közreműködnek a munkába álláshoz szükséges okmányok intézésében, a családok visszafogadásra történő felkészítésében, a lakhely és a munkahely, a tanulmányok folytatásának előkészítésében. Létszámproblémáink miatt csak néhány megyében tudjuk biztosítani az önálló, speciálisan utógondozói feladatok ellátására szakosodott munkatárs jelenlétét.

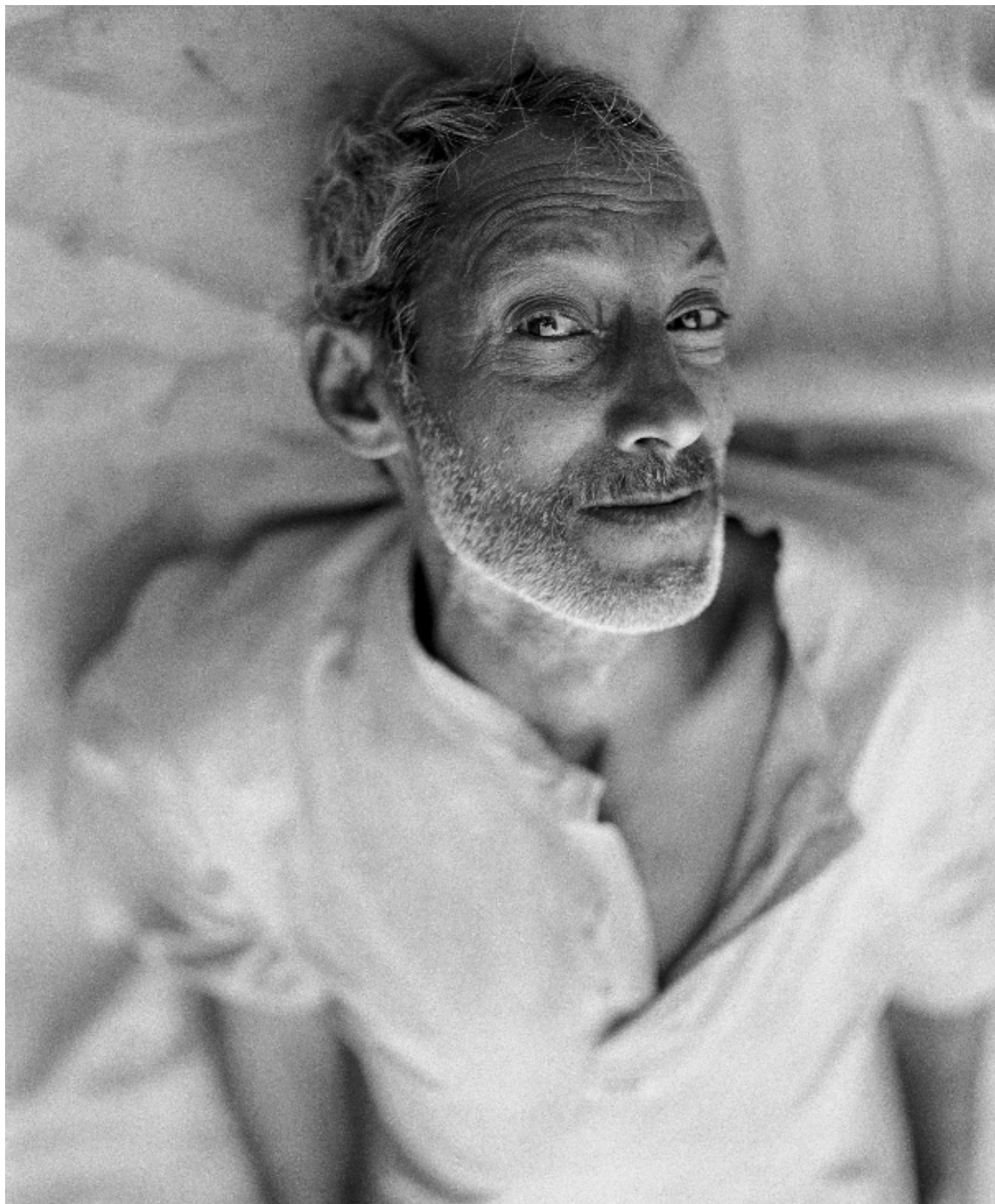
2004. év során az OBmB makro pályázatán Fővárosi Hivatalunk nyert, és többek között a Váltó-sáv Alapítvánnyal együttműködésben megvalósította a pártfogó felügyelői közösségi foglalkoztató modellintézményét. E helyen munkaerő-piaci tréning, álláskeresés, önismereti és agresszió-kezelő tréning, egyéni életvezetési tanácsadás folyamatos biztosításával segíti elő a munkaerő-piaci esélyek növelését. A gyakorlatot és a tapasztalatot többi hivatalunknak közvetítjük.

El kell érni, hogy a büntetőeljárás és a büntetés végrehajtása során a pártfogó felügyelők gondoskodjanak arról, hogy a terhelt munkanélküli, de munkaképes korú és munkavégzésre alkalmas családtagjai a nyilvántartásba regisztráltassák magukat. Ezt a pártfogó felügyelők az általuk készített környezettanulmányban rögzítik.

Elő kell segíteni azt, hogy a fogva tartottak regisztrált munkanélküli családtagjainak munkaerő-piaci esélyei javuljanak.

Biztosítani kell azt, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben lévő és a pártfogó felügyelet alatt állók gyermekei is részt vegyenek a szervezett szabadidős programokban, nyári táborozásokban.

Utógondozással is segíteni kell a javítóintézetből szabadulók integrációját, erősíteni kell a még meglévő családi kapcsolataikat.

A bűnmegelőzési stratégia egyik legnagyobb eredménye, hogy 2005. január 1-jétől módosult a foglalkoztatást elősegítő támogatásokról, valamint a Munkaerő-

piaci Alapból foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére nyújtható támogatásról szóló 6/1996. (VII. 16.) MüM rendelet. 18/B. §-ának (3) bekezdése szerint ked-

vezmény igénybevételére van lehetőség legfeljebb egyévi időtartamra annak a munkaadónak az esetében is, amely pártfogó felügyelet alatt álló személy vagy

olyan személy foglalkoztatását vállalja, aki a szabadságvesztés-büntetésből a támogatás iránti kérelem benyújtását megelőzően, hat hónapnál nem régebben szabadult.

Tapasztalataink szerint a munkáltatók nem ismerik e téren lehetőségeiket, így alig, vagy nem kellő mértékben történik meg a támogatás igénybevétele. Ez végső soron ahhoz vezet, hogy a jogalkotó szándéka a bűnmegelőzési érdekek érvényesítése terén sérül. Ezért minden megyei hivatalunk konzultál a területén levő munkaügyi központokkal. Problémát érzékelünk azonban a támogatás igénybevételéhez szükséges forrás biztosításában.

Konzultációt folytatunk a BVOP munkatársaival is annak érdekében, hogy a szabadultakat automatikusan lásák el a szükséges igazolással, és a magunk gyakorlatában is arra törekszünk, hogy az első találkozáskor tájékoztassuk pártfogoltjainkat és utógondozottainkat a kedvezmény igénybevételével kapcsolatos tudnivalókról.

Tapasztalataink szerint nemcsak a tájékoztatatlanság az oka annak, hogy vélhetően igen kis számban veszik igénybe a kedvezményt a munkáltatók, tehát nem érvényesül számottevően kedvező hatás a célcsoport foglalkoztatásában. Ez a konstrukciót is gyengíti, hiszen a szabadulók és a pártfogoltak a belépéskor igen nehezen vállalják fel, hogy nyilvánvalóvá kell tenniük a rájuk nézve kedvezőtlen adatot. Attól tartanak, hogy ennek az információnak a birtokában már nem kerül sor az alkalmazásukra. Talán a célt jobban szolgálná, ha programok finanszírozására lenne lehetőség, illetve adójóváírás formájában történne a kedvezmény igénybevétele.

A programok közül kiemelem az „Új Esély” elnevezésűt, amelyben képzésre és foglalkoztatásra is sor került.

■ PEST MEGYEI IGAZSÁGÜGYI HIVATAL

■ Gyetvainé Juhász Mária: Pest megyei helyzetkép szabadultak munkaerő-piaci lehetőségeiről a pártfogók szemszögéből

A fogvatartottak és a büntetés-végrehajtási intézetekből szabadulók pártfogói

szemszögből csak egy-egy részét jelenti a pártfogó felügyelet alatt álló embereknek. Ha egy körrel jelöljük a pártfogó felügyelet alá rendelhető összességét, akkor a bv. intézetből szabadulók csoportja mellett, akiket hivatalosan a „feltételes szabadság” mellett elrendelt pártfogoltaknak nevezünk, még három nagy csoport alkotja a teljes kört:

1. a felfüggesztett szabadságvesztés mellett elrendelhető,
2. a próbára bocsátás,
3. a vádhalasztással kötelezően elrendelt pártfogoltak csoportja.

Ebben a kördiagramban különböző nagyságúak az egyes csoportokat kifejező körcikkek. (A saját statisztikám szerint a legutóbbi hónap adata: 171 főből 96 vádhalasztással elrendelt pártfogó felügyelet alatt álló van.)

Amikor a munkaerő-piaci integráció gyakorlati tapasztalatairól a *pártfogók szemszögéből* szólnak, nemigen tudjuk élesen különválasztani a felügyelet alá kerülő egyes csoportokat, mert valamennyiük számára egységes a jogszabályban is megfogalmazott alapfeladatunk: a pártfogó felügyelet célja, hogy az elkövető ellenőrzésével és irányításával elősegítse annak megakadályozását, hogy ismételten bünt kövessen el, és segítséget nyújtson a *társadalomba* való visszailleszkedéshez.

Ugyanakkor az is igaz, hogy a társadalom szövetébe való be-, vagy visszailleszkedésnek a legjelentősebb elemei, sőt feltétele a munkára való képesség, a képzettség, a munkahelyi lehetőség és a lakhatás együttes megléte.

Az évek során meggyőződésemmé vált, hogy a megélhetési nehézségekkel, napi gondokkal küszködő, munka és rendszeres elfoglaltság nélküli ember veszélyeztetetté válik igen sok szempontból. Itt utalok az 1979. évi 11. sz. tvr.-ben foglalt ún. általános magatartási szabályokra, amelyek között a 2. pont hangsúlyosan a munkavégzési kötelezettségekről rendelkezik.

Röviden: a pártfogolt kötelessége, hogy – amennyiben munkaképes – munkaviszonyba *kell* állnia, vagy egyéb kereső foglalkozást kell folytatnia. Egyértelmű, helyénvaló, de napjainkban egyre in-

kább csak differenciáltan megkövetelhető magatartási szabály ez.

■ A Pest megyei helyzetkép

Munkánk bemutatását az újszerű ún. „börtönpártfogással” kezdem.

A bv. és a javító intézetekben végzett börtönpártfogásnak kiemelkedő szerepe van. Függetlenített munkakörben végezzük ezt a tevékenységet. A Váci és a Márianosztrai Fegyház és Börtönnel együttműködési megállapodás született, amelynek értelmében heti vagy kétheti rendszerességgel jelen van a pártfogó felügyelő. Az aszódi javítóintézetbe két fiatalokkal foglalkozó pártfogó jár, a tököli bv. intézetben csoportos előadások formájában jelenünk meg leggyakrabban.

Az OBmB pályázat keretében készült – *Tájékoztató a szabadulás előtt álló fogvatartottak és pártfogoltak részére* című – kiadvány anyag igen széles körben nyújt információkat a szabadulás előtt állóknak.

Tapasztalatunk az, hogy nagy segítséget jelent a szabadulóknak, ha már valaki odabent „foglalkozik” vele, segíti őt. Volt olyan pártfogoltam is, aki hosszú szabadságvesztés után éppen a Váltó-sáv Alapítvány támogatásával, már érettségire készülve, önálló tervekkel tudta megkezdeni kinti életét. Igen fontos muníció ez a sokat emlegetett társadalmi reintegráció megvalósításához.

A pártfogoltak a társadalom olyan hátrányos helyzetű csoportját alkotják, akik esetében a marginalizációs tényezők (munkanélküliség, hajléktalanság, szenvedélybetegségek, anyagi problémák) és a személyiségbeli problémák (bizonyos képességek, készségek hiánya) vezettek a különböző súlyú bűncselekmények elkövetéséhez. Sokuk esetében az igazságszolgáltatás rendszerébe való bekerülés fokozza a társadalmi kirekesztődés veszélyét. Különösen igaz ez a börtönből szabadulókra, akiknek reintegrációját nehezíti a tartós elszigeteltség, a börtönszocializáció, illetve a társadalomban meglévő előítéletek.

Az újrakezdést ún. joghátrányok is nehezítik. A pártfogó feladata az is, hogy a mentességi lehetőségekről tájékoztassa a pártfogoltat. A pártfogónak azon szociális problémák megoldásá-

ban való közreműködés a feladata, amelyek a bűncselekmény elkövetéséhez vezettek, vagy ismételten vezethetnek. Sok intézménnyel, szervezettel kell ezért kapcsolatot tartania, hogy irányítani, informálni tudja a pártfogoltat igen sokfelé ágazó problémái megoldásában.

Fontos tényező a pártfogó kompetencia-határainak megállapítása. Olykor igen nehéz a határokat meghúzni ebben a kérdésben saját magunk számára is. Munkánk másik szakmai kérdése, hogy hogyan lehet optimális aránnyal biztosítani az ellenőrző, azaz felügyelő, illetve a segítő, azaz a pártfogói elemeket mindig konkrétan, egyénre szabotban.

Itt térek vissza a munkavállalás mint a társadalmi beilleszkedés a lakhatás melletti legfontosabb feltételére. Magatartási szabályként is előírt, megfogalmazott követelmény a munkavégzés kötelezettsége. Mindezt ellenőrizni kötelességünk és lehetőségünk is egyben, amelyet a gyakorlatban nem könnyű kellő mélységben elérni. Egyik akadály ennek többek között az is, hogy még mindig nagy számú pártfogoltal dolgozunk. Csak két adatot említek e körben: a 2005. évi új ügyek száma: 1630 felnőtt korú és 2454 a fiataikorú. A felnőtt korúak egy pártfogóra eső száma átlagban 150-160 fő.

A munkába állás, munkahelykeresés tekintetében elsődleges kiindulásnak tekintjük, hogy a pártfogoltban megvan-e a kellő motiváció, akarat, talpraesettség az *önállóságra*, az önerőre, vagy szinte minden területen segítségre van szüksége. Ekkor lépnek elsőrendű szereplővé munkánkban a Munkaügyi Központok, amelyekkel körzetenként a pártfogók régóta, de különböző módokon együttműködnek.

Előrelépést jelentett ezért munkánkban a Pest Megyei Munkaügyi Központtal (továbbiakban PMMK) való együttműködési megállapodás megkötése, melyre 2005 novemberében került sor. Az együttműködési megállapodás célja, hogy a két szervezet ügyfelei, az álláskereső pártfogoltak, megfelelő tájékoztatást kapjanak a képzési, elhelyezkedési lehetőségekről, munkaerő-piaci programokról.

■ A PMMK az együttműködés során

- Tájékoztatást nyújt a munkaügyi központ szolgáltatási lehetőségeiről a pártfogoltak és a pártfogók részére.
- A kísérőlappal érkező pártfogoltakat fogadja, regisztrálásában közreműködik, ellátja személyes információkkal a munka- vagy képzési lehetőségekről.
- Információt szolgáltat az álláskeresési lehetőségekről a pártfogoltak és pártfogók részére.
- Folyamatos munkavállalási, képzési tanácsadást nyújt, illetve lehetővé teszi az Álláskereső Klub foglalkozásain való részvételt az álláskereső pártfogoltak részére a felmerülő igény szerint.
- Kiemelten segíti a pártfogói felügyelet alatt álló ügyfelek képzésbe történő bevonását, illetve elhelyezkedését.
- Negyedévente tájékoztatást ad azokról a munkahelyekről, amelyek a megyében közérdekű munka végzésére elítéltek kijelölését igénylik.

■ A Szolgálat az együttműködés során:

- Segíti a pártfogoltak regisztrálását az illetékes munkaügyi kirendeltségen.
- A pártfogók motiválják az álláskereső pártfogoltakat a PMMK-val való együttműködésre és tájékoztatják a fiatalokat az együttműködés előnyeiről.
- A pártfogó ellenőrzi a pártfogolt kapcsolattartását a PMMK-val.

Jelentős változtatás, hogy minden Munkaügyi Központban egy kinevezett előadó külön foglalkozik a pártfogoltakkal. Ennek jelentősége a személyes kapcsolat: folyamatosságot biztosító segítőt kap a pártfogolt a korábban mindig változó előadóknál történő jelentkezés helyett.

A megye a munkanélküliek arányát tekintve kedvezőbb helyzetben van az országos átlagnál, és 2005. januártól decemberig 14 056 Alkalmi Munkavállalók Könyv került kiadásra (szezonális) munkára.

■ MAGYAR TESTVÉRI BÖRTÖNTÁRSASÁG

■ Katona Csilla–Roszik Gábor: A Magyar Testvéri Börtöntársaság társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációs tapasztalatai

A Magyar Testvéri Börtöntársaság a Prison Fellowship International szervezetének magyarországi tagszervezete 1992 óta. Önkénteseink az ország különböző börtöneibe járnak, és tartanak keresztény missziós foglalkozásokat. A foglalkozásra járó fogvatartottak, elítéltek életében felmerülő problémák megoldásában az önkéntesek saját, illetve gyülekezetük erőforrásait felhasználva próbálnak segíteni.

A nemzetközi szervezet képzési programjaiból vettünk át, illetve saját tapasztalataink alapján hoztunk létre néhány programot, amit eredményesen alkalmazunk annak érdekében, hogy a börtönből szabaduló elítélteket képessé tegyük a szabadulás utáni társadalmi beilleszkedésre.

A programok egy része az otthonmaradottakra, közülük is elsősorban a gyerekekre fókuszál, akik a legfőbb kárvallottjai a büntetésnek. Az elítélt szabadulás utáni beilleszkedésében rendkívül jelentős szerepe van a családnak, a gyerekeknek.

Az egyik legjelentősebb programunk az **Angyalfa program**, amelyet a karácsonyi időszakban valósítunk meg. A börtönben lévő szülő nevében küldünk ajándékot a gyerekeknek. Több ezer gyereknek küldtünk ajándékot az elmúlt tíz évben. A közvetlenül postai úton eljuttatott csomagok helyett ezt az alkalmat felhasználjuk arra, hogy a gyerekek közelében élő segítő hivatást gyakorló pap, lelkész testvéreket keressük fel azzal a kéréssel, hogy személyesen juttassák el a gyerekekhez az ajándékot. A látogatás alkalmat ad a beszélgetésre, és a gyerekek életének további segítésére is.

A másik lehetőség, hogy a csomagokat a börtönlelkészek segítségével az elítéltekhez juttatjuk el, akik a beszélőn személyesen adhatják át az ajándékokat, így erősítve gyerekeikkel a kapcsolatukat. Minden évben ugyanezzel a céllal nyári tábort szervezünk a börtönben lévő szülőök gyermekei számára.

Zákeus program – Helyreállító igazságszolgáltatás. Az elkövetett bűncselekmény feldolgozása, a felelősségvállalás elősegítése, majd az áldozat és elkövető kapcsolatának lehetséges helyreállítása, illetve az erre irányuló szándék kifejezése a célja a programnak. A programba bevonjuk az áldozatokat is, akik elmondják, mit éltek át akkor, amikor elszenveték a bűncselekményt. A programba bevont áldozat nem feltétlenül az elkövető közvetlen áldozata, lehetséges egy másik hasonló bűncselekmény áldozata részvételével megvalósítani a programot.

Működik a házasság a börtönben. A fogvatartott és élettársa számára a kapcsolatokat erősítő, párban lefolytatható, egész napos program, amit segítő házaspárok vezetnek.

A családnak rendkívüli szerepe van a társadalmi visszailleszkedésben. A családba szabadulók 60%-a nem követ el újabb bűncselekményt. Ezért rendkívül fontos lenne a családi kapcsolatok fenntartása, erősítése, fejlesztése a fogvatartás ideje alatt. Fontos lenne a büntetés-végrehajtás lehetőségeinek, felelősségének felismerése is, hogy a társadalmi beilleszkedést segítő programok megvalósíthatóvá váljanak az intézetekben.

Az egyéni gondozási munkában szerzett tapasztalatokról a Kaposvári Regionális Szervezet életéből merítünk:

A kapcsolatfelvétel a börtönben történik, az előzetes házban dolgozunk. Meggyőződésünk, hogy az utógondozást a bűncselekmény elkövetésétől kell elkezdeni a szabadulás utáni társadalmi reintegráció sikere érdekében. Ekkor még sok esetben megvannak a családi kapcsolatok, ezért szervezetünk önkéntesei a börtönökben tartanak kulturális és keresztény foglalkozásokat, és az arra rendszeresen járó fogvatartottakkal, elítéltekkel tartanak kapcsolatot, illetve szükség és lehetőség szerint felveszik a kapcsolatot a családdal. Igazán sikeresnek azokat az eseteket tartjuk, ahol az egész családot sikerült a gondozásba bevonni. Komoly család-gondozással és sok segítő bevonásával tudtunk eredményeket elérni.

Tapasztalataink szerint az egyetlen lehetőség szabadulás után az alkalmi munka, illetve a Munkaügyi Központ támogatásával és a pályázati programokon

keresztüli alkalmazás. Jelenleg mi is alkalmazunk a Kaposvári Regionális Szervezet Forrás Alapítványánál egy szabadult női elíteltet, aki a programjaink kivitelezésében dolgozik.

Braziliában van egy APAC rendszer szerint működő börtön, amelynek filozófiájában a család áll a középpontban. Az átlag büntetés 12-13 év, a visszaesők száma 4-5 % körül mozog. Az APAC-ot létrehozó és működtető közösség vallja, hogy a szeretet nem luxus a börtönben sem.²

Meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy minden megyében letöltő házak legyenek, annak érdekében, hogy a családi kapcsolatok megmaradhassanak a büntetés letöltése idején is. A program megvalósítását ma el kell kezdeni. A szükséges kormányzati támogatást kérjük ehhez a programhoz.

■ AVP HUNGARY KÖZHASZNÚ EGYESÜLET

■ Szántó Eszter: Koncentrikus körök. AVP Hungary Közhasznú Egyesület rehabilitációs börtönprogramja és hálózatos építése

Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány által finanszírozott programunk közvetlen célja a fogvatartottak és szabadultak sokoldalú támogatása. Cél annak előkészítése, hogy a büntetés-végrehajtási intézeteken kívül az elsődleges munkaerőpiacon lehetőséget teremtsünk számukra, támogassuk őket az elhelyezkedésben és a tartós munkavégzésben személyiségük fejlesztésével, munkaerő-piaci esélyeik javításával. Szociális problémáik enyhítésével hozzájárulunk a társadalomba való visszaillesztésükhöz. A fogvatartottak számára új perspektívákat szeretnénk nyitni, szeretnénk elérni, hogy az eddigi igen alacsony társadalomba való visszailleszkedési index javuljon.

A program helyszíne: Hajdú-Bihar megyei Büntetés-végrehajtási Intézet

A program elemei:

Kapcsolat felvétel, tájékoztatás

Pszichológiai teszt felvétele: agressziókála kérdőív, munkaérték kérdőív.

Szerződés-kötés: a kliens és a program vállalásainak rögzítése

AVP-tréning: 24-30 órás, általában 3 napos intenzív munkát (részvételt) igényel a csoportonkénti 10-20 önkéntes résztvevőtől és a 2-4 fő trénerrel. A tréning 2,5-3 órás szakaszokból áll, és négy nagy témakör köré épül fel:

- megerősítés, önbizalom javítása
- kommunikáció
- közösségépítés
- konfliktuskezelés.

A tréningek elfogadó légköre lehetőséget ad a korábban elszenvetett sérelmek feldolgozására, konfliktusokra adott erőszakos reakciók értelmezésére, átdolgozására.

Ciklusonként 1 alap, 1 bontott alap, 1 haladó tréninget tervezünk.

Mentális gondozás a büntetés-végrehajtási intézetben

A résztvevővel kötött együttműködési megállapodás képezi alapját a mentális gondozásnak. Ennek során lehetőséget nyújtunk a fogvatartott számára a tréningben szerzett ismeretek elmélyítésére, ventillációra, esetenként krízisintervencióra, ezzel is csökkentve a speciális élethelyzet következtében kialakuló lelki sérülések mértékét. Egyéni igény szerint segítséget nyújtunk a családdal való kapcsolattartásban, hogy ne szakadjon meg a külvilággal a kapcsolat.

Krízisintervenció

Olyan krízishelyzet esetén, amikor a szociális munkás nem képes hatékonyan beavatkozni, képzett krízisinterventort, ill. pszichológust hívunk segítségül, aki néhány beszélgetés alkalmával segíti a kliens a krízishelyzetből való kilábalásban.

Szociális ügyintézés

A résztvevők helyzetükből adódóan nem képesek félbemaradt ügyeik rendezésére, és sok esetben a hozzátartozók is segítségre szorulnak ezen a téren, ezért különösen fontosnak tartjuk ezt a szolgáltatást. Szabadulást követően is sok segítséget igényelnek a résztvevők ezen a területen, pl. személyes iratok pótlása, különböző szociális juttatások intézése.

² Ennek a börtönnek a működéséről és történetéről Roszik Gábor a *Börtönügyi Szemle* 1997. évi számában terjedelmesebb tanulmányban számolt be *A szeretet nem luxus... címmel*

Hozzá tartozók gondozása

A fogvatartottak családjának nagy lelki és anyagi terheket jelent az egyik kereső kiesése, ezért ha igénylik, számukra is segítséget nyújtunk.

Munkába állítás

Célcsoportunk szinte a leghátrányosabb a munkaerő-piacon. Nagy részük alulképzett, a cigány etnikumhoz tartozó, ezen kívül meg kell küzdenie a szabadulása után őt érő előítéletekkel is. Ezért képességeit, lehetőségeit, igényeit felmérve az erre kiképzett szakember segítségével felkutatjuk számára a megfelelő munkahelyet, kiközvetítjük. A folyamat részeként megismerik azokat az alapvető lépéseket is, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy a későbbiekben önállóan találjanak maguknak új munkalehetőséget.

Szálláslehetőség felkutatása, lakhatási támogatás

A minőségi munkavégzés elengedhetetlen feltétele, hogy a dolgozó kipihenően érkezzen munkahelyére. Ezért azoknak, akik nem rendelkeznek a szabadulást követően szállással, a program szálláslehetőséget biztosít, két hónapig átválalva annak költségeit. Természetesen ez szorosabb együttműködést igényel a résztvevő részéről is, ezért e szolgáltatás igénybevételének feltétele az egyéni szerződés kötése, a folyamatos munkavégzés, az előtakarékoság, és a folyamatos kapcsolattartás a szociális munkással.

A munkában tartás, megélhetési támogatás az első jövedelem megszerzéséig tartó megélhetési támogatás. Ennek feltétele a munkába állás, illetve szoros együttműködés a segítővel.

Az utógondozás a szabadulást követően a társadalomba való visszailleszkedés megkönnyítését szolgálja. A folyamatos kapcsolattartás során megerősítjük a kliensben a pozitív magatartásformákat, segítjük életvezetésének kialakításában, ha erre önállóan nem képes. A kríziseken való szakszerű átszűréssel megakadályozható, hogy azok ismét a bűnözés, a deviáns magatartások felé sodorják a szabadultat. Kiemelt célunk az utógondozás során, hogy a munkahely hosszú távú megtartását elősegítsük. Erre a folyamatos, igény szerinti (személyesen, telefo-

non) kapcsolattartás során a ventilláció, illetve tanácsadás az eszközünk.

Az AVP tréningek hozzájárulnak a résztvevők önkontrolljának, felelősségvételének, kiegyensúlyozottságának növekedéséhez, ezáltal javul szabálykövető magatartásuk, destruktivitásuk csökken. A vázolt folyamat modellprogramunk meghonosításakor szociális munkával, illetve a konkrét munkaerő-piaci reintegrációt segítő elemekkel egészül ki, ezáltal még hatékonyabbá válik.

Távolabbi célkitűzésünk, hogy az ország egészét lefedő hálózatos börtön-rehabilitációs rendszert hozunk létre, amelynek keretében egységes szemlélettel és módszerekkel dolgozó szakemberek segítik a szabadulók reszocializációját, munkaerő-piaci reintegrációját. A program hálózatos működtetése esetén elszállítás, távoli helységbe való szabadulás esetén sem szakad meg a programmal a kapcsolat, hiszen a hálózat legközelebbi szakembere folytatathatja az elszállított fogvatartott vagy a szabadult gondozását.

A telepítés során megvalósuló tevékenységek:

• AVP tréning

A résztvevők saját élmény szinten tapasztalják meg az AVP tréningeket, majd a trénerképző tréningen a tréningvezetés módszereivel is megismerkednek. Ezután tréner-asszisztensekként /facilitátorokként / részt vehetnek tréningvezetésben.

• Szakmai műhely

– Fogvatartottakról a munkatársakban kialakult előzetes kép (pozitív, negatív előítéletek) tudatosítása, ha szükséges, át-dolgozása.

– Kompetencia-határok tudatosítása.

– A büntetés-végrehajtási intézetben ajánlott és nem ajánlott viselkedési formák (agresszió, szexualitás, manipuláció kezelése).

– A munkával kapcsolatos frusztrációk, sikertelenségek kezelése.

– Őrszemélyzettel kialakítandó kapcsolat.

– A program bevált módszereinek ismertetése: tájékoztatás, tréning-szervezés, tesztfelvétel, szerződés kötés, egyéni esetkezelés a zárt intézetben, családdal való

kapcsolattartás, szabadulás előkészítése, szabadulás utáni egyéni esetkezelés, munkába állítás, szállás, egyszeri megélhetési támogatás nyújtása, családdal való kapcsolat, utógondozás.

• Mentori munka

A szakmai műhelyen felmerült kérdések megoldásának bemutatása, elsajátíttatása a gyakorlatban. A mentor eleinte kétheti gyakorisággal, később havonta bekapcsolódik a szervezet munkájába, ahol szükséges, támogatást és példát nyújt.

• Szolgáltatási szakaszban a szervezetek képviselőinek rendszeres találkozási lehetőséget nyújtunk a műhelyen felmerült kérdések megvitatására a szervezetek saját tapasztalatainak tükrében, újabb kérdések megbeszélésére, új tapasztalatok, ötletek megosztására. Itt már az AVP Egyesület munkatársai elsősorban moderátorként vesznek részt a megbeszéléseken.

Az AVP Hungary Közhasznú Egyesület debreceni modellprogramjának telepítésébe a következő szervezetek kapcsolódtak be:

- Segítő Kéz 2003 Szociális Egyesület-Nyíregyháza
- Drogambulancia Alapítvány-Miskolc
- Szombathelyi Egyházmegyei Caritas Alapítvány Rév Szolgálat-Szombathely
- Zalai Népfőiskola Egyesület-Zalaegerszeg

A bemutatott programok közös elemei, az egyénre szabott fejlesztési tervek, a személyes gondoskodás, kapcsolattartás a sikeresség zálogaként, szakterületől függetlenül ajánlható az olvasó figyelmébe.

Ahol a pláza-cicák dorombolnak

A Múcsarnokban 2006. március 23-a és május 28-a között „Coolhunters – fiatalok média és piac között” címmel kiállítás volt látható, ami a fiatalok tárgyi kultúrájával, a fogyasztói társadalom és a média tinédzserekre gyakorolt hatásával foglalkozott. A kiállítás ideje alatt pódiumbeszélgetések folytak egy-egy kiállított alkotás kapcsán, ahol a résztvevők megpróbálták feltárni a tizenévesek problémáit, az őket érő hatások mechanizmusát és megrajzolni hogyan és miként befolyásolja a fiatalokat a fogyasztói kultúra / tömegkultúra.¹

■ Az Amszterdamból importált kiállítási anyag alaptézise szerint a mai ifjúság egy olyan, a fogyasztói társadalom által meghatározott és mediatisált világban él, mint korábban egyetlen más nemzedék sem. Egyrészt gyakorlatilag nincs olyan igény, szükséglet, kvázi-szükséglet, amit a piac ne elégítene ki, és ez igencsak változatos, sokszínű tárgyi kultúrát eredményez. Másrészt viszont ma sokkal nehezebb megítélni, definiálni az ifjúságot, mint korábban bármikor. Gördeszkások szakadt, láncokkal díszített, bő nadrágban; diszkó és rave partykra járó pláza-cicák és menő csávók izmosan, szolári-

um-barnán, megfelelő helyre elhelyezett tetoválásokkal, sokat sejtető ruhákban vagy éppen alternatív zenét hallgató raszta hajú, flegma tinédzserek jelentenek az ifjúságot? Hogyan lehetne mégis portrét rajzolni a fiatalokról és hogyan találják meg ők ezekben az áttekinthetetlen időkben és terekben a maguk választotta utat, identitást?

A kiállítási tárgyakat egy hatalmas gördeszka-pályán helyezték el, hat alapvető – a fiatalok számára meghatározó – fogalom köré rendezve: erőszak, divat, nyelv, tér, idő, nem (gender). Az első pódiumbeszélgetésre április 18-án került

sor „Kemény világ” címmel, ahol a meghívott előadók (Herczog Mária és Felvinczi Katalin) az erőszak-agresszió-előítélet szentháromságát járták körül egy olyan videó installáció kapcsán, amiben fegyver-szakkörbe járó tizenéves lányok bekötött szemmel szedtek szét, illetve raktak össze egy pisztolyt. A hang nélküli, döbbenetes erejű képsorok alatt az előadók kifejtették, hogy a fiatalok – miként minden kor fiataljai – a szabadság új formáit és a cselekvések új lehetőségeit alakítják ki. Ezzel egyidejűleg azonban „áldozatait” is a társadalom átalakulási folyamatainak. A nyereségvágy és a fogyasztói

¹ Az előadások időpontjáról, témájáról és az előadókról bővebben lásd: www.mucsarnok.hu

tás nyomása alatt megnehezdednek az életkörülményeik, és – a védelmükre, támogatásukra hivatott ellátórendszer működése ellenére is, gyakran a működésből fakadó problémák és hiátusok miatt – kerülnek olyan helyzetbe, ami erőszaktevővé vagy éppen áldozattá teszi őket. Izgalmas kérdés, hogy (bár a híradások szerint egyre brutálisabbak a gyerekek és ez sokak szerint a filmeknek, videojátékoknak „köszönhető”) van-e tényleges összefüggés az akciófilmek és -játékok által kiváltott izgalom és a gyermek- illetve fiatalkori bűnelkövetés között? Különböznek-e a nézőpontok, hogy mit értenek a fiatalok és a felnőttek erőszak alatt? Milyen hatással van a média az erőszak megszületésére (például a neonáci mozgalmakban, ahol a zenének egyértelműen kimutatható közösségteremtő ereje van)? Az előadók igyekeztek közérthetően válaszolni a feltett kérdésekre, és egyértelművé tenni: nincs több bűnelkövető gyermek, az erőszakos filmek nem vágyat keltenek a brutalitásra, „csupán” eszközöket adnak a végrehajtáshoz. A legfontosabb üzenete a beszélgetésnek talán az volt, hogy a szerető, elfogadó családban felnövő, a környezetétől hiteles, erőszakmentes és támogató mintát kapó tinédzser számára jobban kódolható az őt körülvevő világ (média, piac) termékei. Kevésbé kiszolgáltatott a pillanatnyi örömet okozó „termékeknek”, így a drognak, erőszaknak, konzumálásnak.

Fontos kérdéseket tett fel a kiállítás, aminek végignézése során fájdalmasan állapíthattuk meg, hogy bár a huszadik századot a gyermekek évszázadának kiáltották ki – és ez remélhetőleg a huszonegyedik századra valósággá is válik –, mégis fontos látni, hogy a fiatalság olyan árucikké, a piacnak egyfajta esztétikai produkciójává vált, aminek megértése alapvető fontosságú mindannyiunk számára. Ma a gyermekkor hamarabb véget ér, a fiatalok gyorsabban lesznek felnőttek, mint húsz-harminc évvel korábban és a felnőttek pedig minden eddiginél jobban és tovább szeretnének fiatalok maradni.

Terméktől-termékig sétálhattunk a kiállítótermekben, és leszögezhetjük, hogy a kiállítás legnagyobb erénye, hogy nyitva hagyta a kérdéseket.

„A levegő összesűrűsödik, és az az érzésed támad, hogy valami történt, valami borzalmas, te pedig nem vettél róla tudomást, nem figyeltél oda kellően, mert nem tudod, hogy mi az. Egész életedben valahova máshová tartottál, lenézted a jelent, mindig a jövő felé nyomultál, mindig a következő dolgot akarva, mindig a következőt. Leromboltad azt, ami nem azt tette,

amit te akartál, mindig a könnyűt és a megerőltetést nem igénylőt részesítetted előnyben... Nincs tájékozódási pont, csak ég. A felhők mozognak, te is mozgatsz, és most minden más eltűnik.”²

Gyurkó Szilvia

² Részlet az egyik kiállítási anyagból. Muntean/Rosenblum: To Die For, DVD, loop, 2002, 16:9

Csellengők

■ SZEMELVÉNYEK EGY ÁTGONDOLT IFJÚSÁG- ÉS SZOCIÁLPOLITIKAI TEVÉKENYSÉG BEVEZETŐ ÉVÉBŐL¹

Cikkünk egy hiánypótló jellegű pályázati program keretében megvalósult modellprojektet mutat be. Egy év igen kevés ahhoz, hogy ezen a nehéz területen tartós eredményeket lehessen elérni, de az időintervallum a helyi viszonyok feltérképezésére, a program végrehajtásához szükséges feltételek megteremtésére és folyamatok elindítására elegendőnek bizonyult.

■ A közel 160 ezer lakosú Pécs önkormányzata a fiatalok életésélyeinek javítása érdekében ifjúságpolitikai koncepció kidolgozását határozta el, amelynek előkészítéseként megbízta a Pólusok Társadalomtudományi Egyesületet² egy kutatás elvégzésével. A 2005-ben készült felvétel a pécsi fiatalok helyzetét és életmódját vizsgálta, ezért a mintába a Pécsen állandó lakással rendelkező és Pécsen tanuló, dolgozó 15-29 éves fiatalokat vonta be. Szakértői mélyinterjúk és fókuszcsoportos vizsgálatok alapozták meg a kérdőíves felvételt, amelynek keretében 400 főt kérdeztek meg. (1. sz. tábla) A reprezentatív minta nemre, korra és iskolai végzettségre tekintettel tükrözte a korosztály sokaságát.

A kérdőíves vizsgálat keretében megkérdezett fiatalok jellemzően nőtlenek vagy hajadonok, 18% házas, 10% élettársi kapcsolatban él, és mindössze 1% az elváltak aránya. Életkori csoportok szerint a 20-24 éves korosztály 8%-a, a 25-29 éves korosztály 38%-a él házastársi kapcsolatban. A megkérdezettek 22%-ának, a házasságban élők 80%-ának van már gyereke. A házaspárok között az egy gyermekesek vannak túlsúlyban (40%), a kétgyermekes családok aránya egyharmad, s mindössze 7% azoknak az aránya, akiknek kettőnél több gyereke van.

2005 elején a pécsi fiatalok 42 százaléka különböző szintű tanulmányokat folytatott, 38 százaléka dolgozott, a munkanélküliek aránya 7 százalék, inaktívnak pedig 13 százalék volt tekinthető. A gazdaságilag inaktívak közel felét a GYES-en, GYED-en, GYET-en lévők jelentik.

A város középfokú oktatási intézményeinek tanulóiról a tanulmány szerzői a következő megállapításokat teszik: „A külvárosi iskolában a diákok közel egyharmada roma származású és társadalmi háttérük az odajáró nem cigánygyerekekkel együtt meglehetősen hátrányos. Körükben magas a lemorzsolódási arány (különösen a lányoknál), ami azt is jelenti, hogy a romáknak nagyon kis része jár iskolába 16 éves kora után. Nagyon kevés a szakmunkás-bizonyítvánnyal és még kevesebb az érettségivel rendelkezők aránya. Hasonló problémákkal küzd néhány szakközépiskola is, amely kirajzolja az ezen iskolatípusokba járó diákok társadalmi csoportazonosító tulajdonságait is. Ebbe az iskolába is elsősorban a *kontraszelektált gyerekek jelentkeznek*, hiszen akik jól tanulnak, azok gimnáziumba mennek, a többieket elviszi a szakközépiskola, és ami marad, az jön a szakmunkás és szakiskolába. A fő gond, hogy az idekerülő hallgatók egy része *alulmotivált, sikerélmény nélküli*, ami a teljesítményükben is megjelenik. Jelentős hiányosság mutatkozik a kommunikációs képességeikben, tanulás- módszertanukban, de megjelenik az írás-, olvasáskészség és a számolási készség hiánya is. Ezzel szemben az egyik elitgimnázium a másik végletet képviseli, hiszen az ide járó diákok közel 80%-a a különböző felsőoktatási intézményekben tanul tovább. Az intézmény tanulói utánpótlását a város erősnek mondott általános iskolái adják. Az alulmotiváltság helyett itt a *teljesítménykényszer a domináns*. Az ide járó hallgatók egészen más problémával szembesülnek, mint a fenti iskolatípusokba járók. Időhiány, szorongás, magány, túl nagy szülői elvárás, állandó megfelelési kényszer, kevés közösségi élmény a leggyakrabban említett problémák.”

Az iskola befejezése utáni munkaerő-piaci kilátások megosztják a pécsi diákokat. 47 százaléuk tart, 44 százaléuk nem tart attól, hogy tanulmányai befejeztével nem talál majd munkát. A kép iskolatípusonként differenciáltabb. Leginkább a szak-

¹ Az összeállítást a Baranya Ifjúságáért Kht. ügyvezetőjének Kárpáti Árpádnak a segítségével és a tőle kapott anyagok felhasználásával Kómvés Ágnes készítette.

² Dr. Kákai László- Szabó Andrea: *A pécsi fiatalok helyzete, életmódja 2005-ben című kutatás zárótanulmányát használtuk fel.*

Iskolai végzettség	Életkor							
	15-19 éves		20-24 éves		25-29 éves		összesen	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
alapfokú	28	27	10	9	13	12	51	48
középfokú	21	22	58	58	51	49	130	129
felsőfokú	-	-	3	5	15	19	18	24
összesen	49	49	71	72	79	80	199	201

munkásképzőben tanulók tartanak az elhelyezkedési nehézségektől, a szakközépiskolába vagy gimnáziumba járók körében kisebb a feszültség e tekintetben, a felsőoktatásban tanulóakra pedig az optimizmus jellemző.

A pécsi fiatalok dolgozói almintájában (232 fő) a gazdaságilag aktív csoport (152 fő) meghatározó hányada (93%) alkalmazottként dolgozik, 5 százalékuknak saját vállalkozása van, és csupán 2 százalékuk tartja fenn magát alkalmi munkából. A fiatalok háromnegyede 18 és 24 éves kora között, 21 százalékuk már 18 éves kora előtt, 5 százalékuk pedig 24 éves kora után kezdett dolgozni.

A munkaerőpiac lehetőségeit a megkérdezettek többsége meglehetősen borúsán értékeli, 62 százalékuk azon a véleményen van, hogy a körülmények különböző mértékben ugyan, de kedvezőtlenek a számukra. Közepes minősítést a válaszadók 32 százaléka adott, és csupán 6% azok aránya, akik inkább kedvezőnek ítélték munkaerő-piaci lehetőségeiket. A vélemények kialakulásában feltehetően szerepe van a regisztrált pályakezdő munkanélküliek száma utolsó 2-3 évben tapasztalható emelkedésének. E csoport tagjai között első sorban felsőfokú végzettségűek vagy általános iskolát végzettek találhatók. Utóbbiak munkaerőpiaci integrációját hivatott elősegíteni pl. az ún. Grundisuli program is. A programot a Magyar Iparszövetség Oktatási Központ (MIOK) és az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) támogatta, illetve finanszírozta. Célja elsősorban az életkori és szociális helyzetük miatt hátrányos fiatalok visszavezetése a munkaerő-piacra, illetve képző intézményekbe, munkahelyekre juttatása. A programban gyógypedagógusok, fejlesztőpedagógusok, mentálhigiénés szakemberek, szociális munkások dolgoznak. Partnerként pedig megjelennek a Családsegítő és gyermekjóléti Szolgálatok, a Baranya megyei Munkaügyi Központ, a P.M.J. Város Önkormányzata, területi képviselők, Nevelési Tanácsadó stb., akik szakmai tanácsadással segítik a programot. A programba a két év alatt 188 fiatal kapcsolódott be, akiknek 90%-a 20 évesnél fiatalabb volt. A program összességében sikeresnek mondható, hiszen a 188 fő 65%-át sikerült különböző képzésekbe bevonni.

A megkérdezett pécsi fiatalok többsége (59%) szüleinél, 6 százalékuk rokonoknál, ismerősnél lakik, 21 százalékuk saját lakással rendelkezik, 13 százalékuk pedig bérlő az a lakást, amelyben él. Korcsoportonként vizsgálva a jelenlegi lakóhelyet megállapítható, hogy a 15-19 évesek szinte kizárólag szüleikkel laknak együtt, a 20-24 évesek esetében ennek a csoportnak az aránya 60 százalékra csökken. Ebben a kohorszban jelennek meg legnagyobb arányban (21%) a lakásbérlők, saját lakása csupán 12 százalékuknak van. A 25-29 éves korosztályban már jelentősen magasabb a lakástulajdonosok aránya (42%), de 37 százalékuk még szüleivel együtt lakik.

Saját bevallása szerint a fiatalok valamivel több mint egytizede (13%) él anyagi problémák nélkül. 46 százalékuk úgy nyilatkozott, hogy beosztással ugyan, de jól kijönnek jövedelmükből. Egynegyedük szerint anyagi forrásaik csak épp hogy elégségesek megélhetésükhöz. *Folyamatos anyagi problémákról pedig 13 százalékuk beszélt.* Azt, hogy nélkülözések között élne, a pécsi fiataloknak csupán 1 százaléka mondta.

A megkérdezettek 43 százaléka nyilatkozott úgy, hogy az elmúlt 12 hónap során egyszer sem fordult vele elő, hogy a hónap végére elfogyott a pénze, minden ötödik megkérdezett számára (21%) azonban ez hónapról hónapra előforduló problémát jelent. Kéthavonta 6, háromhavonta 10 százalékuk életében következett be ez a szituáció. Egytizedük fél évente, 4 százalékuk pedig 12 hónap alatt csak egyszer élte meg, hogy a hónap végére elfogyott a pénze.

Városrészenként vizsgálva az anyagi helyzetet elmondható, hogy a *Belváros és a Mecsek oldal számottevően jobb*, míg a *budai, illetve a meszesi városrész jelentősen rosszabb helyzetben van.*

Az iskolai végzettség és a gazdasági aktivitás jelentősen befolyásolja a fiatalok anyagi viszonyait. A szakmunkásképzőt, illetve a szakiskolát végzettek az átlagnál jelentősen rosszabb, az érettségivel és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők számottevően jobb anyagi helyzetben vannak. Érdeemes megemlíteni azonban, hogy a felsőfokon iskolázottak körében magasabb a rossz helyzetben élők aránya, mint a csupán érettségivel rendelkezők között.

Az inaktívok, illetve a munkanélküliek számottevően rosszabb helyzetben vannak, mint azok, akik jövedelemszerző tevékenységet folytatnak, és a gazdaságilag aktívknál is jobb anyagi helyzetben vannak az iskolai tanulmányaikat folytatók.

■ A PÉCSI FIATALOK ÉLETMÓDJÁ

A pécsi 15-29 évesek életmódjának vizsgálata során a számítógéppel való ellátottságot és használatot, a szabadidő felhasználást, ezzel összefüggésben a szórakozást, ezen belül a televízió nézési szokásokat vizsgálták a kutatók.

A pécsi fiatalok 29%-a sem otthon, sem az iskolában, sem a munkahelyén nem használ számítógépet, ugyanakkor 52%-nak van otthon számítógépe. 25-29 éves korosztály kétötöde, a legfiatalabbak kevesebb mint egyötöde nem használ számítógépet. A mintába került felsőfokú végzettségűek mintegy 70 százalékának háztartásában, az alapfokú végzettségű fiatalok 41 százalékának háztartásában van PC, de internet kapcsolata csak a PC-vel rendelkezők egyharmadának van. Otthon valamilyen internethasználati lehetősége a legfiatalabbak mintegy 40 százalékának van, szemben a 25-29 évesek 26 százalékával. A legfeljebb alapfokú végzettségűek majdnem fele sehol sem használ internetet, a felsőfokú végzettségűeknél kevesebb, mint 20% ez az arány.

A 15-29 éves pécsi fiatalok 33%-ának 3 óránál több, 28%-ának 2-3 óra, 26%-ának 1-2 óra, 8%-ának egy óránál kevesebb, 4%-ának egyáltalán nincs szabadideje egy átlagos hétköznapon. (Szabadidő alatt a tanuláson, a munkán, a háztartási és ház körüli munkák elvégzése után fennmaradt időt értették.) Az életkor előrehaladtával, a családi állapot változásával csökken a rendelkezésre álló szabadon felhasználható idő. A házások (25%), az élettársi kapcsolatban élők (21%) között is magasabb a csupán egy óra napi szabadidővel rendelkezők aránya, mint a hajadon, nőtlen fiatalok körében, akik között ez az arány mintegy 7%.

A fiatalok negyedének mind a két nap, további 30 százalékának legalább az egyik nap valóban szabadnap a hétvégén. 16% azoknak az aránya, akik fél napot, 23% azonban csak néhány órát mondhat magáénak, 4% pedig azt válaszolta, hogy egyálta-

lán nincs szabadideje. A hétfégi szabadidő-felhasználás társadalmi-demográfiai dimenziói megegyeznek a hét közbeni tapasztalatokkal, azaz szabadidővel elsősorban a *fiatalabbak, a családi kötıtségek nélküli tanulók rendelkeznek.*

Hétköznap a pécsi fiatalok 10%-a három óránál többet, 15%-a 2-3 órát, 18%-a másfél-két órát tölt tévé nézéssel egy átlagos hétköznapon. Egy- másfél órát 22%, egy óránál kevesebbet 36% tölt a tévé előtt. Ha a szabadidő felhasználással együtt vizsgáljuk a televízió -nézést, látható, hogy minél több szabadidővel rendelkezik a fiatal, annál több időt tölt tv-nézéssel. A hétfégi több szabadidő többeket és hosszabb időre köt e televízió elé. A fiatalok 17 százaléka négy óránál többet, 20%-a három-négy órát, 29% 2-3 órát, 25% egy-két órát, és csupán 9% tölt kevesebb, mint egy órát a televízió előtt szombaton és vasárnap.

A pécsi fiatalok számára a kulturális tereket tekintve igen széles a választék (színház, múzeum, mozi, ifjúsági ház, stb.). Ehhez képest a 15-29 évesek fele vagy több mint a fele egyáltalán nem volt 2004 folyamán – sorrendben – hangversenyen, ifjúsági házban, múzeumban, koncerten, színházban. Gyakrabban járnak viszont a pécsi fiatalok kocsnába, plázába, kávéháza és részben – az egyetemisták, főiskolások – könyvtárba. Ezek a kulturális terek elsősorban a beszélgetést, az ismerkedést, a kapcsolattartást teszik lehetővé, s azt jelzik, hogy *nagyon nagy az elvárás olyan helyek iránt, ahol csak egyszerűen „le lehet ülni egyet beszélgetni”.*

A szabadidő eltöltéshez kapcsolódó tevékenységek két dimenzióba rendezték a kutatók: Az első dimenzióba azok az elfoglaltságok kerültek, amelyek a társadalmi köztudatban egyfajta „magaskultúrához” kapcsolódnak, a második csoportba pedig azok, amelyek egy könnyedebb, lazább „bulvárkultúrához”. A tv-nézési szokások kapcsán is az előbbiekhöz hasonló dimenziókat alakítottak ki, s a négy dimenzió együttjárásának vizsgálata alapján, klaszteranalízissel négy életmódcsoport különítettek el. A legnépesebb csoportot (31%) a *depriváltak jelentik, akik életvitelében semmilyen tevékenységi forma nem jelenik meg számottevő mértékben*, és tv-nézési szokásaik sem azonosíthatóak, mivel – bevallásuk szerint – semmilyen tv-műsort nem kísérik figyelemmel. A következő csoport – az aktív társasági életet élő 27% jellemzője, hogy mind a „magaskultúrához”, mind a „bulvárkultúrához” köthető időtöltési lehetőségekkel gyakran élnek. Bulvárfogyasztóként, a „könnyedebb műfajt” részesíti előnyben a pécsi fiatalok 18 százaléka. Passzív tv-nézőként jellemezhető a pécsi ifjúság egynegyede, akik a televíziótól független időtöltési formákat erőteljesen diszpreferálják, a tv-műsorok tekintetében azonban nem válogatnak, mind a magas, mind a bulvárkultúra jellemző darabjait figyelemmel kísérik.

Érdemes megvizsgálni, hogy a szabadidő mennyisége hogyan befolyásolja az életvitelt. A kevés szabadidővel rendelkezők körében magasabb a depriváltak aránya, vagyis az ehhez a csoporthoz tartozók egy része azért nem vesz részt szabadidős programokon, illetve azért nem néz televíziót, mert egyszerűen nincs elegendő ideje ezekre. Ezzel párhuzamosan azonban ebben a csoportban alacsonyabb a bulvárfogyasztók megjelenése.

A gazdasági aktivitás jelentős mértékben meghatározza a szabadidős tevékenységet. A diákok körében erőteljesen dominál, 46% az aktív társasági életet élők csoportja (az összes megkérde-

zett esetében ez az arány 27%), és alulreprezentáltak körükben a depriváltak 21% és a passzív tv-nézők 13%, míg az összes megkérdezett esetében ez 31%, ill. 25%. A gazdaságilag aktívak esetében éppen a depriváltak aránya magasabb és az aktív társasági életet élők alacsonyabb az átlagosnál.

Az iskolai végzettség és az ifjúsági életmód kapcsolatáról elmondható, hogy a szakmunkásképzőt végzettek körében számottevően felülreprezentáltak a depriváltak és a passzív tv-nézők, ezzel párhuzamosan az aktív társasági élet, életformaként szinte nem is létezik ebben a csoportban. Ezzel éppen ellentétes folyamatok figyelhetők meg az érettségizettek és a diplomások esetében. Ebben a két végzettségi csoportban az aktív szabadidő-eltöltés jelenti a domináns életstílust.

Az anyagi helyzet is jelentősen befolyásolja azt, hogy valaki milyen életvitelt alakít ki szabadidejében. A rossz anyagi helyzetűek körében az átlagosnál magasabb a passzív tv-nézők és alacsonyabb az aktív társasági életet élők részesedése. Érdekes jelenség, hogy az aktív társasági élet nem a legjobb anyagi helyzetben lévőket, hanem a középréteget jellemzi.

A közösségi terek hiányát jelzi az is, hogy a megkérdezettek kétötöde szerint **nincs elég hely az ismerkedéshez.** Az adatok részletesebb elemzése alapján kimutatható, hogy az eltérő kohorszokba tartozók szórakozási igényei jelentősen eltérnek egymástól, azaz a legnagyobb igényről és ezzel együtt a szórakozási lehetőségekkel szembeni elégedetlenségről leginkább a 15-19, valamint a 20-24 éves korcsoportok fiataljai számolnak be. Ezzel szemben a 25-29 éves korcsoportba tartozó fiatalok szórakozási igényei jelentős mértékben csökkenő tendenciát mutatnak, közel egyharmaduk nem jár szórakozni, és közel ugyanennyien vélekednek úgy, hogy a pécsi szórakozóhelyek túlszűfoltak.

A 15-19 éves korosztály több mint kétharmada említette a diszkót leggyakoribb szórakozási lehetőségként. A 20-24 éves korúak jellemzően éttermekbe, sörözőkbe járnak, a 25-29 évesek főleg a mozikat, a könyvtárakat és a színházakat jelölték meg szórakozási lehetőségként.

A kérdőív egyik kérdése volt, hogy a pécsi fiatalok igényelnek-e olyan intézményt, ami minden igényüknek megfelel. A kérdésre 61% válaszolt igennel, 32% nemmel, további 7% nem tudta, hogy szüksége van-e komplex szolgáltatást nyújtó intézményre. A többfunkciós intézményt igénylők szerint egy ilyen központnak feltétlenül ki kell elégíteni a fiatalok szórakozási és részben sportolási igényét, de *nem egyszerűen szórakoztatnia, hanem szolgáltatnia is kellene.* Az lenne jó, ha lenne benne, pl. *ingyenes internetezési lehetőség, munkaközvetítő, tartának benne előadásokat, stb.* Ezek az igények egy hagyományos, de néhány szolgáltatásában megújított többfunkciójú művelődési központ képét elevenítik fel.

A szabadidő felhasználás sajátos módja a sportolás. A 15–29 éves pécsiek 54%-a sportol a kötelező testnevelési órán kívül 54, ezen belül a férfiak 27 százaléka minden nap vagy majdnem minden nap, a nőknél 20 százalék ez az arány. Hasonló különbség mutatható ki életkor szerint is. Minél fiatalabb valaki, annál nagyobb a valószínűsége, hogy napi szintű testmozgást végez (a legfiatalabbak majd harmada, a legidősebbek alig egyötöde sportol igen gyakran).

A belvárosiak és a Mecseken élők csak 8 százaléka nem sportol soha, míg a Budai és Meszes oldalon 84 (!) százalék ez az arány. Fordítottan is igaz az állítás, míg a Belvárosban lakók 46 százaléka naponta, vagy szinte minden nap aktívan mozog, addig a Budai és Meszes városrészekben 10 százalék ez az arány. Ez az adatsor arra utal, hogy a sportolást egyértelműen befolyásolja a szülők társadalmi státusa. Ezt a megállapítást erősítik az iskolai végzettség szerinti adatok. A szakmunkásképző bizonyítvánnyal rendelkezők háromnegyede, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők mintegy harmada nem sportol soha. A sportoló fiatalok mintegy hatoda egyesületben a többiek szervezett formán kívül, öntevékenységből, önszorgalomból sportolnak. A testmozgás ebben az esetben valóban egyfajta szabadidős tevékenységként fogható fel.

A pécsi fiatalok 39 százaléka szerint van elég sportolási lehetőség a városban, 27 százalékuk vacillál e kérdést illetően, míg 14 százalékuk egyértelműen kijelenti, hogy nincs elég testmozgást lehetővé tevő intézmény. A kérdés megítélésénél egyébként szokatlanul sokan voltak (több mint 20 százalék) a bizonytalanok és a válaszmegtagadók, ami összefüggésben áll a sportolási gyakorisággal. A bizonytalanok legnagyobb arányban a soha nem sportolók között vannak. Akik végeznek aktív testmozgást határozottabb véleménnyel rendelkeznek a témát illetően. A naponta sportolók kétötöde elégségesnek, egyötöde elégtelennek ítéli a pécsi lehetőségeket, a hetente többször testmozgást végzőknél 47-29 százalék a pozitív-negatív vélemény arány. A legkedvezőbb képpel azok rendelkeznek, akik hetente egyszer mozognak, feltehetően ők járnak le a város iskoláinak sportcsarnokaiba, focizni, kosárlabdázni, vagy aerobikozni.

Az adatok alapján a város vezetése számára tehát a sportolási lehetőségek bővítése terén is vannak feladatok.

A kutatási eredményeket témánknak megfelelően összefoglalva megállapítható, hogy a külvárosokban lakó, alacsony státusú képző intézményekbe járó, rossz anyagi körülmények között élő fiatalok jelenlegi helyzetük és jövőbeni kilátásaik okán segítségre szorulnak. Egy részük alulmotivált, sikerélmény nélküli, tanulási hiányosságokkal küzd, nagy hányaduk nem képes számítógép és internet használatára, felülreprezentált körökben a depriváltak, még a sportolási lehetőségekből kizártak aránya is, s mindezek mellett tudatában vannak várható elhelyezkedési nehézségeikkel is. Meghatározó módon közülük kerülnek ki az iskolából kimaradó, munkát nem találó fiatalok.

Pécs városában még nem készült felmérés arról, hogy hány 16-25 éves fiatal került ki az oktatás, valamint a munka világából. Egyes becslések ezt a számot 5-6000 főben állapítják meg. Igen nehéz nyomon követni intézményi keretek között ezeket a fiatalokat, hiszen sem az iskolai, sem a munkaügyi nyilvántartásokban nem szerepelnek. Sajnálatos módon azonban a bűnügyi nyilvántartásban egyre többen. Ők voltak a célcsoportja a **Csellengő programnak**.

A program célja volt, hogy a célcsoport tagjait érdekeltységük (önkéntes munka jutalmazása, szabadidős programok), valamint „jelzőrendszer” és a széleskörű együttműködés megteremtésével (partnerek közötti jelzőrendszer, kölcsönös segítségnyújtás, közvetítés) bevonják a társadalmi folyamatokba, ezen belül az oktatás és a munka világába, így akadályozva meg bűnelkövetővé válásukat.

A 2004. december 1.–2005. november 30. között megvalósított program elemei a következők voltak:

- rendszeres tréningek, jogi- és életvezetési tanácsadások,
- partnerszervezeti találkozók, szakmai programok,
- szabadidős és sport programok (kiállítások, vetélkedők stb.),
- önkéntes hálózat kiépítése és működtetése,
- folyamatos információgyűjtés- és közvetítés,
- folyamatos kommunikáció (a program célcsoportjával, a résztvevőkkel és a „külvilággal”).

■ A projektben együttműködő partnerek és feladataik:

- Pécs Megyei Jogú város Önkormányzata: „közbiztonság helyi feladatairól” való gondoskodás
- Baranya Ifjúságáért Kht. (Tett-Hely Ifjúsági Információs és Tanácsadó Hálózat): pályázati koordináció, szervezés és végrehajtás
- Pécsi Rendőrkapitányság: rendőrségi feladatok biztosítása
- Baranya Megyei Pártfogó Felügyelői Szolgálat: célcsoportról információ szolgáltatása, tájékoztató fórumok szervezése
- Khetanipe Egyesület: roma fiatalok programba történő bevonása
- Baranya Megyei Munkaügyi Központ: képzési tanácsadás
- Pécs MJV Cigány Kisebbségi Önkormányzat: roma fiatalok programba történő bevonása

A program irányítója a Baranya Ifjúságáért Kht. volt, amely 1999-től látja el a Baranya Megyei Önkormányzat és Pécsi MJV Város Önkormányzata által szerződés útján rábízott gyermek- és ifjúsági feladatokat. Az érintett városrészek – Pécs-Keleti városrész (Meszes, Pécsszabolcs, Pécsbányatelep), Pécs Kertváros – a Kht. ún. információs és tanácsadó végpontokat üzemeltet helyben működő szervezetek és intézmények bevonásával. A projekt megvalósítása során a helyben működő szervezetekre (egyesületek, alapítványok), művelődési intézményekre, részönkormányzatokra támaszkodtak. A cél nem a végpontok számának növelése, hanem szolgáltatási köreinek bővítése, minőségi fejlesztése volt. Fontos célkitűzés volt a partnerek közötti széleskörű együttműködés megteremtésével jelzőrendszer kialakítása, továbbá, hogy a célcsoport részére alternatív lehetőségeket biztosítsanak a szabadidő eltöltésére, és érdekeltségük megteremtésével tagjikat bevonják az oktatás és/vagy a munka világába.

■ A projekt keretében megvalósult tevékenységek

Információgyűjtés- és közvetítés érdekében civil egyeztetett fórumokat rendeztek a helyben tevékenykedő kulturális intézmények, iskolák, civilszervezeteket számára, melyeken felmérték a tipikus problémákat és igényeket. A célcsoport és szülei számára lakossági fórumokat tartottak, hogy megismerjék az igényeket és, hogy információt adjanak a program lehetőségeiről.

Partnerszervezeti találkozók, szakmai programok teremtettek alkalmat arra, hogy a hasonló feladatokat ellátó intézmények, szervezetek egymás tevékenységéről tájékozódjanak, és együttműködések alakuljanak ki. A rotáció elvén szervezett ta-

lálkozókat kétheti rendszerességgel más-más partner székhelyén szervezték, ahol a házigazda részletesen bemutatta tevékenységét, majd a program vezetősége ismertette az előző találkozás óta született eredményeket, a közeljövőben megvalósítandó célokat, rendezvényeket, eseményeket, amelyekhez a partnerek saját kezdeményezéseikkel, ötleteikkel csatlakoztak. A találkozón az állandó partnereken kívül esetenként más együttműködők is részt vettek. A partnerszervezeti találkozók révén egy olyan valós együttműködés jött létre, mely révén a partnerek egymás hatáskörének, illetékességének ismeretében saját problémáik megoldása érdekében a többi együttműködőre támaszkodhattak. Olyan jelzőrendszer épült ki, amelybe minden együttműködő delegál egy felelős személyt, akiken keresztül folyamatos az információáramlás és a személyes konzultáció.

Rendszeres tréningek, jogi- és életvezetési tanácsadások keretében szociális munkások a különféle tréningtémákat – devianciák, legális, illegális szerek; kábítószer; konfliktuskezelés; önismeret; foglalkoztatási alternatívák; kommunikáció, párkapcsolat, tanulás, stb. – szabadidős klubfoglalkozások és egyéni személyes foglalkozások során dolgozták fel. Jogi- és életvezetési tanácsadást előre egyeztetett időpontokban egyéni személyes foglalkozás keretében nyújtottak.

Önkéntes hálózat kiépítése és működtetése

A végponthálózat, a projekt megvalósításában résztvevő szervezetek, valamint a helybéli együttműködő szervezetek, vállalkozások bevonásával egy önkéntes hálózatot alakított ki. A célcsoport, valamint nem veszélyeztetett kortársaik önkéntes munkát végeztek a területen (szervezési munkák, helyi akciókban való részvétel, irodai munkák, szabadidős programok szervezése, kirándulásszervezés, sportesemények szervezése, lebonyolítása stb.). Az önkéntes munka jutalmazásaként ifjúsági kártyát kaptak a résztvevők, amely különböző kedvezményekre jogosítja őket. A pécsi ifjúsági irodahálózattal, az Uránia mozi-val, helyi vállalkozókkal, sportintézményekkel, közkedvelt városi szabadidős helyszíneket üzemeltető szervezetekkel sikerült megállapodni, így a kártya felmutatásával kedvezményesen, egyes esetekben ingyen vehetik igénybe a fiatalok a szolgáltatásokat.

A program egyik partnerének, a Pécsi Rendőrkapitányságnak a kezdeményezése jól csatlakozott a „Csellengők” programhoz. Ennek lényege, hogy az önkéntes alapon vállalkozó rendőrök, összesen 10 fő, a város meghatározott részein huzamosabb ideig teljesítettek szolgálatot, így a lakosság és a hatóság embere között a klasszikus kapcsolattól eltérő bizalmi, felelősségi viszony alakult ki.

■ Szabadidős és sport programok

• FIATALOK ÉS ÉLETTEREIK – fotóséta és kiállítás

A program szervezői felkeresték és bevonták a programba az egyik helyi ifjúsági fotóklubot (15-25 éves korú fiatalokból áll), amellyel közösen, a kertvárosban, illetve a keleti városrészben fotósétákat szerveztek a klubtagok és a területen élő fiatalok részére. A séta során a városrészekben lakó fiatalok és életterük került megörökítésre. Az így készült felvételekből különleges plakátokat (fotó, szöveg, stb.) szerkesztettek a fiatalok, amelyekből az adott városrészen belül rendhagyó kiállításokat

tos felügyelet mellett, egyéb hasznos információkhoz jutva tölthetik szabadidejüket. Több helyi lakos is segített, és sporteszközöket is adományoztak a cél érdekében.

• **„KULISSZÁK MÖGÖTT – A MÉDIA ÉS A SZÁMÍTÓGÉP VILÁGA”**

Az 5x90 perces előadás- és tréningorozat az operatóri munka, a tudósító feladatai, a számítógépes vágás, fotózási alapismeretek és a magas szintű számítógép használat témákba avatta be a résztvevőket.

■ **ÖSSZEGRÉS**

A tapasztalatok azt mutatják, hogy óriási szükség van a fiatalokkal való foglalkozásra, a fokozottabb odafigyelésre. A szocializációjukban tapasztalható számos hiányosság pótlása, kiigazítása csak összefogással, széleskörű együttműködéssel lehet eredményes.

Bebizonyosodott, hogy ilyen programokra szükség van, de ezen túl a sikeresség érdekében biztosítani kell a folytonosságot, valamint a tapasztalatok nyilvánosságra hozatalát.

A Csellengő program eljutott az „EUCPN Best Practice Conference: Violent Street Crime” konferenciára, a nemzeti közis bűnmegelőzési hálózat „Legjobb gyakorlat” díját pályázta meg, amellyel Magyarországot képviselte a rangos mezőnyben 2005 decemberében. Sikerességét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a programot beépítették Pécs MJV ifjúságpolitikai koncepciójába és cselekvési tervébe, továbbá a város közbiztonsági és bűnmegelőzési stratégiájába valamint cselekvési tervébe, biztosítva ezzel a folytatást és a nyomon követést.

A Virág-mozgalom

A Perach szó héberül virágot jelent. Azonban ha Izraelben valaki azt mondja, hogy Perach-projekt, akkor egyre többen gondolnak egy mozgalomra, amely azért jött létre, hogy a nehéz szociális háttérrel és különböző hátrányokkal küzdő fiatalok esélyegyenlőséggel induljanak az életben. A mozgalom magyarországi tevékenységéről is beszámol az alábbi írás.

*„Borul a hívő, friss gyerekszem,
tündért se látok, nem verekszem.
Jobb volna elköszönni: jó éjt,
s eldobni ezt a nagy világot,
mint egy dióhéjt.”
Kosztolányi Dezső: Sóhaj-
Negyven pillanatkép*

■ **AZ IZRAELI PERACH**

A mozgalom, illetőleg a projekt egy véletlenül indult. Egy téli éjszakán, egy állami intézetből megszökött néhány tanuló. A történet eddig szokványos lenne, hisz ezek a nehéz sorsú gyerekek sokszor úgy vélik, hogy boldogulásukat csak az intézet falain kívül találhatják meg, távol a nevelők ellenőrző szemétől. De ez az eset nem szokványosan ért véget. Egy fiatal házaspár éppen hazafelé indult a Weizmann intézetből, mikor belebotlottak az elszökött gyerekekbe. A megtalálók az Attara házaspár, átérezték nehéz helyzetüket, és úgy gondolták, hogy nem adják intézetbe az „ajándékokat”, hanem „megtartják” és felnevelik őket. Így ezekből a „rossz” gyerekekből jó magaviseletű és kitűnő tanuló fiatalok lettek. Ezen a példán felbuzdulva, az Attara házaspár sikerére alapozva, Izraelben létrejött egy gyermeksegítő szervezet, a Perach. A szervezethez 1977-ben csatlakozott az ország összes egyeteme és főiskolája. Ezekben az intézményekben összesen 900 önkéntes segítő hallgató jelentkezett, hogy megkönnyítsék egy-egy kisgyermek sorsát, hogy „kortárssegítővé” válhassanak. Eleinte arra kérték az egyetemistákat, hogy vegyenek részt a hátrányos helyzetű középiskolások segítésében. Legyenek támaszaik ezeknek a nehéz sorsú kamaszoknak, hogy a későbbiekben segítség nélkül is megállják a helyüket. Ahhoz,

hogy ez az elv működjön, szükség volt egyénre szabott feladatokra. Az egyetemista vagy főiskolás felügyelte a hetente többszöri találkozás alkalmával, hogy megfelelően végzi-e az adott feladatot a védeence. Amennyiben nehézségei támadtak, úgy az egyetemista korrepetálta, átsegítette ezeken a bukkánókon. Izrael állam oktatásirányítása nem vette komolyan a hátrányos helyzetű, nehéz anyagi háttérrel rendelkező, érzelmileg sérült gyerekek felzárkóztatását. Az érintett izraeli fiatalok kulturális és érzelmi felzárkóztatása a Perachra hárult teljes mértékben. A bevezető időszakban nagy volt a várakozás, néha mögöttes negatív tartalommal teli. Várták, hogy összeomljon a rendszer, hogy talán mégsem megvalósítható. Az egyetemisták elfoglaltsága amúgy is számtalan volt, és azzal, hogy segítséget vállaltak egy kiskorú, hátrányos helyzetű gyermek mellett, ez még több terhet jelentett számukra. Felelősséget is egyben. És a felelősség kulcsszó lett a Perach-projekt életében. Szunyogh Szabolcs Izraelben járta után írja, hogy van egy „fantasztikus hozadék”¹ a mozgalomnak. A kari tanács mérlegelte, hogy nekik is támogatniuk kell az egyetemistáikat, ha a diákok eredményesek akarnak maradni az iskolában és a vállalt feladatukban is. Ezért engedményeket akartak tenni hallgatóiknak. Azonban az élet megcáfolta a vezetőket és a várakozásokat, ugyanis kimutathatóan javult azon hallgatók eredménye, akik részt vettek a Perachban és segítettek a fiataloknak. Ez pedig csak a felelősséggel magyarázható. Ugyanis amellet, hogy együtt tanultak, rendszeresen találkoztak kiválasztottaikkal, ez nem az idejüket rabolta el, hanem valami többletet adott mindannyiuknak. Feleltek valakiért, ápolták a lelkét, aki felnézett rájuk, esetleg a példa volt számukra, így feltehetően saját tanulmányaikat nem elhanyagolták, hanem komolyabban vették, felnőtt módjára viselkedtek a megtapasztalt felelősség hatására. Nehéz eldönteni,

hogy ki segített kinek, a kölcsönösség méltányos fogalom lehet ebben az esetben. Szunyogh így fogalmaz: „segít magán a segítőn is”.² A sikereken felbuzdulva a gyerektámogatási rendszer, illetőleg a kari tanács végül pedig nem engedményt, hanem kedvezményt biztosított. Azok a hallgatók, akik részt vesznek ezeken a Perachos „foglalkozásokon”, azok kreditpontokat és havi juttatást kaptak, valamint tandíjkezdményt. De a fiatalok nem ezért vállalják ezt a „munkát”. Szeretettel-szeretettel. A Perach ma is működik Izraelben, sőt egyre ’virágzóbb’, ugyanis a mozgalomban ma már huszonezren vesznek részt százhusz település ötszáz iskolájában. Ezek a számok pedig azt jelentik, hogy harmincezer fiatal, harmincezer hátrányos sors talált megérett, simogató, kiemelő, talán felemelő kezekre.

■ A VIRÁG-MOZGALOM MAGYARORSZÁGON

Hazánkban 1994-ben kezdődött a mozgalom szervezése izraeli példára. Paróczai Csaba akkor főiskolás volt Herendi Tamással együtt „az ígért földjén”. Ők jöttek haza a hírrel, hogy van egy intézmény odakint, amely hátrányos helyzetű gyerekeket patronál, nagyon szép és hasznos eredményeket érnek el. Csaba édesapja, Paróczai Péter a salgótarjáni Pénzügyi és Számviteli Főiskola adjunktusa pedig továbbgondolta ezt a dolgot. Ötletét és elveit hallva pedig felbuzdult három főiskolás: Halasi János, Erdős Katalin és Gombkötő András. Úgy gondolták, hogy meg tudják ezt szervezni a saját főiskolájukon is, hiszen hátrányos helyzetű, kilátástalan sorsú gyermekek Nógrád megyében is „szép” számmal vannak. Találtak egy iskolát, mely Salgótarján egyik „nehéz” vidékén, peremkerületén működik. Ez a régi bányászfalva és iskolája szívesen fogadta a lelkes „amatőröket”. És találtak egy mecénást is, Gáspár Károlyt – az ágazati minisztérium időközben tragikus balesetben elhunyt gyermekvédelmi főosztályvezetőjét – aki anyagilag lehetővé tette, hogy a főiskolán a kezdeti lépéseket megtegyék.

A térségről

Salgótarján Budapesttől északkeletre, 120 kilométerre, az észak-magyarországi-középhegységhez tartozó „Felső-Zagyva-Tarna közti dombság kistájsoportjában”³ fekszik, a 720 méter magas Karancs és a 637 méter magas Medves lábánál. Két patak egyesülésénél terül el a város: Salgó és Tarján patakoknál. Nevét Salgó váráról és a honfoglalás után a környéken letelepülő Tarján törzsről kapta. Salgótarján megyei jogú városa Nógrád megyének, azaz székhelye 1950 óta. Ettől kezdve településeket csatoltak hozzá, úgymint: Baglyasalja, Zagyvapálfalva, Zagyvaróna, Somoskő és Somoskőújfalut. „Az iparvárosként nyilvántartott helységben még 1848-ban megindult a szénbányászat és ez alapozta meg az energiaigényes nehézipar letelepedését. Így vasmű, acélárugyár, üvegyár, erőmű, bánya-

gépgyár, hideghengermű gyár telepítését tette lehetővé”.⁴ Majd 1970-ben megszűnt a szénbányászat és ezzel együtt az ipar is hanyatlásnak indult. A ’70-es évektől próbálkoztak még iparágak megtelepítésével, mint könnyűipar és műszeripar, de áttörő sikert nem hoztak ezek az ágazatok. Salgótarján a megye legnépesebb városa, lakosainak száma közel 50 000 fő, megyeközpontként elvárható lenne, hogy lakosainak és a környező települések lakosainak is munkát biztosítson. Azonban az ipar elköltözésével és a bányászat leállításával nem maradt túl sok lehetőség. Az állami munkahelyek, néhány vállalkozás, közalkalmazottak – de mindezek a lehetőségek nem elegendőek egy ilyen magas lélekszámú város megélhetését biztosítani. Ez magas munkanélküliséget eredményez. Általában a munkanélküliek a szakmunkásokból, az alacsony iskolázottságúakból kerülnek ki. A város fekvése valamikor kedvezett a gazdaságnak, az iparnak. A táj elsősorban nem a szépsége miatt vonzotta az embereket, hanem a virágzó ágazatok miatt. Mára már megváltozott a helyzet, aki Nógrád megyében jár, már nem elsősorban a nagyszerű tűzhelygyárra gondol, nem a hegy gyomrára, amely értékes széndarabokat rejt, hanem a turisztikai célpontokat veszi figyelembe, esetleg az irodalmi nevezetességek, a történelmi vonatkozások érdeklik: Balassi Bálint és szerelme Losonczy Anna, várromok, vagy akár Stromfeld Aurél és győzedelmes serege.

„A Nógrád megyei háztartások rendelkezésre álló jövedelme az országos átlag alatt van, de a vidéki régiókéhoz hasonló. A jövedelmeken belül a keresetek szintje nemcsak az országosnál, hanem a vidéki átlagnál is alacsonyabb. A foglalkoztatottak havi bruttó átlagkeresete az egyik legalacsonyabb az országban. Az utóbbi évtizedben feleslegessé vált munkaerő egy része nyugdíjas lett, bizonyos hányada vállalkozásba kezdett, többségük azonban munkanélkülivé vált. Nógrád azon három megye közé tartozik, ahol a munkanélküliségi ráta országosan a legmagasabb. Az aktív keresők nagy része ingázó volt, a létszámleépítések először őket érintették. Így a megyében az országosnál korábban jelentkezett a munkanélküliség. Az állástalanok szakmájuk szerint leginkább a fizikai dolgozók köréből kerülnek ki, ezek aránya a munkanélkülieken belül 87 százalék. A fizikaiakon belül a legnagyobb részt a szakmunkások és a betanított munkások képviselik. Számottevő az alacsony képzettségűek aránya, a munkanélküliek felének nincsen az általános iskolánál magasabb végzettsége. Magas még a szakmunkásképzőt végzettek hányada is, ez csaknem 30 százalékát teszi ki a munkanélkülieknek. Területileg eltérő a kép. A munkanélküliek aránya a legmagasabb Salgótarjánban és térségében, a legalacsonyabb Rétságon és körzetében. Ennek ellensúlyozására az elmúlt években az átlagosnál többet fordítottak az új munkahelyek teremtésére, átképzésre központi forrásokból is.”⁵

¹ Szunyogh Szabolcs: *Felzárkózás és modernizáció-többi adat ld. Felhasznált Irodalom*
² Szunyogh Szabolcs: *ld. feljebb ua.*

³ Larousse enciklopédia III., Akadémiai Kiadó, 1979, szerk.: Ruzsiczky Éva

⁴ Akadémia Kislexikon, Akadémia Kiadó, Budapest, 1990, Szerk.: Beck Mihály

⁵ Központi Statisztikai Hivatal-Nógrád megye

Baglyasalján a bányászat megszűnte óta a munkanélküliek száma nagyon magas. Sok szakképzetlen, illetőleg régen bányászatból élő embernek nincs lehetősége elhelyezkedni, így nemcsak saját, hanem gyermekeik sorsa is kilátástalanná vált. Megszűnt a család modell működése, helyette reménytelenség uralkodott el. A szülőknek és ezáltal a gyerekeknek az életfilozófiája ahhoz az elvhez igazodik, hogy "túl kell élnem a mai napot!" Pedig egy gyereknek nemcsak iskolára, ételre van szüksége, hanem szeretetre, figyelemre, törődésre is – talán erre van a legnagyobb éhsége –, de sokszor otthon ezt nem kaphatja meg. A mindennapi küzdelem az életért nem összekovácsolja, hanem nemegyszer szétválasztja, eltávolítja a családtagokat egymástól. Így maga a család sem teljes és a jövőkép sem bontakozhat ki a gyermekben, mert nehéz arról álmodozni, nehéz azt elképzelni, hogy „mi lesz velem két hét múlva”, ha még az is kétes, hogy túléli-e a holnapot. Ez pedig a piramisban csak a vegetáció szintjén áll. Maslownak közismert elmélete szerint a szükségletpiramis alján helyezkedik el a „fiziológiai-túlélési” szint, míg a tetején az „önmegvalósítási” szint. A kettő között pedig a tulajdonképpeni kulcsfogalmak, amelyekkel egy gyerek életét a megfelelő mederbe lehet terelni, illetőleg tartani. Ilyen a „biztonság, védettség”, „a társas szükséglet, elfogadás, szeretet, közösség” és az „alkotás, munka, siker, teljesítmény”. Ezt az imént amatőrnek titulált főiskolások átértékelték és átlátták. Amatőrök ők, hiszen nem kaptak, nem kapnak a főiskolán semmiféle pedagógiai képzést és gyermekvédelmi gyakorlatot. Csak a szeretet vezérli őket és az a tudat, hogy ezeknek a gyerekeknek néha ők az első és utolsó segítségük.

A gyerekek életük első szakaszaiban már hátrányos helyzetbe kerülhetnek. Amikor a gyerek folyton kérdez, és miértjeire nem kap választ, vagy amikor a játékok, az érdekes, a kézzelfogható kezdi vonzani, de otthon nincs mivel játszania, nincs semmi esztétikus a környezetben, akkor ott a szépre való érzék elsorvadhat. A következő nehézségek az iskolában érhetik, amikor a gyerek olvasni tanul, de otthon rájön, hogy hiába viszi haza a könyveit, nincs, aki értse a betűt, nincs, aki elmagyarázza neki, hogy mi miért van és miért úgy. Ezek pedig kilátástalanságot szülnek. Nincs miért tanulni, nincs miért tervezni, nincs miért előrelépni. Az ilyen környezetben felnőtt fiatalok is ki akarnak törni ebből a „valóságból”, ezért fiatalon megházasodnak, otthagyják az iskolát, esetleg elkövetnek valami büntethető dolgot, vagy korán gyereket nemzenek. A „szegénykultúrában” mindig is magasabb volt családonként a gyerekek száma. Omló falak kilátástalansággal.

Salgótarjánban azonban nem adták fel a főiskolás diákok és nem engedik feladni a tanulóiknak sem. Ahogyan ők, illetve az iskola igazgatója Botár Béla fogalmazta meg: „karók vagyunk a virág mellett, hogy ne hajjon el a szára”. Ez pedig úgy lehetséges, ha a tanulók tudják, hogy a „karójuk” nem hajlik el, hanem támaszkodhatnak rá bármikor, segítségül hívhatják, hisz szükségük van támaszukra. Ezek a támaszok, vagyis a főiskola önkéntesei ma ötvenen vannak. Mindannyian lelkesek és szeretetteljesek. A támogatáson kívül pedig „abból indultak ki, hogy a főiskolások célorientáltsága pozitív modellt jelenthet azoknak a kisiskolásoknak, serdülőknek, akik sohasem látják munkába indulni a szüleit, akikkel nem ülnek le tanulni, akiknek a pályaválasztás megoldhatatlan, mert jövőkép sohasem jelenik meg előttük.”⁶ Hogy

ez a modell kialakulhasson, ehhez a közös munkán kívül közös szórakozást is kell szervezni. A közös munka abból áll, hogy látják a főiskolások célorientáltságát és tanulási vágyát, ezáltal elindul a kisiskolásokban valami, amire lehet építkezni. A lecke ellenőrzésén, esetleg kikérdezésén kívül mindig marad arra idő, hogy a segítő elmagyarázza a dolgok közötti, bonyolultnak tűnő összefüggést és meg is értesse a diákkal. Ezáltal javul a gyerekek teljesítő képessége, az pedig bátorra teszi őket, hogy a főiskolásaik csak szöveges értékelést adnak róluk, és nem osztályoznak. Kialakul a gyerekekben egyfajta bizalom, és ez erősíti a társas kapcsolat rendszerét is, jövőképe pedig körvonalazódik. Már nem reménytelenül gondol a holnapra, hanem azzal a tudattal, hogy jön a főiskolásom, vagyis a barátom. Ugyanis barátságok is szövődnek a hallgatók és a tanulók között, vagy akár „testvériségek”. Ez is az egyik cél, hogy a tanuló párok úgy alakuljanak ki, hogy ne kényszerítve érezze magát a gyerek, hanem ellenőrizve. De csak úgy, mintha az idősebb testvére segítené a mozdulatait, gondolatait helyes irányba. Olyan is történt, hogy főiskolás és a Bónás gyerek között úgy elmélyült a ragaszkodás, hogy a gyermek őt kérte meg pályaválasztáskor, hogy a segítségére legyen. Az nem egyedülálló eset, hogy a szorongásokkal teli gyerekek megnyílnak, és nehézségeikről mesélnek. A családjukról, félelmeikről, álmaikról és arról, hogyan nem szeretnék élni. Ez csak úgy lehetséges, ha érzik, hogy akihez ragaszkodnak, az szereti, és nem hagyja őket cserben. „A kölcsönös szeretethez mindig hozzátartozik a kölcsönös bizalom is”⁷ – írja Varga Domokos.

A bizalom pedig barátokat és jó hangulatot szül. A tanuláson kívül még nagyon sok közös programban nyílik lehetősége a bizalmat gyakorolni a fiataloknak. Ilyenek a közös kirándulások, a sportnap, a kulturális nap, farsang, mikulás és a karácsonyok. Sportnapon a diákokon tanára átkíséri a tanulókat a főiskolára, és itt játékban összemérhetik a tudásukat, míg a kulturális napon szellemi vetélkedőben, Activity-ben és rejtvényekben vehetnek részt. A kirándulásokat a gyerekek mindig nagy örömmel veszik, hisz sokan köztük még nem hagyták el városukat. A főiskolások és jelenlegi vezetőik Hazadi Ilona és Wertheim-Huszár Zoltán mindig igyekeznek olyan programokat összeállítani, hogy ne csak a kirándulás, a kimozdulás legyen emlékezetes, hanem a kisiskolások megismerjék hazájukat is, vagy különféle érdekességeket. Eljutottak már Ipolytarnócra, Hollókőre, a Parlamentbe, a Margit-szigetre, az Állatkertbe és érdekességként a Coca-Cola gyárba, továbbá a csokoládégyárba is. Farsangon mindenki örömeire a főiskolások is beöltöznek, és együtt készítik el a maszkokat, a közös munka mindig vidámságra hangolj nemcsak a Bónásokat, de a főiskolásokat is. Karácsony és a mikulás pedig nem múlhat el ajándékok nélkül, a csomagok jótékony emberektől, adományokból állnak össze, de a főiskolásuk saját zsebpénzükön vásárolt apróságokkal is meglepik a „párjukat”. Olyasmivel, amire szükség van az iskolában, de a család nem tudja ezt előteremteni, vagy egy tábla csokival, ami mindig öröm a gyerekeknek. Lassanként kialakul bennünk a kép, hogy így, önzetlenül is lehet élni, hogy amilyen jó adni, olyan jó kapni is. Paróczai Péter mesélte, hogy a karácsonyi

⁶ Népszabadság, Tarnóczy László, ld. felhasznált irodalom

⁷ Varga Domokos: Tisztelt család

csomag kiosztása után odament hozzá egy nyomorban élő kisfiú, akinek talán az volt élete első ajándéka, ami csak az övé volt, amit neki kellett beosztani, amivel nem tartozott másoknak, ám az önzetlenség hatására, amely körülveszi őt, kínálni kezdte csomagját, hogy „tessék venni”. Ahogyan Izraelben is, úgy a salgótarjáni Virág-mozgalomnak is van „hozadéka”. A főiskolások attitűdje változik, az empátikus képességeik erősödnek. Többségük, vagy akár mindannyiuk jó családi háttérrel rendelkezik és mindazzal az előnnyel, amelyet egy ilyen család adni tud. Legtöbbször közülük most látják csak az egyenlőtlenségeket, a reménytelenséget. Sokan közülük elborzadva hallgatták, hogy ezek a gyerekek, akik a védeneciek lesznek, az utcán kukáztak, dohányoznak, kéregetnek, esetenként még lopnak is. Mégis vállalták a gondozást és ezzel az előítéleteik is megváltoztak, akár megszűntek, tolerancia képességük pedig erősödött. Értékítéletük úgy változott, hogy az első helyek egyikére került a felelősségvállalás és munkájuk értéke pedig megnőtt, hiszen minél több erőt fektettek be egy-egy kisdíákba, a siker annál kézzelfoghatóbb volt. A főiskolásoknak egy füzetben kell vezetniük, hogy mikor kihez látogattak el, és milyen tevékenységet végeztek velük. Az iskola pedagógusai pedig a főiskolásról vezetnek egy ugyanilyen füzetkét, hogy mikor látogattak ki stb. Azok a hallgatók, akik napköziseket támogatnak, délután négyig, akik diákotthonosokat, ők délután négytől este hétig lehetnek Baglyasalján a tanulószobában, hogy bármikor segíteni tudjanak, ha elakadt a tanítványuk. Az iskolát autóbusszal lehet megközelíteni és a rendszeresség miatt a Virágosoknak bérletet kell vásárolniuk. Ebben segítséget kapnak a pályázatokon nyert kisebb összegekből. A Bóna Kovács Károly Általános iskola diákotthonként is működik, és ebbe az intézménybe nehéz bekerülni. Olyan gyerekeket vesznek fel, illetve kapnak ellátást, akik nagyon rossz családi körülmények között élnek. Az iskolának jelenleg százötven diákja van és ebből hetven százalék veszélyeztetett és hátrányos helyzetű.⁸ Ebből mindössze negyvenen, esetleg ötvenen kaphatnak kollégiumi elhelyezést, a többieknek tanulószobai ellátás jár. Valójában az iskola túl kicsi erre a feladatra és ezért több épületben folyik a tanítás is. Az egykori Tiszti Kaszinó átalakításával kapták a diákotthont, ahol emeletes ágyak és keskeny folyosók vannak. Az otthon rendje szigorú, de erre szükség van, ugyanis nagy a zsúfoltság. Viszont békés és megnyugtató, mint némelyikük *otthona* volt. A diákok magaviseletével nincs probléma, a túlfűtött indulatokat Botár Béla mint önvédelmi sportokat ismerő és oktató tanár levezeti. Ilyenkor megmérkőznek egy kick-box meccs keretében, amely teljesen sportszerűen zajlik. Akiket nem vonz a verekedés, azoknak lehetőségük nyílik, hogy számítógépes ismereteiket gyarapítsák, weblapot készítsenek, internetezhessenek vagy szöveget szerkesszenek, esetleg felzárkóztató órára menjenek abból a tárgyból, amelyben gyengébben teljesítettek.

Huszonhárom pedagógus áll a diákok rendelkezésére, akik már akkor ismerkednek a tanulóikkal, amikor a „Holland modell” alapján felméri őket a lehető legtöbb szempontból. Szabó Istvánné belső gondozó szerint a modell minőségfejlesztés-

sel foglalkozik. „ha megállapítjuk, hogy a gyerek milyen állapotban van első osztályban, a képességeit tudatosan fejleszthetjük”⁹Az iskola nyert egy PHARE pályázatot, ennek segítségével elérték azt, hogy mérésügyi szakember végezze el ezt a feladatot. Így a gyerekek fejlődése egészen iskolába kerülésüktől kezdve követhető, míg el nem végzik azt. A változásokat pedig napló rögzíti. Az iskola jelképe is valami hasonló folyamatot ábrázol, a változást, a haladást, a naplók, könyvek fontosságát. Egy kisdíák halad fel egy lépcsőként elterülő könyvkupacon, amely stabil és biztos alapokat jelent. Ez az iskola célja, feljuttatni magasra a diákot. Ebben nyújt segítséget a főiskola és hallgatói, vagyis a Virágosok. Az ő általuk választott jelkép is beszédes. Egy nagy virág ölel magához egy kis virágot, amely hatalmas könyvet olvas. A személyes kapcsolat fontossága a rajzon is kiemelkedő, nemcsak a mindennapokban. A főiskolán is „válogatás” zajlik minden évben, még ha nem is teljesítmény alapján. Szeptemberben a Virág-mozgalom vezetői fogadják az elsőéveseket és rövid ismertetőt tartanak nekik, hogy mit jelent valakinek segíteni. Aztán a jelentkezőkkel kiutaznak Baglyasaljára és bemutatják a valóságot. Aki akkor ott marad, vagyis megfelelt a válogatáson, az már maradni fog végig. Kitart amellett, aki számít rá. Választ magának párt, de ő döntheti el, hogy milyen korosztályban és milyen neműt. De amint elhatározta magát, onnantól kezdve kötelessége figyelnie védencére heti rendszerességgel. Nem hagyhatja cserben.

■ A VIRÁG-MOZGALOM HATÁSA

Magyarországon és talán a világon mindenhol egyre magasabb a diákokkal szembeni követelmény. Egyre nagyobb ismeretanyagot kell elsajátítaniuk egyre kevesebb idő alatt. A társadalomban életbe lépő változások pedig nem teszik lehetővé, hogy a különböző „világból” jött gyerekek különbségei, illetőleg lehetőségei közeledjenek egymáshoz. Botár Béla azt mondta erre, hogy „nyílik az olló”. Vagyis a Virágos gyerekek és a követelményekkel ellátott gyerekek egyre távolabbra kerülnek egymástól. A Virágos gyerekek megtapasztalják azt, hogy milyen szegénységben és erőszakban élni, amikor mindig rettegni kell valamitől, vagy csak magányosan, mert nincs aki meghallgassa a mesevilágukat. Az iskolában mindösszesen huszonhárom pedagógus van, akiknek nincs, nem lehet idejük minden diákhoz odamenni és a kezét megfogni, meghallgatni a panaszukat, vagy megvárni, míg egy-egy lelki sérült gyerek megnyílik. Ebben nagy segítségre van a közel ötven főiskolás, mert ők igazolhatják a pedagógusok rátermettségét. Ugyanis mégis ők azok, akik iránytűt adnak a főiskolások kezébe egy-egy gyermeki lélekhez. Akik segítenek, hogy olyan párok alakuljanak ki, amelyek tényleg hatékonyak lehetnek diáknak és hallgatónak egyaránt. Fontos, hogy egyikőjüket se érje kudarc ebben a kapcsolatban, mert akkor elveszik a munkájuk értelme. Vagyis a modellt, a szeretetet. Amiért azt érzi a kisdíák, hogy érdemes küzdeni, amiért tudja, hogy ezáltal valamivel több, mint a többiek. Ezzel a hittel, a közös munkával, a sikerélménnyel lehet elérni azt, hogy az agresszív, erőszakos gyermekből értékes felnőtt váljon. Olyan ember, aki be tud illesz-

⁸ Az adatok a Köznevelés 60. évfolyamából származnak, ld. felhasznált irodalom

⁹ Köznevelés, Szabó Istvánné, ld. feljebb

hagyományos kisvárosi létet. Négyezer 14-18 év közötti diákot kérdeztek meg. Az eredmények szerint 25%-uk hetente többször jár a plázába, és sok időt tölt ott. A terek differenciálódtak például a lányok által kedvelt (butikok, könyvesboltok, gyorséttermek, mozi) és a fiúk által kedvelt helyekre (játéktér, bowling-pálya). Kirajzolódott, hogy ez a hely beépül a város életébe, például oly módon, hogy a fiatalok „bandázása” a nyitott városi terekről (parkok, ligetek, stb.) áttevődik a klimatizált plázákba.

A vizsgálatok egyöntetűen alátámasztják azt a feltevést, miszerint ezek a helyek kiemelkedő fontosságot töltenek be manapság a serdülők társas világában. A tanulmány kiterjed arra a kérdésre is, hogy vajon miért is olyan vonzó a plázakultúra a fiatalok számára – a bemutatott vizsgálatok elsősorban a társas együttlétek szempontjából igyekeznek feltárni a hatásmechanizmusokat: kiterjednek a viselkedésbeli különbségekre, az érzelmek kifejezésére, a párbeszédre és a vásárlási szokásoknak a megfigyelésére is, továbbá ezen eredmények összevetésére a felnőtt népességben szerzett tapasztalatokkal. Az elemzések kísérletet tesznek annak a kérdésnek a tisztázására is, hogy a bevásárlóközpontok gyakori látogatása miként épül be a fiatalok mindennapjaiba, társas kapcsolataiba, szokásaiba, valamint azt a kérdést is vizsgálják, hogy miért is váltak a bevásárlóközpontok olyan fontos találkahelyé a fiatalok számára.

A plázakutatások eredményei alapján elmondható, hogy a tinédzsereknek a bevásárlóközpontokkal való kapcsolata és a hozzájuk kapcsolódó érzéseik rendkívül ambivalensek. Egyfelől pozitívak, hiszen ezek a központok viszonylag biztonságos környezetnek tekinthetők, egészen más világot képviselnek, szemben a kinti világ gyakran visszatartó, durva valóságával. Ugyanakkor ellenséges érzelmek is jelentkeznek az árucikkek

fogyasztásával, vásárlásával kapcsolatos elvárások miatt (amely szinte mindenre rátelepszik ott), illetve a többi plázalátogató – főként a serdülőkkel szemben tanúsított – viselkedése miatt. Így a bevásárlóközpontok nem tekinthetők a fiatalok számára problémamentes helynek. A tanulmányban ismertetett kutatási eredmények szerint minél gyakrabban jár egy fiatal ezekre a helyszínekre, annál valószínűbb, hogy depressziós tünetekről is beszámol, és szembetűnő, hogy a napi plázázók jellemezhetőek a legalacsonyabb önértékeléssel. A szenvedélymagatartásokat tekintve szintén magasabb értéket kaptak a kutatók a plázákat gyakrabban látogatók körében. Ily módon míg a teljes közép-

iskolások populáció kevesebb mint ötöde (19,1%) használt már illegális drogot (és/vagy szerves oldószert) életében, addig a hetente oda járók negyede (24,4%), a heti többször látogatók 28%-a, a (majdnem) mindennapi látogatóknak pedig harmada (33%) használt már valamilyen drogot életében.

Az egyes helyek deviancia-növelő, bűnelkövetésre „csábító” hatását felismerve az Országgyűlés 2000 decemberében fogadta el a Nemzeti Stratégia a kábítószer-probléma visszaszorítására című határozatot, amelynek fontos és jellemző eleme, hogy a prevenció szempontjából a beavatkozások középpontjában a prevenció szintereket, köztük a szabadidő eltöltésének helyszíneit is említi. A nemzetközileg is elfogadott (pl.: WHO) prevenció megközelítések közül az integrált megközelítés – amely a szakirodalom szerint a leghatékonyabb – a környezeti, társas hatásokat és a személyiségfejlődésben szerepet játszó tényezőket veszi figyelembe a fiatalok devianciáinak (droghasználat, bűnözés, stb.) kialakulásában, ennél fogva a megelőzésben is ezek befolyásolására, fejlesztésére helyezi a hangsúlyt. Kiemelkedő szerepet tulajdonít a kortárs- és a médiahatásoknak, illetve az ezeknek való ellenállásnak. Ezt egészíti ki a személyiségfejlődéshez szükséges készségfejlesztéssel: döntéshozással, problémamegoldással, kommunikációs készségekkel, önértékelés-növeléssel, stresszkezeléssel, érdekérvényesítő készségek fejlesztésével. Mindebbe beilleszthető háttérként az épített környezet, a pszichológiai jelentős helyek rövid és hosszú távú hatása – és egy ilyen összetett prevenció megközelítés már átfedést mutat a gyermekvédelem komplex modelljével.

Gyurkó Szilvia

Hát szóval...

...erről elég nehéz beszélni. Ti persze azt hiszitek, hogy a gyerekek csak nektek nem beszélnek erről. Hát nem, egymás között sem beszélnek meg. Mert egyszerűen ciki. Mit lehet arról beszélni, hogy elváltak a szüleid?

– Na a te faterodék, hogyan veszekszenek, a muter, hogy sír a konyhában? Ááá! Csak a felnőttek gondolják azt, hogy erről a gyerekek legalább egymás között beszélnek. Inkább csak remélik. Ha már hozzájuk egy kukkot sem szól a gyerek, akkor legalább egymás közt biztos kibeszélik. De nem. Egymás között sem. Mert gáz. Mert minden gyerek szégyelli, ha elválnak a szülei. Szégyelli a suliban, a haverok előtt, még akkor is, ha az ismerősei közül minden másodiknak szétmentek az öregjei. Aki nek meg nem mentek szét, azoknak meg folyamatosan balhéznak. Az meg azért gáz. De még mindig jobb. Inkább szedjék szét egymást, csak legyenek együtt. Akkor még van esély. Persze ezt leginkább a kicsik gondolják, vagy inkább érzik így. A nagyok már tudják, hogy néha nincs remény. Már annyi sérelmet okoztak egymásnak, hogy azt már nem lehet megbocsátani. Vagyis, szerintem meg lehetne, ha tiszta lappal indulnának de, ezt nem tudják megcsinálni. Már az egész kis dolgokon is egymásnak ugranak. Hogy vágod a kenyeret, mért hagyod égve a villanyt, már megint miért szellőztetsz. Ilyenek. Egyszerűen valami iszonyú feszítő gyűlt össze bennük. Nem tudják hol levezetni, csak egymáson meg rajtunk, és akkor áll a balhé. Szerintem őket is baromira zavarja ez. Hát nem mindegy, hogy vágja a kenyeret, meg mikor szellőztet? Ha nem lenne bennük az összegyűlt indulat, ők maguk is csak röhögnének az egészen. Az a legrosszabb, hogy a gyerekek ezt mind értik, de nem fér a fejükbe, hogy a felnőttek miért nem látják át? Hogy a fenébe van az, hogy egyik se tud a saját berögzött dilijeiből engedni? Legalább egy kicsit. Máris jobb lenne a helyzet. Rosszabbak, mint a kis pisisek a homokozóban.

– Add ide, ez az enyém, nem is az enyém, és közben mind a kettő látja, hogy ott van mellettük egy ugyanakkora, ugyanolyan színű, ugyanolyan formájú játék. Mégis az kell, ami a másik kezében van. Pontosan ilyenek ők is. Egy tapodtat sem engednek magukból, és ha már nem úgy áll a cipő az előszobában, ahogy elképzelték, akkor jön az üvöltés. És persze attól, hogy előre tudják, valamin megint össze fognak veszni, úgy jönnek haza, hogy a gyomruk a torkukban van. Hát persze, hogy minden felkapják a vizet.

És még mondok valamit. Amellett, hogy a gyerekek szégyellik, hogy veszekszenek a szüleik, meg hogy elváltak, és amellett, hogy ez borzasztóan bántja őket, még saját magukat is hibáztatják. Hidd el. A gyerekek saját magukat hibáztatják és elkezdnek úgy viselkedni, hogy megelőzzék a családi balhét. Minden trükköt kitalálnak, hogy elkerüljék a veszekedést, és kibékítsék a szüleiket. Persze ettől időtlenek lesznek, és ettől megint kiborul a bili. Akkor aztán megint magukat hibáztatják, hogy miatuk van az egész.

Szóval a gyerekek sosem beszélnek erről, mégis minden haver tudja, hogy kinél van otthon gáz. Egyszer, még elsősök vol-

tunk a gimiben, és boroztunk. A patak parton üldögéltünk és én marhára kiakadtam. Sírtam meg ilyenek, de nem mondtam semmit. A többiek persze egyből levették a drótot, de csak most negyedikben mesélték el, hogy pontosan tudták mi a dörgés. Nem kell erről beszélni. Ami szomorú, arról minek még beszélni is. Mindenki úgy tesz, mintha nem érdekelné a dolog, vonogatja a vállát meg ilyenek, közben meg, igazából csak ez foglalkoztatja.

Mesélek erre egy sztorit. A szüleim már elváltak, vagy válófélben voltak nem tudom, mindegy. Egy vasárnap délelőtt találkoztam az apámmal, meg az új barátnőjével, akit már régen ismert. Tök jó idő volt. Sütött a nap, meleg is volt és a Hősök tere beültünk a műjégpálya vagy csónakázó tó éttermébe. Kiültünk a teraszra. Fel az erkélyre. Igazából marha jó hely. Lombos, fák, városliget, forgalom, híd, csónakázó tó, meg ilyenek. Tényleg nagyon cool az egész, persze a haverokkal. Na mindegy, kiültünk oda ebédet rendeltünk, de valahogy olyan furcsa volt nekem az egész. Az, hogy most mi hárman miért is ülünk itt. És akkor az apám elkezdte mondani, hogy ő majd feleségül veszi az Évát. Meg is kérdezte, mit szólok ehhez. Hát csak ültem ott, hallgattam és arra gondoltam, hogy nem szeretnék most itt lenni. Otthon szeretnék lenni és a biciklimet szeretni. Megittam az ásványvizet, és azt mondtam:

– Nekem ehhez az egészhez semmi közöm. Nem érdekel.

Fogtam magam, otthagytam őket és hazamentem biciklit szeretni.

Akkor tényleg úgy éreztem, hogy nem érdekel az egész és úgy is viselkedtem. Pedig hát, csak ez érdekelt. Csak az évek alatt beletörődtem. Beletörődtem, hogy így alakultak a dolgok. Persze apám nem vette el az Évát. És tudod, anyám barátjával is így viselkedtem. Önkéntelenül. Nem direkt, nem akarattal. Szidtam anyámnak a súlyemelőket, meg, hogy az milyen hülye sport, és közben eszembe se jutott, hogy a barátja is rendszeresen emel. Persze ezen sírt a muter és nem hitte el, hogy nem direkt cikizem. Kérdezte, hogy mért vagyok ilyen elutasító, meg hogy mért nem tudunk jóban lenni. Nem tudtam neki válaszolni, csak a vállamat vonogattam. A választ te is tudod: zsigerből.

Most már nem tudok neked mit mondani. Csak azt, hogy az anyámék miután elváltak, tíz évig éltek külön. Egy év különbséggel haltak meg. És az a dráma, hogy igazából mindvégig egymást szerették. Az apám a halálos ágyán állítólag azt mondta: ne izgulj, minden rendben lesz, mindjárt itt a Kicsi. A Kicsi az anyám volt. Igazából titkon egymást szerették, csak nem tudtak együtt élni. Azt hiszem, így volt. Vagy lehet, hogy csak én szeretném így? Lehet, hogy csak én szeretném, hogy az utolsó utáni pillanatban is együvé tartozzanak? Na! Mondd csak meg!

Csutoros Gergely

A CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG EGYESÜLET ÉS A CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG SZERKESZTŐSÉGE ELKÖLTÖZÖTT!

ÚJ IRODÁNK CÍME: 1064 BUDAPEST, PODMANICZKY U. 75. I. EMELET.

LEVELEZÉSI CÍMÜNK: 1380 BUDAPEST, PF. 1061.

MINDEN EGYÉB ELÉRHETŐSÉGÜNK VÁLTOZATLAN!

A CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG EGYESÜLET A KÖVETKEZŐ TANFOLYAMOKAT, KÉPZÉSEKET INDÍTJA:

Mediáció

A mediáció olyan konfliktuskezelési módszer, ahol a konfliktusban álló felek egy pártatlan szakember, a mediátor segítségével jutnak el az egyéni és kölcsönös érdekek figyelembevételével létrejött megegyezésig. A szakmai program azt szolgálja, hogy a résztvevőket megismertesse a mediáció folyamatával, így a különböző szakmákban dolgozók, e technika segítségével a családok konfliktusainak kezelésében hatékony segítséget nyújthatnak.

A szakmai személyiségfejlesztő tréning akkreditált a személyes gondoskodásban dolgozók továbbképzési pontrendszerében, ahol 35 pontot (akkreditációs szám: S-05-044/2003/1) jelent. Részvételi díja: 40 000 Ft.

Gyermekbántalmazás felismerése, kezelése és megelőzése

A továbbképzésben résztvevők megismerkedhetnek a gyermekbántalmazás megjelenési formáival, rizikófaktorokkal, tüneteivel, következményeivel, a bántalmazott gyermekekkel kapcsolatos preventív lehetőségekkel, az elkövetők és az áldozatok jellemzőivel. Az elméleti előadások mellett lehetőség lesz csoportos beszélgetésre, esetmegbeszélésre, filmek megtekintésére.

A 4 napos akkreditált Tanfolyam rövid számonkérésrel zárul, melyet követően a résztvevők hivatalos igazolást kapnak a továbbképzés elvégzéséről és a megszerzett pontokról. Az összességében 30 órás tanulási folyamat végén a résztvevők tanúsítványt kapnak, valamint a szociális szakképzésben 40 pontot (akkreditációs szám: T-05-006/2003/2), a pedagógus továbbképzésben 30 pontot (akkreditációs szám: OM 1223/89/2001) igazolunk vissza. A tanfolyam ára 32 000 Ft.

Chicoca fája

program a gyermekeket érő szexuális visszaélések megelőzésére

A Chicoca fája című filmre épülő program fő célja hogy segítsen a gyermekekkel foglalkozó szakembereknek el-

igazodni a gyermekek elleni szexuális bántalmazás problematikájának kérdéskörében. A program működtetésének fő célja annak az úrnak a betöltése, amely a gyermek- és ifjúságvédelemben a gyermekabúzusok, így különösen a gyermekek elleni szexuális visszaélések vonatkozásában tapasztalható. A program preventív jellege mellett arra is felkészíti szakemberhálóját, hogy hogyan artikulálja és közvetítse a felmerült konkrét esetet az involválható szakember felé.

A képzés részvételi díja: 25 000 Ft.

Facilitátorképzés – Szemtől szembe program

A „Szemtől szembe konfliktuskezelő és megoldáskereső program” alternatív eljárás a bajban lévő gyermekek és fiatalok problémás eseteinek, vagy fiatalok bűnelkövetői ügyeinek, szülei és érintett tágabb környezetük bevonásával történő megbeszélésére és a döntéshozásra, jóvátételre.

A program kulcsfogalma a *helyreállítás*. Nem terápiás módszer és nem elnéző a vétségekkel, kihágásokkal, bűncselekményekkel szemben: helyteleníti a nem megfelelő viselkedést és cselekedeteket, de támogatja és értékeli a tett elkövetőjének belső értékeit.

A *jóvátételi szemléletű* megbeszéléseken a *facilitátor* együtt dolgozik a vétkesekkel, elkövetőkkel, szabályszegőkkel, közvetlenül bevonva őket a megoldáskereső folyamatába, melyben szerepet kapnak az áldozatok, károsultak, család, barátok, a közösség is és mindenki, akire az elkövető viselkedése valahogyan hatással volt.

A képzés keretében a résztvevők elsajátítják az ehhez szükséges módszereket, technikákat és képzett facilitátorként alkalmazhatják tudásukat munkájuk során. A 30 órás tréning - mely háromszor hat óra képzésből és kétszer hat óra szupervízióból áll - részvételi díja 35 000 Ft. A képzés végén a résztvevők tanúsítványt szereznek, valamint a személyes gondoskodásban dolgozók továbbképzési pontrendszerében 25 pontot igazolunk vissza. (akkreditációs szám: S-05-030/2004)

Aktuálisan induló képzési időpontokról, helyszínekről weboldalunkon is tájékozódhat!

További információ és jelentkezés a programkoordinátoroknál:

Tel.: 225-3525, Fax.: 225-3527, E-mail: csagyi@mail.datanet.hu,

Weboldal: www.csagyi.hu